

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

G. DOĞAN GÖRSEV

3 Yılda 6 Tutukevinde

12 EYLÜL ANILARI

SARI
DEFTER **17**

Sarı Defter: 17

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Mart, 2011

ISBN 978-975-8683-96-3

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim - İstanbul

Tel: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 93

www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı-Cilt: Net Kırtasiye Tan ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No.3

Beyoğlu-İstanbul

Tel: 0212 249 40 60 pbx

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemin değeri olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

ÖNDEYİŞ

Ayının Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çılgılık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düşün karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yer altı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklardan gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
SİYASİ POLİSTE GÖZALTINDA	
Evden ayrılış.....	11
Siyasi polis merkezinde.....	12
Hücreye	12
Hücre	13
Hücrede	13
Sorgunun başlangıcı	14
Sorgu.....	15
Sorguda gerginlik.....	17
Bu anlatımın kendi öyküsü üzerine ara not.....	18
İlk sorgulama ertesi	19
Yasaların alenen çiğnenmesi.....	21
“Kemik Kıran”ın hasta kızı	21
Tutanağa geçen “ifade”	22
SELİMİYE KİŞİLERİNDE	
Tutuklanma	25
Selimiye'de 4 hafta.....	26
SULTANAHMET'TE	
İlk adımlar	29
İlk birkaç gün	30
Soğuk ilişkilerde ılınma	33
Koğuştaki görüş yakınlığı oluşması	34
Kasvetli Şubat.....	37
Sultanahmet'ten ayrılış.....	42
KABAKOZ'DA	
Kabakoz yollarında	43
Karşılama	44
“Demirkapı”da.....	45

Kabakoz'da “bahar” havası.....	45
Kahırlı yaz	50
Kabakoz'da tutukluluk yaşamından kareler.....	52
“Bizim hane”	57
İdare'yle ilişkiler.....	59
Metris için hazırlıklar	63

METRİS'TE

Karşılانیş ve Metris'teki duruşmada 1. savunma günü	65
Metris'teki duruşmada 2. savunma günü	66
Metris'teki duruşmada 3. savunma günü	68
Aile yakınlarıyla “görüşme”ler.....	70
İdare'yle ilişkiler	72
Barışçılar ve Mahmut Dikerdem	75
Tutuklular arasında dayanışma	78
Metris'te son durak	85

SAĞMALCILAR'DA

Sağmalcılar neresi?	87
“Hemşerim”	88
Barışçılar ve kaçakçılar ortak koğuşu.....	89
Barış Derneği davasında duruşmaların seyri	90
12 Eylül'zede barışçılardan biri.....	94

G. DOĞAN GÖRSEV'DEN BİRKAÇ GENÇLİK ŞİİRİ

Ayrılrırken (23 Temmuz 1949)	99
[Fevzipaşa Caddesinde] “Hırka-i Şerif” Durağı (Temmuz 1952)	100
Sensiz (Şubat 1955).....	101
Zamir'lerle (1954).....	103
A Benim Mor Çiçeğim (Aralık 1952)	104
Tükenmezlik (1952).....	105
Deryalara Doğru (Kasım 1954)	106
Amerikan Şirketindeki Müdür (Temmuz 1952).....	107
İnsanca Yaşamın Sürekliliği (Aralık 1952).....	108
Şair Kardeş, Gayret! (Aralık 1949)	109
Radyodaki Konçertonun Yarımılığı (Nisan 1952)	110
İş Sevgisi (1952).....	111
Baudelaire'vâri Şiir (1952)	112
Sevinçli Haber (Ekim 1949)	113

ÖNSÖZ

İnsanın içini donduran bir Kasım ayı akşamüstü, inceden bir yağmur yağıyor. Metris hapishanesinde beton avluda volta atıyoruz Doğan Görsev ile birlikte. Başka koşullardan tutuklular da var. Birden Doğan ağabey tanıdığını birisini görüyor. Ayaküstü sohbet ediyorlar. Doğan ağabey her zamanki kibarlığıyla “Siz de mi buradasınız?” gibi bir şey soruyor. Kısa bir selamlamadan sonra volta atmayı sürdürüyoruz. “Kim bu?” diye soruyorum Doğan ağabeye. “Bizim Kabakoz’daki hapishanede bir süre yöneticilik yapan bir deniz subayı,” diye yanıtlıyor. Bu sahne, insanlık dışı, acı öykülerle dolu olan 12 Eylül 1980 cunta döneminin trajikomik resimlerinden birisi olarak zihnime kazınıyor. Demek hapishane yöneticileri de rol değiştirip tutsak olabiliyorlar bu dönemde diye düşünüyorum. Kitapta da okuyacağınız gibi, Kabakoz Boğaz’dan Karadeniz’e çıktıktan sonra Anadolu yakasındaki bir askeri bölge. Burada 12 Eylül döneminde tutukevi olarak kullanılan kışla Diyarbakır, Mamak, Metris gibi cehennemlere göre daha insancıl. Belki de bu yüzden kısa süre sonra kapatılıp tutuklular başka hapishanelere dağıtılıyorlar.

Doğan Görsev’e “Doğan ağabey” diyorum. Çünkü kendisiyle çok eskilerden tanışıyoruz. Bu kitapta anlattığı gibi, o Basın İlân Kurumunda çalışırken, ben de aynı binada, Çağaloğlu’ndaki Türkiye Gazeteciler Cemiyeti binasında Türk Haberler Ajansında çalışıyorum. Gene kitapta anlattığı Konuk Yayınevi de sokağın tam karşısındaki Tasvire Han’da. 12 Eylül darbesi bizi Metris cezaevinde buluşturuyor. Sonra Sağmalcılar’da, bir kaç ay sonra tekrar buluşuyoruz. Aylar sonra da birlikte tahliye oluyoruz.

Bu kitaptaki anılar, 12 Eylül döneminin en çarpıcı özelliklerinden birisini vurguluyor: Kuralsızlık. Doğan Görsev’in yaşadığı altı hapishanede de kural yok. Bir gün öyle, bir gün böyle. Bu belirsizlik tutsaklığı daha da dayanılmaz kılıyor. Bu kuralsızlığın hiç de rastlantısal olmadığını dile getiriyor anılar.

Kitapta anlatılanlar 12 Eylöl karanlığında yaşanan onbinlerce öyküden yalnızca biri. O insanlık dışı koşullarda ayakta kalmak, insan onurunu korumak için verilen savaşimlardan birisi. Ama öğretici. Koğuşlarda, elde kalem, kağıt bile yokken, belleklerden eskiden öğrenilmiş bilgilerin, şiirlerin çıkarılıp nasıl bir direniş kaynağı olarak kullanıldığını öğretiyor.

Anılar yalnızca “içeridekileri” kapsamıyor. Dışarıdakilerin bir çoğı gibi, Doğan Görsev’in eşi Nesrin ablanın olağanüstü, özverili mücadelesi de iç-
riden görüldüğü gibi yansıyor anılarda.

Doğan ağabeyin dilinden kendi kişiliğı de yansıyor. Her zaman olduğu gibi son derece alçak gönüllü, böbürlenmeden, hatta zaman zaman kendini sansürleyerek yazıyor. Kimi yerde öfkelenerek, kimi yerde de acı bir gülümseme ile okudum bu anıları. Doğan ağabeye bunları kaleme aldığı için teşekkür ediyorum.

Niyazi Dalyancı

SİYASİ POLİSTE GÖZALTINDA

Evden ayrılış

Ertesi gün yola çıkacaktım. Pasaportum, hazırlıklarım tamamıydı. Heyecanlıydım. Uzun, dönüşü belirsiz bir yolculuk olacaktı besbelli bu. Son birkaç gün içinde yakınlarımdan iki dostla ayrı ayrı vedalaşmıştım. Bu yolculuğu bir onlar biliyordu, bir de, bana her zaman engin bir vefayla destek olmuş eşim. Başka kimseye bu yolculuktan söz etmemiştim, hatta delikanlı oğullarıma bile.

1981 yılı Ekiminin son gecesi idi. Evimizde yalnızdık. Eşim biraz olsun sükûnet bulmak için yatmaya gitmişti. Ben masada daktilomun başındaydım. Marx'ın "*Thèses sur Feuerbach* (Feuerbach üzerine Tezler)" metni üzerinde çeviri ve düşünce talimi yapıyordum.

Vakit gece yarısını geçmiş, -12 Eylül (1980) darbesinden beri uygulana gelen- sokağa çıkma yasağı yüzünden ortalık derin bir sessizliğe gömülmüştü. Saat 2'ye doğru kulağıma motor sesleri geldi. Apartman dairemizin penceresinden, perdeyi aralayıp dışarıya baktığımda iki arabanın bizim sokağa sapıp, bizim apartmanın karşısında durduğunu, içlerinden kara giysili kişilerin inmekte olduğunu gördüm. Perdeyi kapattım, telaşsız yatak odasına geçtim. Eşimi uyandırdım: "Kalk, İki Gözüm, ziyaretçiler geldi."

Çok geçmeden, daire kapımızın zili çalındı. 4-5 kişiydiler. Önde duranı, polis komiseri kimliğini gösterdi. Sıkıyönetim askeri savcısının talimatına göre, evde arama yapacaklarını ve beni gözaltına alarak polis merkezine götüreceklerini nezaketle duyurdu. İçeri girdiler. Polislerden biri daktilomdan, üzerinde çalıştığım kâğıdı çıkardı. Bir göz attıktan sonra, yüzünü buruşturup kâğıdı masaya bıraktı. Başka bir genç polis, salonun bir ucunda duran, küçük oğlum Kerem'in piyanosuna doğru gitti. Besbelli, içinde bir şeyler saklı olup olmadığını bilmek istiyordu. Orasını burasını kurcalarken araya girmek zorunda kaldım: "Dur oğlum, piyanonun kapağını kıracaksın!"

Acemiliğinden mahcup, elini geri çekti. Sivil giysili komiserin verdiği işaret üzerine polisler onun arkasına geçtiler. Masa başında, arama sırasında evdeki eşyalara zarar verilmediğine ilişkin bir tutanak hazırlandı. Ne kadar tedirgin olsa da, moralini hiç bozmayan eşimle kucaklaşarak vedalaştık. 50 yaşımdaydım. Bir daha, 3 yılı aşkın bir süre sonra yeniden geçebileceğim kapımızın eşiğinde böyle ayrıldık.

Siyasi Polis Merkezi'nde

Gecenin ıssız karanlığında birer heyula gibi sıralanmış duran, ışıkları sö-nük apartmanlar arasından geçtik. Kentimizde hiç böyle cansız manzara görmemiştim. Cephesi aydınlatılmış iri bir binanın önünde durduk. Birkaç basamakla çıkılan kocaman kapısı ürküntü vericiydi. Göz kamaştıracak kadar güçlü aydınlatılmış geniş hole girdiğimizde afalladım. Önümde, polis nezaretinde hizaya sokulmuş onlarca genç insan vardı: Yüzleri duvara dönük olarak kolları havada, topukları kalkık bekletiliyorlardı. Böyle bir durumun gözüaltı ve işkence boyunca sık sık uygulanan bir “bitkinleştirme” yöntemi olduğunu sonradan öğrenecektim: yorulup da topuklarını yere değdiren, gerisinden tekmelenerek hizaya getiriliyordu.

Beni getiren polislerle oradaki nezaretçiler arasında kısa bir konuşma geçti. Bu arada, bekletilenler arasından biri başını hafifçe çevirip koltuğu altından süzecek oldu yeni gelenleri. Göz göze geldik. İşe bakın, benim uzun yola çıkacağımı bilenlerden biriydi bu. Böyle bir durumda bile yılgınlık içine düşmüş olmadığımızı karşılıklı belirtmek niyetiyle gülüştük buruklukla. Bu manzarayı fark eden nezaretçi polislerden biri celallenip genç dostumun üstüne yürüdü: “Ulan! burası gülünecek yer mi?”

Hücreye

Nezaretçi polislerden biri kendisini takip etmemi söyledi. Bir kapıdan geçtik. Holdeki göz alıcı aydınlığın tersine burası alabildiğine loş bir merdiven başıydı. Gözlerim bir siyah bandla bağlandı. Merdivenlerden ineceğimiz söylendi. Adımlarımla yoklaya yoklaya inmeye başladık. Sanırım iki kat indikten sonra durduk. Göz bağım açıldı. Burası, birkaç koridora açılan sıra sıra hücrelerle dolu geniş bir yerdi. Girişte üst baş araması yapılacağı söylendi. Ceplerimi boşaltırken otobüs biletlerim yere saçıldı. Eğilip onları toplamaya çalışırken, oranın gardiyanlığını yapan polis alaylı bir sesle konuştu: Onlara ihtiyacım olmayacakmış. Bense çok geçmeden onları pekâlâ kul-

lanacağım inancındaydım; ses etmeden yerdekileri toplamaya devam ettim. Meğer orada bir kazayı pek ucuz atlattığımı sonradan anladım. Hücrelerdeki tutuklulara acımasız nezaret eden bu eli kalın sopalı gardiyanın lakabı “kemik kıran”mış, her vesileyle göz altındakilere etmediğini bırakmazmış.

“Kemik kıran”, arkam sıra, sopasıyla yol göstererek beni bir hücrenin kapısına götürdü. Kapıyı açmasıyla ağır bir koku yayıldı üstümüze doğru. Arkamdan itilerek hücreye tıklandım, karanlığa gömüldüm.

Hücre

Gözlerim karanlığa alışmaya başlayınca fark ettim: Burası yaklaşık 1 metreye 2 metre boyutunda, tavanı basık bir yerdi. Işığı ve havayı ancak kapıdaki dar mazgaldan alıyordu, gardiyan mazgalı kapatmadığı zamanlarda? Tek kişilik basık bir tahta karyola üzerinde yırtık pırtık bir döşek vardı yalnızca.

Bir yere ilişmek için ilerlemek istediğimde zorluk çektim. Burada benden başka 6 kişi daha vardı. Bu dar alana sığışabilmek için önlü arkalı balık istifi bir oturma düzeni benimsenmişti. (Şunu da ekleyeyim ki bu hücrede kaldığım 4 hafta boyunca hiç kimsenin bir kez olsun boylu boyunca uzanmak olanağı bulduğunu görmedim; hücre mevcudu da birçok zaman 8’i buldu, ama 6’nın altına hiç inmedi.) Bana da bir oturumluk yer açmak için kımıldanmalar oldu. Sonunda “merhaba”laşabildik, “geçmiş olsun”laşabildik kısaca.

Hücrede

Söylemesi ayıp, çişim geldiğini fark ettim. Kapıya doğru uzanarak gardiyana seslenecek oldum. “Aman, ha!” diye uyarıldım. Hacet görmek için topluca çağrılmayı beklemek gerekirmiş. Bu gece “kemik kıran” nöbetçiymiş. Tek başıma bir istekte bulunduğuma, sonra bin pişman olurmuşum.

Yarı uykusunda iniltili nefes alıp veren iki kişi dışında çoğunluk gecenin bu ileri saatinde uyanıktı. Mazgaldan yayılan zayıf ışık altında görülebildiği kadarıyla uykusuz, bitkindiler, ama yine de konuşmaya istekliydiler. Dipte oturan biri dışında hepsi geğgençtiler.

Bana hangi davadan tutuklandığım soruldu. Hücrelerdeki konuşmaların ispiyonlar aracılığıyla ya da başka yollardan dinlenmesini pek olası bulduğumdan, kestirme cevapladım: “Yayınevi davasından.” Kısa bir sessizlik oldu. Dipte oturan tek orta yaşlı sordu: “Hangi yayınevi?” “Konuk Yayınları”

dedim. Eğilip, çaktırmadan elini dostça uzattı. Sıkı sıkıya tokalaştık. TKP'yle bağlantırlamak istenen ayrı bir soruşturmada, evinde silah bulundurmakla suçlanan, Haliç Demir-döküm fabrikası işçisi Remzi'yle hücre arkadaşlığımız böyle başladı.

İniltili uyuyanlardan biri ansızın silkindi kalktı. Mazgal ışığına yaklaşmak istedi. Daha sabah olmadığını ona hatırlattılar. Sabah bitlenme zamanıydı. “Bu gece azdı namussuzlar!” diye yakınlıkla gömleğini attı üzerinden, bitlenmeye başladı. Köşede bağdaş kurmuş biri, deneyimli bir sesle bana açıklamak istedi: “Köpoğulları bu pisliği kasten musallat ediyor başımıza. Bizi uykusuz bitap düşürüp direncimizi kırmak istiyorlar. Kaç kere duyurduk dökekte bit kaynadığını, ama hiç orali olmadılar.” Bir süre sessizlikten sonra “deneyimli ses”e sordum: “Sorguya ne zaman çıkarıyorlar?” Sabahları alırlarmış. Sonra beni yatıştırmak ister gibi ekledi: Merak etmiyeymişim, ilk iki üç gün hiç dokunmazlarmış.

Sorgunun başlangıcı

Hücre yaşamında gece ile gündüzü tam olarak ayırt etmek her zaman kolay değildi; bu yüzden galiba diyorum, üç gün sonra sabahleyin sorguya çağırıldım. Hücre arkadaşlarım, yaşlılığımı göz önünde bulundurarak bana özel iyi dileklerde bulundular.

Hücreler salonunun kapısında gözlerim bağlandı, refakatçi bir polisin eşliğinde merdivenler çıktık. Bir el çabukluğuyla göz bağımı hafifçe yukarı çekip, burnumun ucundan önümü seçer hale geldim. Geniş bir odada yere bağdaş kurmuş, gözleri bağlı onlarca tutuklu arasına itildim. Bunlar sorguya günü birlik çağırılmış olanlardı. Bir de duvar kıyılarında boylu boyunca zincire vurulmuş olarak sorgu için burada 24 saat bekletilenler vardı.

Karşı odadan gelen gürültüler genel bir sessizlik ortamında daha da anlamlı oluyor, arada bir yükselen çığlıklar, haykırışlar büsbütün sinir bozuculaşıyordu. Besbelli ki orası bir işkence salonuydu ve beri yanda bekletilenlere de göz dağı verilmek isteniyordu.

O gün akşam üstüne kadar beni çağıran olmadı. Bekleme yerindeki zoraki oturuş biçiminden ötürü bacaklarım uyuşmuş olsa da, hücreme dinç adımlarla dönebildim.

Ertesi sabah, önce yine o geniş bekleme odasına çıkarıldım. 1 saat kadar sonra çağırıldım, sorgu odasına götürüldüm. Gözlerim yine bağlı olarak görevli 3 polis tarafından sorguya çekilmeye başladım.

Sorgu

TKP'ye (Türkiye Komünist Partisi) ait Konuk Yayınevini yönetmekle, komünist faaliyet yürütmekle, partiye üye kaydetmekle, Erden Akbulut ve Dr.Bülent Tarakçıoğlu'yla örgütsel ilişki içinde bulunmakla suçlanıyordum. Suçlamaların bunlardan ibaret olduğunu görünce doğrusu içim biraz ferahladı. Bu iddiaları kararlı bir şekilde reddettim. Amir durumundaki polis beni uyardı: “Olanları siz anlatmazsanız, biz konuşturmasını biliriz. Alın götürün bunu, biraz düşünsün.”

Koridorda ayakta 15 dakika kadar bekletildikten sonra yeniden çağırıldım.

“Sorduklarınızı sırasıyla cevaplayacağım” dedim.

– Konuk Yayınları, 1974 yılında Basın İlan Kurumunda çalışmakta iken sendikal faaliyetlerde bulundukları için, “tensikat” (kadro fazlalığının ayıklanması) görünümü altında işten çıkarılan 9 kişiden 4'ünün, aldıkları tazminatlar toplamını, eski ortak dostları Vural Konuk'a peşin bedel olarak ödeyerek devraldıkları, kişisel karakterli bir ticari girişimdir. Gönüllü katılımcıları G.Doğan Görsev, İsmail İnanc, Cavit Tuncer ve Haluk Tarakçıoğlu arasında, hümanist görüşlerde yakınlık ve karşılıklı güvene dayalı dayanışma dışında herhangi bir örgütsel bağ hiçbir zaman olmamıştır.^[*] Biz işten topuca çıkarılmış kişilerdik, yayıncılık yaparak geçimimizi birlikte sağlamak istiyorduk.

1965 baharında, yaklaşan seçimlerde TİP'ten (Türkiye İşçi Partisi) milletvekili seçilecek olan Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Hür Yayınevi'nde “Sosyalist Dünya Görüşü” başlıklı bir çeviri kitabım yayımlandı. Paris-Nanterre Üniversitesi profesörlerinden Henri Lefebvre tarafından kaleme alınmış bu kitapta Marksizm, diyalektik maddeci bir felsefi yaklaşımla bilimsel olarak inceleniyordu. İstanbul Savcılığı tarafından “komünist faaliyet” nitelemesiyle hakkımda açılan davada Ağır Ceza Mahkemesinin mahkumiyet hükmü Yargıtay tarafından bozulduktan sonra sonuçta beraat ettim.

– 1975 yılında Konuk Yayınları arasında yayımlanan çevirim, “Fransız Solunun Ortak Hükümet Programı”, İstanbul Savcılığınca yine “komünist faaliyet” sayılarak hakkımda dava açıldıysa da Ağır Ceza Mahkemesindeki ilk duruşmada yine beraat ettim.

– Bana birçok adlar sayarak onlarla ilişkim olup olmadığını sordunuz. Şunu diyebilirim ki daha 1960'lı yıllarda, yoğunluklu basın semti Çağaloğlu-

[*] Poliste ve mahkemede verdiğim ifadelerden ötürü hiç kimse hakkında herhangi bir kovuşturma açılmadığını da burada belirtmeliyim.

lu'nda oldukça geniş kültürel ilişkileri olan bir kişiydim; O dönemde iki yıl boyunca UNESCO Milli Komitesi genel toplantılarında, çalıştığım kurumu temsil etmiştim. Daha sonra Konuk Yayınlarındaki yönetici konumundan ötürü ilişkilerim daha da arttı. 1975 yılında İstanbul Belediyesinin (o zamanlar İstanbul'da tek bir merkezi belediye vardı) Basın-Yayın Müdürlüğü münhal kadrosuna, Belediye Başkanı Sayın Ahmet İsvan tarafından seçilerek atandım. (Ben bu görevi, büyüme halindeki yayınevimizin giderlerinde tasarruf sağlamak düşüncesiyle kabul etmiştim.) Böylece değişik ortamlardan insanlarla ilişkilerim çok daha genişledi. Ama bu ilişkiler, Sinematek Derneği dışında hiçbir örgütsel nitelik taşımadı.

– “Parti'ye üye kaydettiğim” asılsızdır; düşmanca bir yakıştırma değilse, işkence altında can havliyle verilmiş bir ifade olabilir.

– Erden'le ve Dr.Bülent'le ilişkilerime gelince bunlar apayrı ortamların insanlarıydılar. Erden Galatasaray lisesi ve Ankara'daki ünlü Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunuydu. Yaşamını basın dünyasında sürdürmek istiyordu. Bizim yayınevi için bir kitap çevirdi. Fransızcası genç yaşına rağmen gelişkindi, ayrıca çok zeki ve bilgili bir insandı. Konuk Yayınevi kadrosunda sürekli çalışması önerimizi kabul etti. Yayınevimizce çıkarılan kitapların, özellikle çevirilerin Türkçe ifade düzeyinin yükselmesinde hissedilir katkıları oldu. Ama onun asıl ilgisi besbelli süreli basına (dergilere) yönelikti ve bir süre sonra o doğrultuda –arkasında kolay doldurulamayacak bir boşluk bırakarak– Konuk'tan ayrıldı.

– Dr.Bülent ise eski bir iş arkadaşımın küçük kardeşiydi; subay olan babamın yine subay olan bir ahabının oğluydu.1960'lardaTıp fakültesindeki öğrencilik yıllarında, “Sosyalist Dünya Görüşü” çevirmeninin sanat, kültür, tarih ve siyaset konularındaki görüşlerini öğrenmek ve tartışmak üzere arada bir beni arardı. Klasik müziğe merakı arttıkça, bizim eve de gelir oldu; çünkü orada, sanatsever dostlarımızın çoğunun gıptayla ilgilendikleri oldukça zengin bir klasik müzik arşivi vardı.

– Dr.Bülent, nöro-psikiatr olarak görev aldığı hastahanedeki çalışma koşullarından memnun kalmadığı için F.Almanya'ya gitti, yıllarca orada kalmasına rağmen, klasik müziğe ortak merakımız yüzünden ilişkilerimiz canlı kaldı. Dr.Bülent, İstanbul'daki müzik arşivimiz repertuarının zenginleşmesine, elektro-akustik cihazlarımızın mükemmelleşmesine önemli ölçüde yardımcı oldu.

– Bu anlatımımla, adlarını andığım 2 kişiyle ilişkilerimin politik, örgütsel bir yanı bulunmadan yıllarca böyle devam ettiğini, ayrıca üçlü bir ilişkinin de söz konusu olmadığını açıklığa kavuşturduğumu sanıyorum, dedim.

Sorguda gerginlik

Sorgu amirinin yanındaki hırçın sesli polis: “Sanma, dedi, son birkaç aydır kaç kez buluşmadınız mı?” Bu sorudan afallamıştım. Nasıl cevaplayacağımı düşünürken kısa bir sessizlik oldu. Yüzüme gelen bir yumrukla sarsıldım. Bunun bir ilk işaret olduğunu sezinlemiştim. Biraz zaman kazanmak için, “Bana fırsat vererseniz, bundan söz edebilirim” dedim. Duraladılar. “Lexicon hikayemiz”i anlatmaya başladım.

Bizim Konuk Yayınevinde 1976 Nisanında yayımladığımız Almancadan çevrilmiş bir felsefe sözlüğümüz vardı. Biz ona verdiğimiz özel önemden ötürü, aramızda onu kısaca “Lexicon” (Almancadaki anlamı: sözlük) diye adlandırmış, büyük bir ilgi göreceği umuduyla 15.000 nüsha basmıştık. Yayın piyasası için oldukça durgun geçen yaz ayları boyunca bile kitabın görüldüğü rağbet yayınevi ortaklarını sevindirdi, Ekim ayında ikinci bir basımını gündeme getirdi. Ama ben razı olmadım. Kitapta, çevirmenin yeteneğine olan güvenimizden ötürü başlangıçta fark edemediğimiz birçok çeviri kusuru bulunduğu hususunda görüş birliğine vardık, yeni bir çeviri-redaksiyon çalışmasına giriştik. Erden’in de değerli katılımıyla yürütülen iki yıllık bu çalışma sonunda “Lexicon”un 2. baskısı 1978 Kasımında yine yüksek bir tirajla çıktı.

“Bu yayıncılık hikayelerini kes de, parti çalışmanızı anlat” diye uyarıldım. “Ben de o konuya geliyordum.” dedim ve devam ettim.

12 Eylül’den sonra toplumsal-kültürel-siyasal ortamın köklü olarak değiştiğini, kitap satışlarının hemen hemen durduğunu göz önüne alarak Konuk Yayınlarını kapadım ve Ticaret sicilimi iptal ettirdim. Artık günde 24 saat serbest zamanı olan, elverişli bir gelecekte çeviri-yayın faaliyetine yeniden başlamaya niyetli bir emekliydim. Bol bol okuyor, bir başvuru kitabı olarak “Lexicon”un 2. baskısına sık sık dönüyordum. Gündelik uğraşlar ortasında yeterince yoğunlaşmadan hazırlanmış 2. baskının da yazık ki hâlâ bazı kusurlarla malul olduğunu gördüm.

Dr.Bülent, Almanya’dan uzun yıllar sonra memlekete kesin dönüş yapıyordu. Zaman zaman ailece görüşüyorduk. Memlekette hüküm süren kargaşa ortamında, bir muayenehane açmakta acelesi yoktu. Dr.Bülent Almanca bilgisiyle “Lexicon-3”ün hazırlanmasına katılmayı kabul etti.

Bunun üzerine Erden’i aradım. Geçimini sağlamak üzere ara sıra üstlendiği çeviriler dışında serbest zamanı boldu. Zaten 2. baskısı için vaktiyle bölük pörçük, ama hayli emek verdiği “Lexicon”un daha geniş zamanda daha kusursuz hale gelmesine memnunlukla katılacağını söyledi.

Bunun üzerine, yeni çeviri-redaksiyon çalışmasında izlenecek yolu be-

lirlemek üzere bir araya geldik. Üçlü buluşmalar bu minval üzere fasılalarla, ben buraya getirilene kadar, siyasal-örgütsel bir nitelik taşımadan devam etti.

Söyleyeceklerim bundan ibaret dedim, hikayeyi bitirdim. Ve o günkü sorguda film kararı, kıyamet koptu?

Bu anlatının kendi öyküsü üzerine ara not

“Film kararı, kıyamet koptu...” diyebildikten sonra, 29 yıl öncesinin hâlâ sarsıcı anılarının böylece metinleştirilmesine bir süre ara vermek zorunda kaldım.

Asıl anlatıyı başka bir açıdan tamamlamak üzere, şimdi bu arada o anlatının kendi öyküsünden de söz etmem gerekiyor.

36 ayı aşkın bir tutukluluktan sonra tahliye olduğumda dostlar, ülkemiz tarihinde uğursuz bir döneme, –ama aynı zamanda– böyle bir dönemde bile yılgınlığa düşmeyen kararlı bir karşı duruşa canlı tanıklık edecek anıları dile getirmemi istemişler, ama ben bunu göze alamamıştım; uzun yıllar da göze alamadım. Çünkü zihnimde artakalmış yara izleri hâlâ acıtıcıydı, sarsıcıydı. Zaman zaman gecelerime çöken kâbuslar, hatta kimi zaman uykumdan beni de uyandıran bağırtılar, haykırışlar git gide seyrekleşse de, hep sürdü gitti.

İşte bu anlatıyı zihnimde sıralamaya başladığımdan beri kâbuslar, bağırtılar sıklaştı.

Son günlerde daha da fazlası oldu: çalışma odamdaki yatakta kâbuslar, bağırtılar ortasında bedenim de, çırpınışlar içine düşmeye başladı.

Bir gece, uykumdaki çırpınışlar öylesine taşkın oldu ki başımı ve omzumu başucumdaki komodine sert bir şekilde çarptım ve uyandım. Alnımdaki ve burnumdaki sıyrıklardan kan sızdığını fark ettim; boynumdan sol omzuma kadar duyduğum keskin sancıdan ötürü yataktan güçlükle kalkabildim.

Ertesi gün bedenim de, zihnim de bu anlatıyı sürdürececek halde olmadığım için yazım işine bir süre ara verdim.

İlk sorgulama ertesi

Tekrar öykümüze geçiyorum.

Emniyet'teki kurallara göre zanlıların yakınları haftada iki kez "ziyaret"e gelebilir, temiz çamaşır, bir miktar para ve küçük bir pusulada 3-5 kelime-lik bir mesaj bırakabilir; kirli çamaşırları iade eden zanlılar da, o pusulanın altına 3-5 kelimelik açık mesajlarını ekleyebilirlerdi. Kuşkuyla görülen duyrular ziyaretçiye iletilmediği için sözcüklerin olabildiğince dikkatle seçilmesi gerekiyordu.

Eşimin son ziyarette getirdikleri, o gün ben sorguda olduğum için bana ertesi gün verildi. Gardiyan beni hücreden çıkardı. Çok güçlkle hareket edebiliyordum. Yeniden sorguya çıkarılacağımı düşünerek doğrusu hayli tedirgindim. Gözlerimin bağlanmasını beklerken, gardiyan eşimin bıraktıklarını bana uzattı ve ekledi: Ziyaretçim bir de kalp ilacımı getirmiş; ama onu veremezlermiş, ihtiyaç duyduğumda kendilerini haberdar etmem gerekliymiş.

O dönemde henüz kalp hastası olmadığım için şaşırdım, ama ses etmedim. İyi ki de ses etmemişim. Eşimin, kayınpederimin kullandığı "trinitrin" ilacını, beni muhtemel işkencelerin şiddetinden koruyabilecek bir çare diye düşünerek kapıp getirdiğini çok sonra öğrenecektim. Nitekim, yaşımla pekâlâ orantılı olarak, muhtemelen kalp hastası sayılmamın da etkisiyle, daha sonraki sorgularımda, ilk günkü kadar kıyıcı saldırılara uğramadım.

Sırası gelmişken şunu da belirteyim: Gerek gözaltı haftalarında, gerekse tutukluluk yıllarında karşılaştığım zorlukların birçoğunda eşimden öyle çözüm arayışları, öyle içten destek gördüm ki ona saygım, sevgim her seferinde bir basamak daha arttı ve tahliye edildiğim gün Emniyet'in kapısında ki kucaklaşmamız benim için hiç olmadığı kadar baş döndürücü oldu.

Hücredeki yaşamımızda iyimserliğimizi diri tutan birçok küçük sahneler de yaşadık. Örnek olsun diye birini anmak istiyorum.

Demir-Döküm fabrikası işçisi Remzi birçok kez sorguya alınmıştı. Hakkındaki iddiaları her seferinde kararlılıkla reddettiği belli oluyordu. Bir pazar günü tenhaliğinde hücre kapısı açıldı, Remzi'yi çağırdılar. Biraz sonra geri geldi. Hepimiz şaşırmıştık. Remzi gülümseyerek anlattı: Daha merdiven başında gözleri bağlanırken, onu sorguya götürecek polis ön sondaj sorularını sormaya başlamış. Beklediği cevapları alamayacağını fark edince, merdivenlerin ortasında Remzi'nin kıcına bir tekme atıp geri indirmiş. "Ulan hergele, demiş, yine konuşmayacaksın besbelli; ama bana da televizyonda birazdan başlayacak futbol maçını zehir edeceksin!" Bu sefer de ben etrafa çaktırmadan ona elimi uzattım, sıkıca tokalaştık.

35 TKP üyesinin ele geçtiği açıklandı

İSTANBUL (THA) — İstanbul'da güvenlik kuvvetlerince gerçekleştirilen seri operasyonlarda yasa dışı Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyesi 35 kişinin yakalandığı açıklandı.

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının açıklamasına göre, 10 tabanca, 10 şarjör, 50 mermi 2 daktilo makinası; 2 adet özel olarak yapılmış av gaz tüpü ile bu tüpler içerisine saklanmış çok miktarda örgüt altı «Atılım Dergisi» ve

örgütsel dokümanlarla ele geçen militanlar şunlar:

Alunet Sağlıcak, Fahrettin Özcan, Feyzi Aykut, Emin Çakar, Ekber Akkurt, Adilhan Yılmaz, İbrahim Karaca, Sedat Çankılı, Süleyman Dede, Mehmet Durmaz, Rafet Köse, Kemal Gürmüz, Aydın Şenesen, Erden Akbulut, Hasan Erkanlı, Mustafa Bayraktar, Bülent Gökünke, Besim Karanfil, Turgut Yusufoğlu, M. Erhan Gömüç,

(Arkası Sa. 9, Sü. 5'de)

35 TKP

(Başarafa 1. Sayfada)
Bülent Tarakçıoğlu, Ekrem Aldemir, Olgun Erol Kara, Sevdakar Çağan, Muammer Demircan, Yılmaz Kırık, Doğan Gürsev, Yüksel Baştürk, Hayati Tetik, Remzi Aydın, Bayram Kahadayı, Mustafa Aykut, Nevzat Gündoğdu, Hamza Aslan, Müşerref Karaca (Aslan)

Yakalananlar arasında 2 iktisatçı, 1 doktor, 2 mühendis, 2 gazeteci, 1 yayınevi sahibi, 1 bankacı, 1 öğrenci, 1 stajyer avukat, 1 ev kadını, 15 işçi, 3 boşta gezer olduğu belirtildi.

Yasaların alenen çiğnenmesi

Yürürlükteki yasalara göre işkence ve eziyet yasaktı, suçtu. Ama kapalı duvarlar arkasında yasalar yürümüyordu.

Kasım ortalarına doğru (Hücre yaşamında takvimi tam izlemek olanaksızdı), değişik hücrelerden seçilerek alınan zanlılar, gözleri bağlı olarak, sanırım iki kat yukarı çıkarıldık. Göz bağlarımız çözüldüğü zaman kendimi küçük, loş bir konferans salonunda, çoğunu tanımadığım 10-15 kişi arasında buldum. Bizden, bolca ışıklandırılmış sahne yerindeki uzun masanın arkasına geçmemiz istendi. Masaya yaklaştığımızda üzerinin, düzenli olarak yerleştirilmiş silahlarla, mermilerle ve kitaplarla kaplı olduğunu gördük. O silahların hiçbirimize ait olmadığını ancak aylar sonra anlayabilecektik.

Bol ışık altında kamaşmış gözlerimle burada başımıza ne geleceğini kestirmeye çalışırken, belirli bir komutla harekete geçen birkaç kara gölge sahne önüne koştu. Bir çırpıda flaşlar patladı, spot ışıkları altında görüntülerimiz alındı. Hemen ardından gözlerimiz yeniden bağlanıp hücrelerimize indirildik.

O mizansenin sıradan bir durum saptamasından ibaret olmadığını, alınan görüntülerin yazılı ve görsel basına servis edildiğini yazık ki epey sonra öğrenebildik: o gecenin TV haberlerinde görüntülerimize yer verilmiş, ertesi günkü gazetelerde boy boy fotoğraflarımız yayımlanmış.

Oysa hukuken biz yalnızca gözaltına alınmış zanlılardık, henüz tutuklu bile değildik. “Masumiyet karinesi”ne, “ilk soruşmanın gizliliği” yasal hükmüne aykırı olarak, göz göre göre birer suçluymuşuz gibi teşhir edildik.

“Kemikkıran”ın hasta kızı

Dr.Bülentin, mesleğinden ve girginliğinden ötürü, gardiyanlar indinde özel bir statü kazandığını çok geçmeden fark ettik. Özellikle geceleri, durumu kötüleşen gözaltındakiler için önce onun uzmanlığına başvuruluyordu. Sağlık ve temizlik gibi konularda tavsiyelerini kabul ettirebiliyordu.

Bir geceyarısı bizim hücrenin kapısı açıldı. Dışarı çağrıldım. O gece, nöbetçi gardiyan “Kemik kıran”dı. Yüreğimin nasıl hop ettiğini kolayca çıkarabilirsiniz. “Doktor senin durumunu bir görmek istiyor” dedi. Elinde kalın sopası yoktu, ama gel de inan. Ardı sıra, tedirgin yürüdüm. Son hücrelerin bitiği yerdeki boşlukta “doktor”, elinde sigarası, gülümseyerek beni bekliyordu. Bu, inanılmaz bir karşılaşmaydı. Hemen davranıp bana da bir sigara ikram edince, inanılmazlık duygum ve dostumun girişkenliğine hayranlığım bir kat daha katmerleşti. “Kemik kıran” anlayış göstererek yanıımızdan ayrıldı.

Kısaca, sorgulanmalarımızın nasıl geçtiğini konuştuk. Eğer doğru dürüst bir yargılama olursa, aklanacağımıza güvenimizi birbirimize doğruladık.

Ben “Kemik kıran”ın nasıl olup da böyle insafa geldiğini öğrenmek için sabırsızlanıyordum. Acele etmemeliymişim. Sigaralarımızı tazeledik, Dr.Bülent anlattı:

“Kemik kıran”ın gece nöbetlerinin birinde, durumu kötüleşen bir gözaltıcıyla ilgilenmesi için çağrılmış. Hastayı –mevcut olanaklar içinde– ağırlarından kurtarması üzerine, “Kemik kıran” doktoru ödüllendirmek istemiş, hücresine götürmeden önce buraya getirmiş, sigara ikram etmiş. İnsanlık üzerine söyleşmişler. Bu arada “Kemik kıran” ona bir derdini açmış. Hasta kızını elindeki dar imkânla tedavi ettirmekte sıkıntı çekiyormuş, duruma henüz bir çare bulamamış.

Dr. Bülent, dirayetli bir hekim dostuna hemen oracıkta bir pusula yazıp “pusula hamiline” yardımcı olmasını istemiş.

Tedaviye hemen girişilmiş ve etkili sonuçları ortaya çıkmaya başlamış. “Kemikkıran”ın da yüzü gülmüş. Kalın sopasını artık kullanmaz olmuş.

Benim gibi 30 yıllık bir sigara tiryakisi için kuşkusuz ayrı değeri olan ve moralimizi de takviye eden bu inanılmaz ikramlar, 10 gün kadar sonra Selimiye’ye nakledilmemize kadar aralıklarla devam etti.

Tutanağa geçen “ifade”

Uzayıp giden bu gözaltı, bu eziyet ne zaman bitecekti?

Avukatımızla görüşmeye olanak olmadığı için belirsizlikler içindeydik.

Gitgide şu belli oldu: Gözaltındaki zanlı genellikle, ilk hafta polisin elindeki bilgilere göre, sözlü sorgudan –ve işkenceden– geçiriliyor, ikinci ve üçüncü haftalar işkence kalıntısı yara berelerin kapanması için hücresinde bekletiliyor, dördüncü hafta yazılı ifadesi alındıktan sonra sıkıyönetim savcılığına sevk ediliyordu.

Ama her zaman da böyle olmayabiliyordu. Sözlü ilk sorgulamadan sonra, polisin eline yeni bilgiler, ihbarlar geçmesi halinde, hatta daha sonraki dönemlerde bile yeniden sözlü sorguya (işkenceye) alınabiliyordu.

Bu yüzden, yeniden sözlü sorguya çağrılmadan geçen her gün iyimser beklentilerim biraz daha güçleniyordu.

Nihayet, dördüncü hafta gözaltındaki yazılı son ifademi vermeye çağrıldım. Hakkımdaki suçlamalar sıralandı. Bunları yine reddettim. Verdiğim cevaplar, –eziyet ve işkence altındaki ilk sözlü sorgudan çok farklı olarak,– bu kez sorgulama yapan komiser tarafından, ummadığım ölçüde bir düzen

içinde tutanaklaştırıldı; birbirinden kopuk söylemlerim cümleleştirildi. Öyle ki, 13 ay sonra mahkeme önünde yaptığım savunmamda, bu tutanaktan alıntılar da yaptım; hakkımdaki suçlamaları polis işkencesi altında bile reddettiğimi böylece belirtmeye çalıştım.^[*]

1981 Kasımı sonlarında hücre yaşamından nihayet kurtulmuş olarak, askeri mahkeme önüne çıkarılmak üzere Selimiye kışlasına sevk edildik.

[*] Bkz. G. Doğan Görsev, “*Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni üzerine - Yaşanmışlıklar-Belgeler*”, Dünya Yayıncılık - Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul 2006, s.80-81.

SELİMİYE KIŞLASI'NDA

Tutuklanma

Sıkıyönetim komutanlığının merkezi olan Selimiye kışlası, İstanbul'un Anadolu yakasındaydı.

Siyasi poliste ilk sorgusu tamamlanmış zanlılar olarak hücrelerimizden çıkarılmış, kelepçelenmiş, bizi Selimiye'deki askeri savcılığa götürecek özel otobüse doluşturulmuştuk. Bu, küçük pencereleri demir kafesli, kapıları arkaya doğru açılan, kapkara bir "otobüs"tü. Arka bölümüne yerleşen muhafızlar, "yolcu"ların, aralarında konuşmamaları gerektiğini duyurmuşlardı. Sessizlik içinde yola çıkıldı.

Kimse ağzını açmasa da, yüzlerde genel bir memnunluk okunuyordu: Hücrelerin karanlığından gün ışığına çıkmanın memnunluğuydu bu, bit saldırılarının sona ermesinin memnunluğuydu, yakın bir gelecekte yeniden sözlü sorguya (işkenceye) çağırılma kaygısından şimdilik biraz kurtulmuş olmanın memnunluğuydu. Yola çıkarken bileklere sıkılaştırılarak kilitlenmiş kelepçenin gitgide artan sızısı bile bu memnunluğu gölgelemiyordu.

Selimiye'ye giden yol, bizim mahallenin önünden geçiyordu. Yerimden biraz kıpırdayarak mahalleyi, evimizi gözlerimle bir okşamayı denedim, ama beceremedim.

Bendeki memnunluk, iyimser beklentimden ötürü, sanırım birçoğundan biraz daha fazlaydı: Şahsıma yöneltilen suçlamanın delillerine ve verdiğim ifadeye bakarak, çıkarılacağım savcılıktan hemen salıverileceğimi düşünüyordum. Cebimdeki otobüs biletlerimi özenle saklıyordum.

Savcılıkta ifadeye çağırılmam akşamı buldu. Bezgin tavırlı askeri savcı bana, siyasi poliste vermiş olduğum ifadeye ek olarak söyleyeceğim bir şey olup olmadığını sordu kısaca. O ifadeyi kabul ettiğimi, yayıncı olduğumu, hemen salıverilmeyi beklediğimi duyurdum. İfademi tutanaklaştırdı. Görevli birini çağırdı; beni nöbetçi yargıca götürmesini istedi.

Ekspres bir duruşma oldu. Yargıç, bana tutuklandığımı söyledi. Bir bekleme odasına alındım. Tutuklananlar buradan posta posta çıkarılıp, birkaç uğraktan sonra koğuşlara götürülüyordu.

İlk uğrak, loş bir merdiven altındaki “berberhane”ydi. Burada tutukluların saçları üç numara tıraş makinesiyle kesiliyordu. O kabak kafalı görünümle, çehre ifadesinin fazlasıyla değiştiğini gördük ve şaşırdık.

Oradan bizim postayı, üst baş araması yapılacak yere götürdüler. Biz zaten gözaltıdan geliyorduk; aranacak neyimiz olabilirdi? Bunun da tutuklulara dayatılan aşağılayıcı işlemlerin bir bölümü olduğunu fark ettik. Üzerimizde tek bir çamaşır kalıncaya kadar soyunmamız istendi. Ve arkasından sorgusuz sualsiz coplandık. “Kışlamıza hoş geldiniz” töreni böylece sona erdi. Yorgun ve aç, koğuşlara sevk edildik.

Geniş koğuşlardan birinde bizlere gösterilen toplu yer döşəğinin bir kısmına uzandım ve yeni çevremi yeterince incelemek fırsatı bulamadan derin bir uykuya daldım.

Selimiye’de 4 hafta

1981 Kasımı sonlarından Aralığın sonlarına kadar yaklaşık 4 hafta Selimiye kışlasında kaldık.

Bu kışla III. Selim tarafından Nizam-ı Cedid askerleri için inşa ettirilmiş, yine Osmanlı döneminde birkaç kez tadilat geçirmiş koskoca bir binaydı; Son dönemde de 1. Ordu karargâhı olarak kullanılıyordu.

Tutuklulara ayrılan koğuşlar, zemin katta vaktiyle at ahırları olarak kullanılmış bölümdeydi. Pencereler, yüksek tavana yakın olduğundan dışarıyı görülemedi. Her koğuşta 30-40 kadar tutuklu “U” biçiminde yerleştirilmiş yer döşeklerinde barındırılıyor, asker karavanasından ayrılan yemekler orta yerdeki uzun masada yeniyordu.

Kahvaltılardan ve öğlen yemeklerinden sonra tutuklular, dörtgen kışlanın avlularından birinde güneşe ve havalandırmaya çıkarılıyordu. Havalandırmaya çıkışta ve dönüşte tutuklular, en küçük bahanelerle coplanıyordu. Havalandırma sırasında da tutuklular kendi başlarına bırakılmıyor, askeri bir düzen içinde koşturularak, marşlar okumaya zorlanıyorlardı.

Selimiye’ye getirilişimizin ertesi sabahı ben de bu zoraki havalandırma katıldım. Ama koşuya ayak uydurmakta zorluk çektiğimi belli ederek, yürümekte bile hâlâ güçlük çektiğimi, üstelik yaşlı bir kalp hastası olduğumu söyledim. Beni koşu kolundan ayırdılar, bir duvar dibinde beklettiler.

Böylece ertesi günden itibaren o eziyetten kurtulma, havalandırma “tö-

ren”leri dışında kalma, hatta –ateşli tek tük hastalar gibi– çoğu zaman koğuştan bile çıkmama olanağına kavuştum. O zaman sükûnet içinde bir nefis muhasebesine durdum. Acaba koğuşun büyük çoğunluğu o eziyeti çekerken benim ayrı kalmam, bencil, kaytarmacı, kurnaz bir **bireycilik** sayılır mıydı? İçinde bulunulan topluluktan kopuk durmayan, kendinden ibaret kalmayan, katılımcı bir **bireysellik** hiç uluorta ayıplanabilir miydi? Yıllar boyunca uzayıp gidecek tutukluluk yaşamının değişik hareketlenmeleri ve dalgalanmaları içinde hep bu soruların olumlu içeriğini gözetip duracaktım.

Tutuklu yakınlarının haftada bir gün oldukça kısa bir süre için, akrabaları olan tutukluları ziyaretlerine izin veriliyordu. Eşimin Selimiye’ye getirildiğimizden muhtemelen henüz haberi olmadığını düşünüyordum; ama ilk ziyaret günü, her ihtimale karşı, yine de sakal tıraşı oldum, bekledim; bir aydır uzamış sakallarımla ve kabak kafa saç tıraşımla bir ucubeye döndüğümün farkındaydım, yakınlarıma böyle görünmek ve onların yüreğini büsbütün kaldırmak istemiyordum.

Cefakâr eşim, siyasi polis merkezinden Selimiye’ye gönderildiğimizi öğrenmiş olarak, –Güzel Sanatlar Akademisi resim bölümü öğrencisi– büyük oğlumuz Ahmet’le birlikte yollara düşmüş. “Ziyaretçin var!” diye uyarıldığımdaya koşar adım görüşme yerine vardım.

Görüşme yeri, kışlanın başka bir köşesindeki loş bir salondaydı. Tutuklular kafes arkasındaydılar. Eşim ve oğlum etraflarına bakına bakına, ama beni fark etmeden önümden geçtiler. Arkalarından seslendim. Koşup geldiler. Kabak kafamla ve elbette biraz zayıflamış yüzümle karşılaştıklarında saklanmaz bir dehşetle irkildiler. O irkiliş hâlâ capcanlı, gözlerimin önündedir.

Fazla bir şey konuşulamayan o görüşme eşimin içine sinmemiş. Bağlantılar aramış, kurmuş. Selimiye’de görevli birinden “Buyurun, beni arayın. Bir şey alıp vermeden, sizi eşinizle görüştürürüm” yanıtını almış.

Koğuş kapısına dikilen bir gardiyan beni çağırdı: “Benimle gelin!” Doğrusu, yüreğim yerinden oynadı. Bu tek başına çağırılma ne demek oluyordu? Yoksa yeniden sözlü sorguya mı çağırılıyordum? Ama kelepçe bile vurulmamıştı. Merdivenleri kaygılı adımlarla çıktık. Bir kapının önünde durduk. Burası bir makam odasıydı. İçeri çağırıldığımızda komutan gardiyana: “Sen dışarıda bekle; çağırdığım zaman gelirsin” dedi. Masasının karşısındaki koltukta eşimin beni merakla süzdüğünü fark ettim. Tek başıma çağırılmış olmamın heyecanını tam yenememiş olsam da, ziyaretçimi yatıştıracak iyimser birkaç lâf edebildim. Benim için meraklanmamalıydı. Artık burada yeterince beslenebiliyorduk, rahatça uzanıp uyuyabiliyorduk, bitlerin saldı-

rısından da kurtulmuştuk. Eşimle tokalaşıp ayrılırken, elinin sıcaklığıyla biraz daha canlandığımı duyumsadım.

Avukatlarımız da, eksik olmasınlar, durumumuzla yakından ilgilendiler; ilk avukatlarla görüşme gününde ziyaretimize geldiler; hakkımızdaki tutuklama kararına itirazda bulunduklarını; hukukun derinden yara aldığı bu cunta döneminde adaletten çok umutlu olmasalar da ellerinden geleni canla başla yapacaklarını duyurdular.

Günler geçtikçe koğuş arkadaşları arasında ahabplıklar artıyordu. Bunların çoğu oğullarımla yaşıtılar. Böylece, daha önce adını sanını duymadığım devrimci örgütlenmelerin varlığından haberdar oldum.

Aralık ayının son haftasında bir gün, değişik semtlerdeki diğer askeri tutukevlerine dağıtımı yapılacak onlarca tutuklunun adları okundu, hazırlıklı olmamız istendi. Aynı davadan yargılanacaklar aynı semtlerdeki tutukevlerine gönderilmek üzere kümeleştirildiğinde, biz “Türkiye Komünist Partisi İstanbul Bölgesi Faaliyetleri Davası” sanıkları olarak avluda bir araya getirildik, kelepçelendik. Birçoğunu tanıımıyordum. Yeniden yoklama yapıldı. Koskoca İstanbul ölçeğinde topu topu 15-20 kişi olduğumuza hem şaşım, hem de bu badireyi galiba çok ucuz atlattığımıza sevindim.

Akşamın alaca karanlığında sert esen bir rüzgârla titreşirken, uzağımızda duran “otobüs”lerden hangisine çağrılacağımızı kestirmeye çalışıyorduk.

Uzaktaki sevkiyat sorumlusu “Bir kişi daha!” diye bağırınca, yanı başımızdaki gardiyan, elindeki listeye bakıp adımı söyledi ve beni arkamdan iterek yola koydu. Elimde çamaşır torbam, aksak adımlarla ilerledim, bana gösterilen otobüse sonuncu yolcu olarak bindirildim ve tıklım tıklım bir insan istifi içine itildim. Sonradan öğrendiğime göre bizim “küme”den küçük bir grup Metris’e, daha büyük bir grup da Kabakoz’a sevk edilmişler.

Kapılar üstümüze kapandı. Kimse nereye götürüldüğümüzü bilmiyor, pencerelere yakın olanlar tahminde bulunmaya çalışıyorlardı. Otobüsün aldığı keskin virajlarla, yaptığı ani frenlerle dalgalana dalgalana yol alırken, bileklerimizdeki soğuk kelepçelerin sızısı büsbütün artmıştı.

Otobüs nihayet durduğunda, Sultanahmet askeri tutukevine getirildiğimizi anladık.

SULTANAHMET'TE

İlk adımlar

Sultanahmet askeri tutukevinin^[*] kapısında Selimiye otobüsünden indirilen 40 kadar tutuklu, çevreye yığılan mahallelinin meraklı bakışları altında, içeri alındık. Tuhaflığa bakın ki, otobüse en son bindirilen ben olduğum için, bu kez kafilenin en başına düşmüştüm, sanki bir elebaşı görünümünde...

Tel örgülerle bölümlenmiş genişçe bir alana götürüldük, sırtlarımız duvara dönük olarak hizaya sokulduk. Kelepçelerimizin çözülmesi ve koşullara dağıtılmamız konusunda aceleleri yoktu.

Derken, alana 50 kadar asker doluştu. Bu tutukevinin yönetimi bir jandarma birliğine bırakılmış olduğu için bunlar eğitimli jandarma erleriydi. Her biri bir tutuklunun karşısına geçip avaz avaz bağırmaya başladı: Devlete karşı gelmeye utanmıyor muyduk; ulan, bu devlet başkaldırının canına okurdu, vb. Bu kışkırtıcı zılgıtlara cevap vermeye kalkışan birkaç kişi hemen oracıkta konuşamaz hale getirildi. Böylece, geri kalanlara bir gözdağı verilmiş oluyordu. (Bu gerginliğin, bir süre önce idarenin keyfiliğine karşı topluca direnen tutukluların kaldığı koşulların bina dışından silahlarla taranmasından kaynaklandığını çok geçmeden öğrenecek, koşul duvarlarında hâlâ duran mermi izlerinden bizzat anlayacaktık.)

Bu arada, kafilemizden kimlerin hangi koşullara gönderileceği belirlenmiş olmalı ki, bir işaret üzerine askerler sessizleştiler, kelepçelerimiz çözüldü, gardiyanlar kılavuzluğunda yeni koşullarımıza gönderildik.

[*] Şehrin göbeğindeki bu eski cezaevinin binası yıllar sonra esaslı bir restorasyondan geçirilerek lüks bir turistik otel haline getirildi.

İlk birkaç gün

Avludan sonra, demir parmaklıklı 3 kapıdan, dar koridorlardan geçirildim, bodrum katında bir koğuşa indirildim.

Burası altı üstü 4 ranzada 8 tutuklunun barınabildiği dar bir odaydı. Mevcudu benimle tamamlanmış oldu.

Canlı bir merakla bana sorular soruldu. Daha o akşam, yeni gelenin kim olduğundan çok, hangi siyasi harekettten olduğu bilinmek isteniyordu. Ben de bu tutukevinde, idare ile tutuklular geneli arasındaki ilişkilerin nasıl olduğunu anlamak istiyordum. Sohbet koyulaşarak sürdü.

Yöneticisi olduğum Konuk Yayınları'nı tanıyanlar, sempati duyanlar vardı. Bu beni biraz ferahlattı. Tutukevi yaşamında civcivli günler yaşanmakta olduğunu öğrendim. İdare, yaklaşan yılbaşı günü tutuklu ailelerinin dışarıdan yiyecek getirmelerini önce kabul etmişken, açıklanmayan bir nedenle bu kararını sonradan değiştirmiş ve bu değişikliğin yarınki görüşme gününde, tutuklular tarafından ziyaretçilere duyurulmasını istemişti. Bu durumda tutuklular da bir protesto biçimi olarak, görüşmeye çıkmamak eğilimi içine girmişlerdi. Tutukevinde yaşamakta olan gerginliğin nedeni buydu.

Onlara, yarın nasıl davranacaklarını sordum. Kiminin değişik kişisel marazları vardı: Ziyaretçileri İstanbul dışından geliyordu, onları hayal kırıklığına uğratmak istemiyorlardı, vb. Kimisi de, toplu protestoya katılmama niyetlerini şöyle açıklıyordu: Tutuklular arasında, yandaşı oldukları örgütlerin “devrimci”liğini her adımda kanıtlama yarışı vardı; bu yarışa katılmak, böylece idareyle gereksiz yere maraza çıkarmak istemiyorlardı. Sürüp giden söyleşi sırasında bizim koğuşun, tutuklular genelinde “bağımsızlar koğuşu” diye adlandırıldığını, öbürleriyle insani ilişkilerin de pek düşük düzeyde olduğunu öğrendim. Yatağa girdikten sonra uyku hemen tutmadı; yarın nasıl davranmam gerektiğini düşündüm durdum.

Ertesi günün sabahı bizim koğuşun kapısı üç dört kez açıldı kapandı: koğuş arkadaşlarım görüşmeye çıktılar. Tutukevinin bulunduğu sokakta, tutukevinin hemen karşısındaki kahvehanede bekleyen görüşmeciler, içerideki gelişmelerden haberdar imişler; küçük bir umutla da olsa bekleyip duruyorlarmış.

Derken, koğuş kapısında yine bir gardiyan belirdi. Adımı seslenip, ziyaretçim olduğunu duyurdu, Koğuş kapısını açmaya davrandı. Görüşmeye çıkmayacağımı söyledim. Başını sallayarak uzaklaştı. Çok geçmeden bu sefer başka bir er, komutanın postası çıkageldi. Ziyaretçimin komutanın yanında beni beklediğini duyurdu. Bu ikinci duyuruya da, koğuş arkadaşlarımla şaşırmaşlıkları arasında “hayır” cevabı verdim.

Sonradan öğreniyorum ki o gün gelen ziyaretçi annemmiş. Görüşmeye gelmeyeceğimi ilk duyduğunda –eşimin tavsiyesiyle haftalardan beri yüzümü görmemiş olmanın merakı içinde– kadıncağız tutukevi komutanına gitmiş, eski bir asker eşi olarak kendisine yardımcı olmasını istemiş. Olumlu beklentisine benden ikinci kez de “hayır” cevabı gelince, dünya başına yıkılmış.

Öğleden sonra koğuş arkadaşlarım konuyu açtılar. Yumuşak bir tonda tartıştık. Genellemeli bir üslupla görüşümü dile getirdim. Büyük Fransız devriminin insan ve yurttaş hakları bildirgesinde “zulme karşı direnme hakkı”ndan söz edildiğini, bu hakkın 1961 Anayasası giriş bölümünde bile yer aldığını söyledim. Sözlerime itiraz eden olmadıysa da, pek onaylanmadığını fark ettim. “Kısacası, mesele esir düşmekte değil, teslim olmamakta” dedim, Nâzım’dan alıntılarla. Yüz çizgileri biraz yumuşadı; tutukluluk yaşamında her ne kadar acemi isem de, şiir yoluyla sulh olduk.

Koğuşta kimler mi vardı? Yaş sırasına göre söyleyeyim: Balkan göçmeni yaşlı bahçıvan İsmail. Sultanahmet’e o da yeni getirilmişti. Gördüğü ağır işkenceden ötürü bacakları hâlâ tutmuyordu. Bu yüzden yatağından pek inmiyordu. Onun, açıklamaya pek istekli olmadığı hazin bir öyküsü vardı. Yeğenlerinden silahlı bir devrimci örgüt üyesi biri kendisine bir tabanca getirmiş, bir süre sonra gelip alacağını ve bunu kimseye duyurmamasını istemişti. Bir ay kadar sonra polisler çıkagelmış, evde arama yapmış, yeğeninin gözaltına alındığını, aranan silahın İsmail’de olduğu yolunda ifade verdiğini söylemiş, silahı teslim etmesini istemişlerdi. İsmail sadakatli Rumelili ahlâkıyla inkârdan gelince, polisler ertesi gün yeniden, bu kez gözaltındaki yeğenle birlikte görünmüşlerdi. Yeğen bahçede kazılı çukurdaki tabancayı kendi elleriyle bulup çıkarmış, bahçıvan da böylece, yataklık etmekten gözaltına alınmıştı.

Orta yaşlı üç kişi vardı: Kürt “Tekoşin” hareketi üyesi olmak iddiasıyla idamla yargılanan Alevi kökenli fren ustası, Ohannes ustanın yetiştirmesi Hüseyin Çekmer Gizli devrimci örgüt üyesi olmak iddiasıyla yargılanan, TSİP üyesi Hakkı Onayçe. Kamuoyunda genellikle “Maocu” diye adlandırılan örgütün batı Anadolu’daki illerinden birinin sorumlusu Erol. İlk ikisiyle dostluğumuz yıllar sonra da devam etti. Hakkı’nın, 4 aylık bu beraberliğimizin anısına değer vererek, doğan ilk çocuğuna benim adımla verdiğini öğrenmem beni çok duygulandırdı.

Kalan üç kişi ise, TKP sempatisini İGD (İlerici Gençler Derneği) örgütü üyesi olarak, İstanbul’un batı yöresindeki ilçelerin birinde Cuntaya karşı afişleme yaptıkları için tutuklanmış, 18-20 yaşlarında Balkan göçmeni gençlerdi. Fırsat buldukları aralarda Rıdvan oynak, Adnan içli Balkan şarkıları

söylendi. Üçüncüsü çoğu zaman durgun durur, sessiz kalırdı; bu yüzden onun adını çıkarmakta güçlük çekiyorum.

Ertesi gün sabah havalandırmasında tek başıma volta atıyordum. Düşünceliydim. Hüseyin ve Hakkı yanıma gelip birlikte volta atmayı önerdiler. Bir gün önceki “yumuşak tonlu tartışma”dan sonra gösterdikleri bu yakınlığı anlamlı buldum, memnunlukla kabul ettim.

Öğleden sonraki havalandırmada yine tek başıma volta atarken, orta yaşlı, giyimi özenli biri gülümser bir yüzle yaklaştı. Kendini tanıttı: makine mühendisiymiş, yaygın devrimci örgütlerden birinin kıdemlilerindenmiş. Dünkü eyleme “Bağımsızlar koğuşu”ndan katıldığımı duymuş, sevinmiş. N.Hikmet’in dün koğuş arkadaşlarıma okuduğum mısrasını tekrarladım. Elimi uzattım, sıkıca tokalaştık.

Bizim koğuşun bulunduğu koridorda “kaçakçılar koğuşu” denen komşu iki koğuş daha vardı. Hepsi aynı davada yargılanıyordu, ayrı gayrıları yoktu. İdare onlara el altından özel ayırım uyguluyordu: İçeri bir televizyon sokmalarına müsaade edilmmişti; elektrikli ocaklarında çay pişirebiliyor, kendi malzemelerini kullanabiliyorlardı; o iki koğuşun kapılarına kilit vurulmadığından bütün gün boyunca birbirleriyle sınırlamasız görüşebiliyorlardı.

“Kaçakçılar koğuşu”, yanı başındaki “bağımsızlar koğuşu”na bir “yayınevi **sahibi**”nin getirildiğinden haberdar olmuşlar, Mülkiyetperest bir içgüdüyle yakınlık duyarak beni tanımak istemişler. Koridorun ucundaki gardiyana seslenip bizim koğuşun kapısındaki kilidi açturdılar. Gardiyan sordu: “Yayınevi sahibi kim?” Önce hepimiz donduk kaldık. Ama hiç de olağan olmayan durum anlaşılınca ferahladık.

Bana televizyonun karşısındaki baş köşeyi gösterdiler, besbelli yaşımdan ötürü feodal bir saygıyla... Yandaki koğuştan da gelenlerle biraz daha kalabalıklaştık. Birkaçı orta yaşlı, çoğu gençten, hepsi taşra kökenli kişilerdi. Aralarındaki hemen göze çarpan hiyerarşiden ötürü ranzalara yerleşmek hiç de sorun olmadı. Karşılıklı merhaba’lardan, “geçmiş olsun”lardan sonra “sebeb-i ziyaret”lere geçildi.

Yıllardır süren ticari bir faaliyete siyasi bir damga yakıştırılarak buraya getirildiğimi kısaca dile getirdim. Bir memlekette Meclis feshedilmiş, anayasa yürürlükten kaldırılmış, partiler kapatılmışken, bir takım martavallarla on binlerce, yüz binlerce insanın içeri alınmasını inandırıcı bulmadıklarını söyleyerek beni teselli etmek istediler.

Bana daha çok, karşımda duran kalın kaşlı, gür bıyıklı muhatap oluyordu. “Harbi konuşmak gerekirse...” diyerek bu grubun karmaşık öyküsünü kısaca anlattı.

Onların “iş”i yıllardan beri deniz motorlarıyla Bulgaristan’dan kaçak Amerikan sigarası nakletmekmiş. Son kez iri bir motorla yapılacak sevkiyat için, “manifesto” olarak (bu, rüşvet’in yakıştırırmaca adıydı) 5 milyon liraya anlaşılmışlar. Motor Bulgaristan’dan yola çıktıktan sonra “melun birileri”nin adamları devreye girip, manifestonun 10 milyona çıkarılmasını istemişler. Koğuş komşularımız manifesto ödemesini 7 milyona çıkarıp malı Kilyos’ta boşaltmış, dağıtımını yapmışlar. Avantacılar, dağıtım yapılan değişik yerlerden birini ihbar edip bizimkileri içeri attırmış, geri kalan 3 milyon için bekleyişe geçmişler. Bizim komşular varolan maddi deliller kendilerini mahkum etmekte kesinlikle yetersiz olduğu için, bu beklentiye pabuç bırakmıyorlardı, anlayabildiğim kadarıyla...

Bu dertleşme böyle sürüp giderken, yaklaşan sayım saatini hatırlatıp müsaade istedim.

Ayrılırken gür bıyıklı olan, önümüzdeki yılbaşı gecesinin eğlenceli TV programlarına da buyurmamı söyledi.

Soğuk ilişkilerde ılınma

Yeni yılın ilk günlerinden birinde bir havalandırma sırasında orta boylu, öğretmen görünümlü biri voltama katıldı. Buradaki tutukluluk yaşamına ilişkin bilgi vermek istediğini söyledi. Adı galiba İsmaildi.

Burada 400’ü aşkın siyasi tutuklu vardı. Yarısi kadarını TİKB davasında yargılananlar oluşturuyordu. İkinci kalabalık grup THKP-C’lilerdi. Çeşitli davalarda yargılanan irili ufaklı daha birçok grup vardı (adlarını da saydı, ama ben hepsini aklımda tutamadım). Tutukevinin, karavana dağıtımı, banyo için sıcak su dağıtımı, kantin alışverişleri gibi iç hizmetleri, tutuklular tarafından “konsey” denetiminde yürütülüyordu. Değişik tutuklu gruplarının sayılarıyla orantılı olarak oluşan konsey, tutukluların ihtiyaçlarını idare’yle görüşüyordu. Konsey ortak kültürel etkinlikler de düzenliyordu.

“Ne gibi kültürel etkinlikler?” diye sordum. Ölüm günlerinde Mahir Çayan’ı (30 Mart), Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını (6 Mayıs) ve İbrahim Kaypakkaya’yı (18 Mayıs) topluca anıyorlarmış. “Bu anmalar zenginleştirebilir mi?” diye sordum. Devam etmemi bekledi, başını çevirerek. “Örneğin, 21 Ocak günü Lenin’i, 28 Ocak günü Mustafa Suphi ve yoldaşlarını... Hatta başka önemli tarihsel olayların yıldönümlerini...” “Biz yalnızca bu devrim şehitlerini anıyoruz öteden beri.” diye konuyu bağladı.

Ne var ki bu konu orada, birlikte volta attığımız avluda kalmadı. İki hafta kadar sonra bir akşam bizim koğuşun kapısına gelen bir konsey üyesi,

mazgaldan Konseyin “Bugün Büyük Devrimci Lenin’i Anıyoruz” başlıklı duyurusunu gümrah bir sesle tane tane okudu. Bu alışılmadık olayın ardından bizim koğuştaki küçük bir alkış koptu.

Bizim koğuştan Adnan durumu yorumladı: “Ben zaten fark etmiştim, bazı şeylerin değiştiğini. Karavana dibinden ezik yemek dağıtımı artık sıraya bindi; son banyo suyumuz da sıcaklaştı.

Koğuştaki görüş yakınlığı oluşması

Koğuş yaşamında, havalandırma dışında kalan zamanları, kişiselliklerle sınırlı kalmadan topluca değerlendirmeye ihtiyaç olduğunu fark ettim: İGD’li gençlerden başlanarak, katılımlı bir biçimde, –kağıtsız kalemsiz bir ortamda da olsa– kültürel temalara ve dilbilgisine ağırlık verilerek...

İlk itiraz Erol’dan geldi: siyasal kavramları, örgütlenmeleri gündeme getirmemek bir eksiklik olmaz mıydı? Ben yanıtladım: Bizler cunta karşısı farklı siyasal görüşlerimizden ötürü buraya doluşturulmuş kişilerdik. Önceki yaşamımızda bizleri bölük pörçükletmiş olan farklılıklarımızı burada tartışmak yerine; cuntanın ve onun buradaki temsilcisi idarenin –sağlıklı insan yaşamını, insan onurunu, insan aklını, insan emeğini hiçe sayan– girişimleri karşısında yılgınlığa düşmeden dik durmanın, bir yandan da, edinebileceğimiz yeni deneyim ve bilgilerle kişiliklerimizi, moralimizi ve ilişkilerimizi geliştirmenin yollarını gözetmek bize daha çok güç kazandırmaz mıydı?

İGD’li gençlerle ortak zihinsel çalışmaya, alfabeyle ve sözcüklerle giriştik. Ve tanım yaparken, “genel-olan” ile “özel-olan”ı karşılaştıran sorular sorma ilkesini benimsedik.

Türkçede ne zamandan beri Latin alfabesi kullanılıyor? Başka kültürlerde hangi alfabeler geçerli? Türkçe alfabede kaç harf var, harfler nasıl sıralanıyor?.. Harf sıralamasını bir iki gün talim ettik: Gençlerden biri öbürüne geliş güzel bir harf belirtiyor, öbürü de o harften başlayarak sıralamaya başlıyordu. Düpedüz bir oyundu bu; gülüşerek oynanan bu oyuna arkadan iki kişi daha katıldı.

Gençlerden biri, bir sükûnet sırasında sordu: “Bu bizim harf oyununun pratik bir faydası da var mı?” Orta yaşlılardan biri bilgece cevapladı: “Her oyun zihin açıcıdır, hatta dışa da açıcıdır.” Ben de bir çevirmen olarak, harf oyununun sözlük kullanmayı kolaylaştırdığını; her okuyazarın kendini doğru ifade etmesi için, söyleneni/yazılanı doğru anlaması için de sık sık sözlük karıştırması gerektiğini ekledim.

Bir süre sonra bu oyunun artık monotonlaştığı belli olduğunda “sözcük

oyunu” önerdim. Katılımcılardan herhangi biri, geniş kapsamlı harcıâlem bir nesne sınıfı anacak, katılımcıların her biri de o nesnenin bir ögesini söyleyerek oyundaki yerini koruyacak, söyleyemeyenler oyundan eleneceklerdi. Oyun örneğin konut, otomobil, sofra, çiçekler, yemişler, memeli hayvanlar, ülkeler, başkentler gibi anahtar bir sözcükle başlayabiliyordu. Sözcük dağarcığını denetleme fırsatı yaratan bu oyunlara İsmail Dayı dışında tüm koğuş katılır oldu.

Daha sonraları “belirteç oyunu” diye bir oyun geliştirdik. Başlangıçta bir özne ile bir fiilden oluşan iki sözcüklü bir anahtar cümle ortaya atılıyor; oyun, kısa cümlelerin öznesine de, fiiline de uygun belirteçler, ya da belirteç işlevli ibareler eklenerek anlamca zenginleştiriliyordu. Örneğin, “Ahmet gitti” biçimindeki bir anahtar cümle: Dün akşam saat 18’e doğru **Ahmet**, arkadaşının gecikmesini daha fazla bekleyemeden ilk otobüsle İstanbul’a tek başına **gitti**.” haline kadar genişletilip belirginleştirilebiliyordu. Bu oyunda koğuşun çoğu “totoloji”nin, genellikle kaçınılması gereken bir sözcük kullanımı biçimi olduğunu da fark etti ve kendini daha kusursuz ifadeye çalıştı.

Haftalar ilerledikçe koğuştan tahliyeler oldu. Koğuşun kıdemlileri yeni gelenlere bu oyunları öğrettiler, böylece onlarla daha kolay yakınlaştılar

Koğuş yaşamımızdaki canlanma “oyun”lardan ibret kalmadı. Konuk Yayınları arasında vaktiyle çıkardığımız 3 ciltlik “Yakın Çağlar Tarihi”nden elimizde kalanlarla tarih konularında toplu söyleşiler de yaptık.

* * *

Tutukevi genelinde patlak veren bir olayın bizim koğuşta topluca değerlendirilmesi, görüşlerimizin yakınlaşmasında yeni bir adım oldu.

Olay şuydu: Öğleden sonraki bir havalandırmanın sonunda, tutuklular koğuşlara dönerken geride kalan birkaç tutuklu, avlu kapılarını ve iç koridorları kilitlemeye gelen jandarmalar tarafından arkalarından itilmişler, tutuklular tepki göstermiş, iş itişip kakışmaya dönmüştü. Bunun, idarenin bir tertibi olduğu ertesi gün belli oldu. İdare, tutukevinde bir süredir devam eden sükûnetin askerleri gevşekleştirdiğini ve daha çok, tutuklulara yaradığını fark etmiş, hır çıkarp hem askerleri eyleme koşmak, hem de tutukluları tedirgin etmek istemişti. Sabah, havalandırma saatinde kapılar açılmadı. Avluya bir yığın asker doluştu. Tutuklulara koğuşlarda arama yapılacağı duyuruldu. Arama yapma niyeti düpedüz bir kışkırtmaydı. Çünkü bu tutukevinde daha önce yapılmış aramalarda hiçbir “zararlı” madde bulunmamıştı.

Ayrıca idare birçok tutuklu grubunun, koşu alanın böylesine yersiz bir zorlamayla boşaltılmasına razı olmayıp direneceğine, başka birçok tutuklu grubunun da geride kalmamak, teslimiyetçi görünmemek için o direnişe katılacağını, böylece çatışmanın iyice genişleyeceğini pekâlâ biliyordu.

Bizim koşu takimleri hemen durumu görüştük: Kışkırtmaya pabuç bırakmamalı, “Nefis müdafaası” dışında zora başvurmamalı, askerlere düşmanca davranmamalı, ama bu arama işinin yersizliği yine de askerlere dile getirilmeye çalışılmalıydı.

Kapımızı açan ve arama yapacakları için koşu alanı boşaltmamızı isteyen askerlere itirazımızı birçoğumuz sükûnetle duyurduktan sonra koşu alanı çıkıp koridora geçtik.

Diğer koşu alanının pek çoğunda kıyamet koptuğunu yükselen bağırılardan anladık.

* * *

Bizim koşu alanındaki İGD’li gençlerle, havalandırmalarda ikili üçlü voltalarda konuşuyoruz: Derneğin çıkardığı İlerici Yurtsever Gençlik dergisini daha önce izliyorlar mıydı? Orada da sürekli öne çıkarılan UDC (Ulusal Demokratik Cephe) haberlerine, çağrılarına ilgi duyuyorlar mıydı? İlgi ve bilgileri zayıftı. Kendilerini daha çok, emperyalist Amerika’nın işbirlikçisi zalim Cunta yönetimine karşı direnişçiler olarak tanımlıyorlar, ufuklarını Cuntanın teşhiriyle sınırlı tutuyorlardı. UDC’nin bir görevinin de Cunta karşıtlarının eylem birliğini geliştirmek, hapishanelerde de slogan yarışına iltifat etmeden cuntanın mağdurları arasındaki dayanışmayı yükseltmek olduğunu göz ardı ediyorlardı.

Orta yaşlılarla teke tek konuşmaları tercih ediyordum. Ama havalandırmalarda bazen üçlendiğimiz de oluyordu. Konuşmalar daha çok dünya ahvali üzerineydi. Ben dünya ahvalinin genel tablosunun, 1969 Haziranında Moskova’da toplanmış olan, 75 komünist ve işçi partisi temsilcilerinin uluslararası konferansınca benimsenmiş ortak metinde resmedilmiş olduğu görüşündeydim. “Sosyalist ülkelerin halkları, kapitalist ülkelerin proleterleri, demokratik güçleri, tahakkümden kurtulmuş halklar, tahakküm altındaki halklar; emperyalizme karşı, barış, ulusal bağımsızlık, toplumsal ilerleme, demokrasi ve sosyalizm için birleşin!” çağrısıyla son bulan bu metne çağımızın Manifest’i gözüyle bakıyordum. Muhataplarım bundan habersizdiler. Bu genel çerçeve içinde TKP’nin son yıllarda öne çıkarmış olduğu UDC çağrısının, yalnızca yeni bir siyasi atılım olmanın ötesinde derinlikli bir an-

lam taşıdığını düşünüyordum. Tam adı “Komünist ve işçi partilerinin, anti-emperyalist tüm güçlerin emperyalizme karşı mücadelesinin ve eylem birliğinin güncel görevleri” olan bu metnin aklımda kalmış başlıca yaklaşımlarını haftalarca tartıştık. O tartışmalarda savunduğum görüşleri, görüş olarak, daha sonra mahkeme önünde de savundum.^[*]

Bir süre sonra Erol, diyalektik maddeciliğin ahlak anlayışı üzerine bir tartışmamızın sonunda, olumlayıcı içten duygusunu “Keşke sizinle ya da sizin gibilerle daha önce tanışmış olsaydım” biçiminde dile getirdi.

Hüseyin’le ve Hakkı’yla havalandırma voltalarında ayrı düştüğümüzde, birer elimizi beş parmağımız açık olarak kaldırarak birbirimizi uzaktan selamlıyorduk. Bu, nice tartışmadan sonra 1969 metninin sonundaki çağrının bütünlüklü 5 hedefi üzerinde artık mutabık olduğumuzun, karşılıklı sempa-timizin bir işaretiydi.

“Tekoşin” davasında idamla yargılanan Hüseyin Çekmer Mart ayında tahliye oldu. Ayrılışına sevindiğimiz kadar üzüldük de. Vaktiyle bir punda-na getirip içeri sokabildiği kuştüyü yastığı bana bergüzar bıraktı. Böylece değeri benim için bir kat daha artan o yastığı ta Metris’e kadar taşıyabildim.

Kasvetli Şubat

Üç katlı tutukevinin bodrum katında bulunan koğuşumuz karakış ortasında hiç de iyi ısıtılmıyordu. Üstelik, bakımsız köhne binanın yalıtımı al-lahlık olduğundan, her zaman fazlasıyla rutubetli olan beton zemin çok ya-ğışlı havalarda cumbul cumbul kesiliyordu.

Böyle bir ortamda sık sık nezle oluyor, soğuk algınlığı geçiriyorduk. Ama bir seferinde benim için daha fazlası oldu.

Bir perşembe günü boğazım yanmaya başladı. Önce, aldırmadım. Ama akşama doğru sesim de çatalılaşılmaya başladı. Ertesi sabah boynumun sol tarafında bir ağrı belirdiğini fark ettim. Gardiyana seslenerek doktora çık-mak istediğimi söyledim. Gardiyan ayrılıp geri döndü. Bugün doktor vizite-si olmadığını duyurdu. Çaresiz beklemeye başladım, sol kulağımın dibinde-ki sancının gitgide arttığını hissetsem de.

Cumartesi günü boyunca boynumdaki sertleşmiş alan, ensemin ortası-na kadar genişledi, zonklama arttı, ya da ben öyle hissettim. Anatomi bil-gim pek az olsa da, içerideki bir iltihaplanmanın beyne doğru yayılıp, ölümcül bir menenjitte yol açabileceğinden dehşetli bir kaygıya düştüm.

[*] Bkz. G. Doğan Görsev, “*Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni Üzerine*”, Dünya Ya-yıncılık -Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul, Ekim 2006, s.127-137.

Nöbetçi astsubaya haber saldık. Bu tatil gününde tutukevinde doktor bulunmadığı, vizite gününü beklemek gerektiği cevabını aldık. Ben sahiden can derdinde iken verilen şu cevaba bakın! Durumun ciddi olduğunu belirtmemize rağmen, hiç değilse yakındaki semt eczanelerinin birinden bir antibiyotik aldırılması yolundaki önerimiz de, usule uygun görülmeyerek reddedildi. Geceyi alabildiğine tedirgin geçirdim. İçimi pisi pisine bir ölüm korkusu sardı.

Ertesi sabah geç saatte gözümü açtığımda sol kulağımdaki sızı bir parça dayanılır hale gelmiş, ensemdaki ağrının yayılması durmuştu. Günün geri kalanında, hayati bir tehlikeyi galiba artık atlattığımı düşünerek, koğuş arkadaşlarımın merakını yatıştırmaya çalıştım.

* * *

Yine şubat ayında yürek kaldıran başka bir olay yaşadım. Bir gece idarenin görevlilerinden biri koğuş kapısının mazgalından bana seslenerek ertesi sabah sorguya götürüleceğimi, ona göre hazırlıklı olmam gerektiğini duyurdu. Koğuşta hepimiz buz kesildik.

Gözaltından geçmiş bir zanlının yeniden sorguya çağırılması, genellikle yeniden işkenceye çağırılması demektir. Gerçi böyle bir çağrı bir olasılık olarak zihnimde hep vardı, ama şimdi fiilen yüz yüze gelmem doğrusu beni irkiltti.

Bu çağırının, tüm koğuşu ilgilendiren ikinci bir yanı daha vardı: Direniyecek miydi?

Sultanahmet tutukevinde yer etmiş bir göreneğe göre, birinin böyle yeniden sorguya çağırılması durumunda, koğuş arkadaşları çağrılan kişiyi bırakmamak için “direniş” örgütlüyorlardı.

Birçok zaman bu direnişte ranzalar koğuş kapısının arkasına çekilerek barikat kuruluyor, önce askerlerin koğuşa girmemesi için, sonra koğuştaki tüm tutukluları dışarı çıkarmaması için kıyasıya bir vuruşma yaşanıyordu.

Başka birçok koğuştaki direnişte ise, barikat kurulmadan kapı önünde kol kola saf tutmakla yetiniliyor, askerler küçük itişmelerle ilerleyip, koğuşun dibinde sonucu bekleyen çağrılıya ulaşıyor, onu alıp götürüyorlardı.

Yarın bizim koğuşta nasıl hareket etmeliydik? Bunu görüştük.

Burada bizler darbeci cuntanın hışmına uğramış kişileriz. Adaletsizliklerle dolu bir dünyada protestocu olmak elbette anlamlı bir şeydir, ama devrimci bir yaklaşım içinde olmak daha farklı bir şeydir. Bizim başlıca derdimiz bu yönetimin zorbalığını, işbirlikçi soygunculuğunu işçi sınıfımıza,

emekçilerimize, halkımıza ve dünyaya teşhir etmektir. Emir kulu askerlerin bizleri “düşman” gibi görmelerine fırsat vermemeliyiz.

Ertesi sabah koğuş kapısı açıldığında ben kapı ağzındaydım; koğuş arkadaşlarım yataklarında bir ağızdan, akşam vakti iyi haberle dönmemi dile-diler.

* * *

Tutukevinin giriş kapısına yaklaştırılmış, dar pencereleri demir çubuklarla kaplı otobüse bir sürü insan kelepçeli olarak doluşturulduk. Arka kapılar kilitlendi, otobüs yola koyuldu. Hangi semte doğru götürüldüğümüzü bilemediğim için çok tedirgindim.

Otobüsün pencerelerinden birine kadar uzanmayı becerebilmiş bir tutuklu, Boğaziçi köprüsünden manzaranın şahaneliğini ballandırınca içim biraz ferahladı: demek, siyasi polis merkezini geride bırakmıştık.

Otobüsün kapıları Selimiye kışlasında açıldı. Adlar okunarak tutuklular indirildi, değişik duruşma salonlarına götürülmek üzere gruplandırıldı. Benim adım da okundu, indirildim, bir kenara alındım. Siyasi polis merkezine değil de, Selimiye'ye getirilmiş olmaktan memnun, bekledim.

Kafile komutanı astsubay, yanında iki askerle geldi. Askerlere, kışla içinde götürüleceğim adresi tarif etti.

Önünde durduğumuz kapıdaki levhada buranın askeri savcı yardımcılardan birinin odası olduğu yazılıydı. Postası aracılığıyla savcı yardımcısına geldiğimiz haber verildi. Kelepçem çözülerek içeri alındım.

Savcı yardımcısı, sıkıyönetim askeri mahkemesinin sivil bir görevlisiydi. Kasıtlı bir görünümü vardı. Doğu aksanıyla konuşuyordu; Türkçesi, yakıştıramadığım kadar bozuktu. (Daha sonra bunu, hakkımızda düzenlediği iddianameyi ve “esas hakkındaki mütalaa”yı eleştirim sırasında, sayfalarca örneklerle de dile getirecektim.^[*]) Bana, Barış Derneği hakkında yürütülen bir soruşturma için buraya çağrıldığımı duyurdu. Barış Derneğinin onur kurulu üyesi olup olmadığını sordu. Doğruladım. 1978'in 1 Mayıs'ına katılıp katılmadığımı sordu. Dernek kortejine Derneğin bir pankartını taşıyarak katıldığımı doğruladım. Derneğin üyeleri arasında ve yönetim organlarında TKP'liler bulunup bulunmadığını sordu. TKP'nin yasalarca yasaklanmış bir parti olduğunu, öyle bir sıfat taşıyan kimse tanımadığımı söyledim.

[*] Bkz. G. Doğan Görsev, “*Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni üzerine*”, Dünya Yayıncılık - Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul, Ekim 2006, s.94-96, 114-115, 123-124.

Verdiğim bu ifadeyle, savcı yardımcısının sözünü ettiği soruşturmanın beni hiç de doğrudan ilgilendirmediğini, bir tanıklıktan öteye bir anlam taşımadığını düşündüm.

Bariş Derneği hakkında başlatılmış soruşturmanın, ileride başıma ne belâ getireceğini elbette bilemeden, bu sabahki derin kaygının böylesine ucuz atlatılmış olmasından duyduğum sevinçle koğuşa döndüm, sevinçle karşılandım.

* * *

“Kaçakçılar koğuşı”ndan arada sırada davet alıyordum. Kuşkusuz ayrı dünyaların insanlarıydık, ama cunta adaletinin mağdurları olarak yine de birbirimizi anlamaya çalışıyorduk. Ortak ilgimiz TV haberleri ve kimi TV programlarıydı. Benim yorumlarımı merak ediyorlar, hatta beni bazen sıkıştırıyorlardı.

İdare’nin içeriye gazete bırakmadığı o koşullarda komşularımızın TV’si benim için ve daha sonra diğer tutuklular için, dünyaya açılan bir pencere oluyordu.

Bu tür ziyaretlerin birinde, o dönemde cumhurbaşkanlığı makamını işgal eden kişinin (adını bu anılarda anmak istemiyorum) Bulgaristan’ı ziyaret ettiğini, halklar arasında dostluktan söz eden konuşmalar yaptığını, kendisine Bulgar törelerine göre, bir dostluk belirtisi olarak ekmek ve tuz ikram edildiğini, bu ikram karşısında Hazret’in gaza gelip coştüğünü TV’den öğrendik. Ne düşündüğümü sordular. Önce, geçiştirici, sudan bir cevap verdim. Onlarsa, Hazret’in sözlerine inanmak, Türkiye’de yaşamın yeniden eski haline dönebileceğini ummak istiyorlardı; tatmin olmayıp deşelediler. Ben de, ABD Başkanının “our boys (bizim oğlanlar)” dediği cuntanın kolay gidici olmadığını, arada bir şirin görünmeyi denese de, önüne çıkanı asıp keserek tek yanlı zorbalığını sürdürmekten geri kalmayacağını söyledim kısaca. (Bu konuşmanın geçtiği dönemde Hazret, “asmayalım da besleyelim mi” vecizesini henüz yumurtlamamıştı.)

Öyle söyledim ama koğuşumuza döndükten ve çoğunluğun uykuya dalmışlığını gördükten sonra, gecenin sükûneti içinde yeniden düşünmeye başladım. Önyargılı olmamak, önemli değişim işaretlerine gözü kapalı kalmamak istiyordum.

Tutukevinin yaşamdan kopuk, ülkedeki ve dünyadaki yaşamdan habersiz koşullarında güncel gelişmeler üzerinde sağlıklı bir muhakeme yürütmek, cuntanın ceberut konumunda sahiden bir düzelme olup olmadığını

değerlendirmek kuşkusuz hiç de kolay değildi. Fırsat bulduğumda bunu geniş görüşlü, değerli avukatlarıma sormalıydım.

Ertesi haftanın “avukatla görüşme günü”nde avukatlarımdan üçü beni ziyarete geldi: Bahri Belen, Ergin Cinmen, Turgan Arınır. Bunlar henüz genç yaşlarına rağmen bilgileriyle, girişkenlikleriyle öne çıkmış, cin gibi hukukçulardı. Cunta başının Bulgaristan ziyaretinin nereden çıktığını, durumun düzelmesi yolunda bir işaret olup olmadığını sordum. Baskı uygulamalarının durulmak şöyle dursun, daha da azgınlığını; maalesef tutuklamaların da, dava sayısının da artmakta olduğunu, hatta Barış Derneği yöneticileri hakkında bile dava açmak üzere soruşturma başlatıldığını söylediler.

* * *

Tutukevinde haftalık “görüşme günleri” bir hengâme içinde geçiyordu. Loş, tel çitlerle ayrılmış bir salonda, sesleri cır cır yansıtan çıplak duvarlar ortasında onlarca tutuklu, zamana karşı bir yarış içinde, ziyaretçilerine meram anlatmaya, getirilen haberleri duymaya çalışıyordu. Gürültüden tam anlaşılamayan sözler daha yüksek sesle tekrarlanıyor, uğultu ayyuka çıkıyordu.

Soğuk algınlığından sesimin kısıklılaşmış olduğu bir görüşme gününde, eşimle birbirimizi işitmekte çok zorluk çektik. Haykırırcasına seslenmekten beni gıcık tuttu. Dönüp duvar dibine -affedersiniz- çıkardım.

Durumu fark eden nöbetçi astsubay takdire değer bir iyilikseverlikle bana şimdilik koğuşa dönmemi, daha تنها olan sonuncu görüşme postasına sıra geldiğinde beni yeniden çağırtacağını söyledi; eşime de bunu duyurdu. Daha sonraki görüşme günlerinde, yine aynı astsubayın nöbetçi olduğu zamanlarda, eşimle görüşmelerimiz artık hep son postaya bırakıldı.

Eşim Nesrin Görsev sadece Sultanahmet'te değil, tüm tutukluğum boyunca değişik tüm güçlükleri, ulaşım sıkıntılarını umursamadan her hafta beni ziyarete geldi; temiz çamaşır, bir tutukluya bir hafta yetecek kadar para getirdi; gözümün arkada kalmasına meydan vermeden, delikanlı çocuklarımıza hem analık, hem de babalık etti. Üç yılı geçen o kahrılı günlerde her zaman metin ve vakur görünmesini bildi.

Sultanahmet'ten ayrılış

Nisan ayı başlarında bir “görüşme” sırasında eşim, benim Sultanahmet'e getirildiğim sırada Selimiye'den Kabakoz askeri tutukevine gönderilmiş olan tutuklulardan Dr. Bülent'in eşi, aile dostumuz Dr.Tülin'den aldığı bir mesajı bana iletti: Kabakoz'daki dostumuz, oradaki tutukevindeki yaşam koşullarının görece daha elverişli olduğunu duyuruyor, onlara katılmamı tavsiye ediyor, sıkıyönetim başsavcılığına, sağlık durumumu gerekçe gösteren bir dilekçeyle başvurmamı öneriyordu.

Sultanahmet'te, daha önce haklarında fazlaca bir bilgi sahibi olmadığım, hatta hiç tanımadığım siyasal akımlardan tutuklularla gelişen diyalogumuzdan memnun olduğumu, kendimi yalnızlık içinde hissetmediğimi cevaben bildirdim.

Nisan ortalarına doğru Kabakoz'dan kısa bir mesaj daha geldi: “Ağabe-ye ihtiyacımız var, gelsin.” Bir yanlış anlamaya yer bırakmamak için mesajı eşime tekrarlattım. Kabakoz'a naklim için sıkıyönetim başsavcılığına benim adıma başvuruda bulunulmasını diledim.

Yaklaşan 1 Mayıs'ın, 5 Mayısın (Marx'ın 164. doğum yıldönümünün) tüm koşullar kapsamında ilk kez anılmasına yönelik olarak, değişik siyasetlerden kişilerle yürüttüğümüz düşünsel ön hazırlıkların ve diyalogların hızlandırılması yararlı olacaktı.

Ben bu yoldaki çabalara gitgide artan bir umutla katılmakta iken Nisan sonlarında bir gece kapının mazgalından bir duyuru aldım: Ertesi sabah Kabakoz'a nakil için hazırlıklı olmalıydım.

Sultanahmet'teki yaşam deneyimlerimin bir özetini alelacele notlamaya koyuldum.

KABAKOZ'DA

Kabakoz yollarında

Kabakoz'un adını Sultanahmet'te bir görüşme sırasında eşimden duymuştum. İstanbul'un Anadolu yakasında, Beykoz'un 20 km. kadar doğusunda, Karadeniz kıyısında Deniz kuvvetlerine ait bir birliğin yerleştirildiği bir kışlaymış. Sıkıyönetim sırasında tutuklananlara tutukevleri ve kışlalar yetmez olunca, bu kışlanın bir bölümü de, deniz kuvvetleri yönetiminde bir tutukevi haline getirilmiş. Yılbaşına doğru ben Sultanahmet'e sevk edilirken, "TKP İstanbul Faaliyetleri Davası"nın diğer sanıkları olarak tutuklanmış bir avuç insan da doğruca buraya sevk edilmişler; böylece, daha önceki bir tarihte tutuklanıp da yine Kabakoz'a gönderilmiş tutuklularla birlikte orada biraz daha kalabalıklaşmışlar.

O gün Sultanahmet'ten Anadolu yakasına doğru gönderilecek benden başka tutuklu olmadığından "sevkiyat" için küçük bir minibüs ayrılmıştı. Böylece, aylar sonra, bildik gündelik yaşam telaşı içindeki İstanbul caddelelerini, Boğaziçi köprüsünden göz alabildiğine derinlikli İstanbul manzaralarını mestane gözlerle seyretmek fırsatı buldum. Bu değme gitsin keyifle bir sigara tütürmek istedim. Kelepçeli bileklerle cebimden paket ve çakmak çıkarmakta besbelli zahmet çektiğimi gören gardiyan jandarmalardan biri, arkadaşıyla bir bakıştıktan sonra, bileğimin birinden kelepçeyi çıkardı. Onlara da sigara ikram edecek oldum; başlarını olumsuz salladılar. Tutuklularla konuşmak, alışverişte bulunmak onlara yasaktı.

Boğaz'ın Anadolu yakasını sahil yolundan boydan boya geçtikten sonra minibüsümüz Kabakoz sapağına ulaştı. Bundan sonraki yol biraz daralmış olarak bir ormanın ortasından, kıvrıla kıvrıla ilerliyordu. Ormanın, denizden gelen bir esintiyle yayılan kokusu, dallardan süzülen güneş huzmeleri, kent yaşamı içinde kolay rastlanamayan birer güzellikti. Ormanın seyredildiği yerlerde başlayan yemyeşil çayırarda telâssızca yayılan ineklerin, koyunların

görünümü, insana baharı yaşatan tam bir “pastoral”dı.

Askeri bölgenin başladığı yerde, yoldan geçişleri denetleyen karşılıklı iki kulübedeki görevliler, kışlaya ait olmayan minibüsün ve minibüstekilerin belgelerini görmek için işaret verdiler. Durduk. Kışla görevlilerinin sert bakışları ve davranışları, içimden mırıldanıp durduğum “Pastoral senfoni”nin nağmelerini bir süre için ansızın bozan sert plak cızırtıları oldu âdeta, benim için.

Karşılama

İki katlı kışlanın önündeki, üç kenarı ve göbeği çiçek tarhlarıyla süslü avlunun bir ucunda minibüsten indirilip idare binasına götürüldüm. Usulen yapıldığı belli edilerek üstüm başım üstünkörü arandı. Kışla komutanı üstteğmen bana “hoş geldiniz” diye hitap ettikten sonra, tutuklulardan Dr. Bülent’in 3. koğuşta yer hazırlamış olarak beni beklediğini, eşyalarımın arama yapıldıktan sonra koğuşa gönderileceğini güleç bir yüzle duyurdu. Bu, yol boyunca askeri bölgenin başladığı noktadaki karşılamaya hiç benzemeyen bir durumdu. Bana kılavuzluk eden astsubayın peşinden 3. koğuşa gittim.

3. koğuş, “alt kamara” denilen birinci katta, uzun bir koridora açılan dört koğuştan biriydi. İlk üç koğuşun her birinde 11-12 kadar ranzada altlı üstlü 22-24 kadar tutuklu yatıyor, 4. koğuş ortak yemekhane olarak, yemek saatleri dışında da, gündüzleri okuma-yazma ve akşamları TV seyir salonu olarak kullanılıyor, tüm koğuşların kapıları gün boyu açık tutuluyordu. Aynı davada birlikte yargılanacağımız ama çoğunu henüz tanımadığım tutukluların birçoğu bu 3. koğuştaydılar.

Koğuşa girişimle bir hareketlenme oldu: Tanıdıklar, yakınlık duyanlar “Hoş geldin”e geldiler. Doktor onları savdı: “Ağabey yol yorgunudur, bırakalım biraz dirlensin!” Bana kendi yatağının bitişiğinde ayırdığı yatağı gösterdi. Arada geçen dört aylık sürede ayrı ayrı neler yaşadığımızı, bana burada niye ihtiyaç duyduklarını konuşacak olduk. Dış kapıdan adım okundu, idareye çağrıldım.

Nöbetçi astsubay bana eşyalarımı teslim etti. İki paket sigaram tümüyle açılmış, sigaralar bir kenara boşaltılmış, ama içlerine dün gece, Sultanahmet tutukevindeki yaşama ilişkin notlar yazdığım kapları alıkonulmuştu. Astsubay oldukça soğuk bir sesle: “Eşyalarınızı buyurun alın. Bir süre “demirkapı”da kalacaksınız.” dedi. “Demirkapı”nın neresi olduğunu sordum. Karantina koğuşu olduğunu öğrendim. Bir denizci erin yol göstericiliğinde yeni koğuşuma gittim.

Sonradan öğreniyorum ki tutukevi komutanı o gün öğleden sonra bizim Doktoru aramış, sitemkâr bir sesle “Sizin ağabey dediğiniz kişi meğer ne örgütçüyümüş! Eşyaları arasından, özenle gizlenmiş bir sürü not çıktı.” demiş. Ne var ki üstegmen daha ileriki günlerde bu olaydan bana hiç söz etmemek nezaketini de gösterdi. Bu yüzden yalnızca “örgütleyici” nitelemesinin şahsıma pek uygun düşmediğini ona belirtme fırsatını bulamadım.

“Demirkapı”da

“Demirkapı”, tutukevinin ayrı, bağımsız bir koğuşuydu. Gözaltı dönemindeki işkence yüzünden ruh sağlığı sonradan bir ölçüde bozulmuş tutuklular ya da birlikte yaşama ayak uydurmakta sıkıntı çeken kişiler burada barındırılıyor, burada uzun süre de kalabiliyorlardı. Koğuşta 8 ranza vardı. Ben boş üç yataktan birine ve onun dolabına yerleştim.

Koğuş arkadaşlarımdan çoğu durgun duruşlu, küskün bakışlı tutuklulardı. Birçoğu havalandırma saatlerinde bile yataklarından ayrılmıyordu. Diyalog konuları pek sınırlı kalıyordu. Onları havalandırmaya çıkmaya, güneşlenmeye teşvik ediyordum; önerilerimi hatır için kabul edenlerle dar avluda birlikte volta atıyor, jimnastik hareketleri yapıyorduk.

Ne var ki buradakiler arasında birini gözüm hiç tutmadı. Akşam yemeklerinden sonra arada bir “psikolog ziyareti”ne çağrılan bu cin bakışlıdan, bu koğuşta kaldığım 8-10 gün boyunca hep mesafeli durdum.

Kabakoz'da “bahar” havası

8-10 gün sonra yeniden 3. koğuşa döndüğümde, vaktiyle bana ayrılmış yatağın ve dolabın boş tutulduğunu gördüm, oralara yerleştim. Komşum Doktorla kesikliğe uğramış konuşmamızı sürdürmeye başladık. Şunları öğrendim:

Bu tutukevinde Nisan ayına kadar idareyle bir hayli gerilim yaşanmış, komutanlığa yeni bir atama yapıldıktan sonra ortalık yatışmaya başlamıştı. İdareyle ilişkiler her iki “kamara”da, tutuklular tarafından seçilen birer temsilci aracılığıyla yürütülüyordu. 1-2-3. koğuşların genel sorunları ayda bir yapılan genel toplantılarda görüşülüyor; temsilci tarafından idareye duyuru-lan istekler çoğu kez kabul görüyordu.

Bu tutukevinde barındırılan başlıca tutuklu grupları şunlardı:

Bizim “Alt kamara” koğuşlarında TKP'liler, Dev-Sol'cular, Kurtuluşçular, TKP-ML'ciler, Bağımsızlar;

“Üst Kamara” koğuşlarında ise Kaçakçılar, Ülkücüler, Dev-Yol’cular vardı; vaktiyle Üst Kamara koğuşlarına yerleştirilmiş olan bir miktar TKP’li sonradan Alt Kamara koğuşlarına nakledilmişlerdi.

TKP sanıkları (28 yıl sonra hatırlayabildiklerim) şunlardı: Tıp doktoru Bülent Tarakçıoğlu, dergi yayıncısı Erden Akbulut, iktisatçı Cihan Şenoğuz, mimar Zakarya Mildanoğlu, jeolog Erhan Gömüç, gazeteci Turgut Yasalar, eczacı Yüksel Baştürk, ziraat mühendisi Zekai Erkan, dışçı Agah Uyanık, hünerli maden işçisi Halil İş, Almanya’dan emekli işçi Kahraman Aydın, Almanya’dan işçi Halil Şahin, gümrük komisyoncusu Hıdır Özen, sendikacı Faruk Gencer, işçi Süleyman Dede, işçi Ekrem Akkurt.

“Cuntanın Anayasasına Hayır!” kampanyasından ötürü tutuklular da bizlerle dayanışma halindeydi: sendikacı Ali Mirzaoğlu, Avukat Ekim, sendikacı Garip Aydındağ, elektronikçi Fahir Macit, işçi Muharrem Koca.

Bizlerle dayanışma halinde bulunan diğer kişiler ise şunlardı: Politika gazetesi idare müdürü İsmail İnanç, iş adamı Birol, İGD’li müzisyen öğrenci Fatih Saçlı, İGD’li İsmail ve Gürsel.

TKP sanıklarının yaş ortalaması 35’in üstünde olduğu için bunların, birçoğu feodal kültür kökenli ve genç diğer tutuklular indinde kişisel birer saygınlığı vardı.

TKP sanığı tutuklular yakın bir zamandan beri, gerektiğinde ortak bir görüş oluşturmak üzere aralarında rahatça toplanabilecek duruma gelmişlerdi. Değişik davalarda yargılanan tutuklu grupları arasında da yumuşak bir diyalog sürdürülüyordu. Tutuklular, denizci erler için hazırlanan karavanayla besleniyordu; karavana özellikle etli yemekler bakımından, öbür tutuklularına göre daha iyiydi. Özel ihtiyaçlar ise, 4-8 kişilik “komün”ler içindeki dayanışma yoluyla gideriliyordu. Ben, Dr. Bülent’in de içinde bulunduğu komün’e katılmalıymışım.

Geceleri kilitlenen koğuşlarda iç düzeni sağlamak üzere, her gün değişen bir gece nöbeti tutuluyordu; gece nöbetçisi yatağına sabahleyin gidiyor, sabah sayımına katılmıyordu. Çoğu tutuklular için bu, yüksünerek yapılan bir görevdi. Sükûnet içinde okumaya, yazmaya elverişli bu nöbet benim için ise biçilmiş kaftandı; sürekli gece nöbetçiliğine hemen talip oldum.

* * *

Önce, aynı davada yargılandığımız, ama çoğunu tanımadığım tutuklularla tanışmak istedim. Arkadan bizim kattaki koğuşların temsilcisini, Konuk Yayınlarından bilgisi olan sendikacıları ve gençleri tanıdım. Böylece

gündüz vakti ikili, üçlü söyleşilerimiz günlerce sürdü. Çok geçmeden bir birimize adlarımızla “sen”li seslenir olduk. Oysa benim çocukluktan beri benimsemiş olduğum bir âdetim vardı: Yeni tanıdığım kimselere, yakınlıklarını hissedip onları benimseyene kadar “siz”li hitap ederdim. İşte bu âdet tutuklulukta bozuldu.(Şu da var ki benden küçük yaşta da olsalar, kişiliklerine duyduğum saygıdan ötürü bazı yakınarımla hep “siz”li konuşmayı sürdürdüm.)

* * *

Bir gün komutanın postası geldi, komutan tarafından çağrıldığımı duyurdu. Bizim koğuşların binasından idare binasına, mutat uygulamadan farklı olarak kelepçe vurulmadan götürülmeme şaşıtm. Komutan güler yüzle karşıladı. İdare’de istif halinde duran bir sürü kitap varmış. Yayıncı olduğum için kitapların dilinden ben daha iyi anlarımışım. Bu istifin raflarda tasnifine ve listelerinin çıkarılmasına yardımcı olmak ister miymişim? Bana kitap yığınının gösterdi: Çoğu Varlık Yayınlarından, Hasan Âli döneminin Milli Eğitim Bakanlığı klasiklerinden edebiyat, tiyatro, tarih kitaplarıydı. Tutuklulara böyle bir kültür hizmetinin beni sevindireceğini söyledim.

Sonraki günlerde kitapların tozunun alınmasında, konulara göre tasnifinde ve raflara yerleştirilmesinde bir asker bana yardımcı oldu. Tutukluların kitap seçmelerini ve istekte bulunmalarını kolaylaştırmak üzere listeler hazırlanması için kitaplık odasına bir daktilo gönderildi.

Günlerce süren bu işler için gidip gelmelerde bana kelepçe vurulmaması, tutukluların da, gardiyanların da garipsediği sıra dışı bir olaydı. Çünkü kural koğuş dışına çıkarılacak tutukluların kelepçelenmesiydi. Örneğin, haf-tada bir gün kışlanın hamamına yarı çıplak kabileler halinde götürülmeden önce bile ikişer ikişer kelepçeleniyorduk.

* * *

Havalandırma alanı, koğuş binasının kuzeye, Karadenize bakan tarafında, yeşillikler içinde, tel çitlerle çevrili, genişçe bir alandı. Denizden sürekli gelen hafif iyot kokulu esintinin bahar güneşi altındaki etkisi, dört duvar arasında geçen uzun saatlerden sonra daha da canlandırıcı oluyordu. Kısacası, kanı kaynatan bir bahardı bu.

Değişik siyasetlerden denk yaşta gençler birlikte hareketli oyunlar oynuyordu. Bu oyunlar onlar arasında başlangıçta varolan asık suratlı yabancılık

duygularının yerini güler yüzlü dostluk ve güvenin almasına yardımcı da oluyordu.

Ben ilk görüşme günlerimizden birinde eşimden istediğim şort pantolonla ve üstümdekileri fora etmiş olarak bir kıyıda güneşlenip kitap okuyor, ya da koğuştta yarım kalmış bir söyleşiyi tamamlamaya çalışıyordum. Bu türden soyunmanın birçokları tarafından bir parça yadırgandığının farkındaydım, çünkü üç koğuştan kişiler arasında önceleri tek şortlu bendim.

Ama yeri düştükçe dostlara tekrarlamaktan geri kalmıyordum: Bu “Motel Kabakoz” sefası böyle sürüp gitmez, zorlu kış ayları için enerji biriktirmeli, şimdiden tedarikli olmalıyız.

Daha sonra şort pantolonluların sayısı gitgide arttı.

* * *

Görüşme günü haftada bir kezdi. Ziyaretçiler için ilk otobüs Beykoz’dan sabah saat 8’de kalkıyordu. Birinci otobüsten arta kalanların “yeterli bir sayı”yı bulması halinde yarım saat sonra ikinci bir otobüs devreye giriyordu. İkinci otobüsün kalkmaması halinde, arta kalan ziyaretçilerin yola devam etmesi için taksi tutmaları gerekiyordu; bu zahmetli ve külfetli bir işti. Bu yüzden, İstanbul’un değişik uzak semtlerinden gelen ziyaretçilerin ne yapıp edip saat 8 otobüsüne yetişmeleri gerekiyordu.

Beykoz’dan kalkan otobüs Kabakoz yolunda ilerlerken, askeri bölge sınırına vardığında durduruluyor, indirilen yolcular aramadan geçirilerek bir askeri otobüse naklediliyordu. Bu otobüsün, kışla avlusunun kıyısında ziyaretçileri indirmesi saat 9’u buluyordu. Böylece sıraya dizilen ziyaretçiler, getirdikleri eşyalar dikkatle arandıktan sonra, onar onar görüşme yerine alınıyordu. O zaman, dışarıda sıraya girmiş ziyaretçiler ile içeride koridor pencerelerine doluşmuş tutuklular arasında, eller kollar havlular sallanarak canlı hasret selamları alınıp veriliyordu.

Ben “gece nöbeti”mi gün ağarırken bitirmiş olarak yatağa gidip uykuya dalmışken, eşimin yollara düşmüşlüğünden hep utanç duydum.

Çünkü bizim semtimiz Esentepe’den sabahın köründe seyrek taşıtlarla dört aktarmayı birbirine ayarlayarak, elinde belli bir yükü Kabakoz’a her seferinde tam zamanında ulaşmak ve bunu her hafta sektirmeden tekrarlamak, benim herhangi bir mukabelede bulunmak olanağından yoksun bulunduğum o koşullarda, büsbütün anlamlı büyük bir özveriydi.

Eşimin, henüz sıra beklediği ziyaret günlerinde bazen, el kol selamlaşmalarına ek olarak renk renk çiçek açmış ağaçları da eliyle işaretlediği olur-

du. Kısacık görüşme süresinde fazla bir şey konuşmaya olanak yoktu. Ziyaret sonrasında, getirdiği torbayı boşaltırken, yol boyundaki ağaçlardan aşırılmış ve temiz çamaşırlar arasına sokuşturulmuş ince bir çiçekli dal bulur, uzaktan verdiği işaretin anlamını anlardım. O zaman, Kabakoz baharı bir kat daha katmerlenirdi.

* * *

“Komün”ler genel olarak, aynı davada yargılanan, aynı yörelerden tutukluların yakın dayanışma içinde yaşadıkları gruplardı. Ziyaretçilerin getirdiği yiyecekler, paralar birlikte tüketilir, ayrı gayrılık, sen ben davası olmazdı.

Bizim komün kafa dengi 5 kişiden oluşuyordu. Bursa köylüklerinden hünerli maden işçisi Halil dışında hepimizin ziyaretçileri her hafta bizleri yokluyor, elleri de boş gelmiyorlardı. Kısacası hali vakti yerinde komünlerden biri sayılıyorduk. Kantinden günlük alışverişleri ve hafta başlarındaki Beykoz siparişlerini Halil yönetiyordu.

Komünler arası dayanışma da, zaman zaman gündeme geliyor, kimse o dayanışmadan geri kalmıyordu.

Komünler arası dayanışmanın özel bir biçimi sık sık yaşanıyor. Ağır işkencelerden ya da açlık grevlerinden geçmiş olarak Kabakoz'a yeni gelen tutukluların beslenmesi sorun oluyor, ilk günler onların süt, bisküvi, meyve gibi hafif yiyeceklerle beslenmesi gerekiyordu. Gelgelelim yeni gelenlere kucak açan komünlerin tedarikleri her zaman, hele hafta sonlarına doğru yeterli olmayabiliyordu. O zaman komünler arası dayanışma büsbütün önem kazanıyordu.

Galiba bir perşembe akşamı 2. koğuştaki komünlerden birine yeni bir tutuklu geldiğini duyduk. Solgun yüzlü, bitkin yeni konuk kendini hemen yatağına atmış, başına arkadaşları doluşmuştu. Komüncümüz Halil'e sütümüz olup olmadığını sormuşlar. Bir koğuş öteden bize kadar geldiklerine göre besbelli çaresiz kalmışlar. Halil de bizleri arayıp tek tek danışıyor. İki kutu sütümüz varmış, birini verirse elimizde kalacak öbürüyle hafta başını zor getirmişiz. “Halil, dedim, bence sütün ikisini de verelim. Açılmamış bir paket bisküvimiz var diyordun; onun da yarısını ekle, garibin midesi onca sıkıntı üstüne bayram etsin.” Halil'in aklı pek yatmadı: “Ağabey, sütün ikisini de verirse besbelli ki bize bir şey kalmaz.” “Daha zenginleşiriz” dedim kısaca. Halil şaşırılmış gözlerle beni süzüyordu. Ekledim: “Bizler verebildikçe zenginleşenlerdeniz.”

Bu sözlerin Halil'in durgunluğunu gidermeye yetmediğini görünce, yar-

dımlaşma konusunda öbür dostların da fikirlerini bir an evvel almasını, “ve-rebildikçe zenginleşme” konusuna yarınki havalandırma sırasında devam edebileceğimizi söyledim.

Kahırlı yaz

Galiba Hazırandı. “TKP İstanbul Bölgesi Faaliyetleri” davası sanıklarına savcının iddianamesi tebliğ edildi. Derme çatma “delil”lere dayanılarak, örgüt yöneticiliği faaliyetinde bulunduğum iddiasıyla Türk Ceza Kanunu’nun ünlü 141/1 maddesi uyarınca 8-15 yıl arasında hapis cezasıyla cezalandırılmam isteniyordu.

Gerçi o zamana kadar, 141/1 maddenin kardeşi sayılan 142/1 maddeden yine birçok kez 7,5 yıl hapis istemiyle yargılanmış, sivil ağır ceza mahkemelerinde görülen o davalarda sonuçta aklanmışım; ama bu sefer cunta döneminin sıkıyönetim mahkemesiyle karşı karşıyaydım.

İddianamedeki “delil”leri ciddiye almasam da, tedirgin olmam doğaldı. İddianameyi nasıl eleştireceğimi zihnimde evirip çevirmeye başladım.

* * *

Hafif bir yaz nezlesinin ardından sol kulağım yine ağrır oldu. Kışlanın reviri Beykoz’daydı. Sağlık şikâyeti olanlar, acil durumlar dışında, haftada iki gün oraya taşınıyordu.

Revir tenhaydı. Şikâyetimin kulağımdan olduğu kayda geçti. Biraz sonra doktor odasından çağırıldım. Askeri doktor, gençten biriydi, ama çok bilmiş tavırlıydı. İnce huni gibi bir aleti kulağıma yerleştirip bakmak istedi. Dehşetli canım yandı. Laubali bir tavırla “Babacığım senin bu kulak -affedersiniz- boku yemiş!” dedi. Ağrı kesici bir ilaç verdi.

Kulağımın ağrısı günlerce dinmedi. Ağrıdan daha beteri, sağlığımın geleceği için duyduğum kaygıydı.

* * *

Çok geçmeden yeni ve ciddi bir durum daha ortaya çıktı: Barış Derneği hakkında açılan davanın iddianamesi çıkageldi.

Hani Şubat ayında Sıkıyönetim savcılığınca Selimiye’ye çağırılıp ifade vermişim ya; ben saf saf, tanıklık etmek üzere ifade verdiğimi sanırken, bu kez iddianamede, Barış Derneği Onur Kurulu üyesi sıfatıyla, hakkımda yi-

ne TCK'nın 141/1 maddesine göre ceza istendiğini öğreniyordum.

Savcının isteminin büsbütün vahim bir yanı vardı: TCK'nın aynı maddesi, bir sanığın iki ayrı davada 141/1'e göre hüküm giymesi halinde maktu, tek bir ceza, idam cezası öngörmüştü.

Barış Derneği davasının savcısı, yanlışlarla dolu iddianamesinin daha 6. sayfasında sanıklardan biri olarak benim kimliğimi belirtirken parantez arasında "TKP Yönetim Kurulu üyesi" kaydını da düşüğünden, istediği cezayla beni idam tehdidi altına düşürdüğüne pek âlâ farkındaydı. (Savcının şahsım hakkında düşüğü bu not baştan başa uydurmaydı; çünkü yine aynı kişinin hazırladığı aynı iddianamenin 15. sayfasında TKP organları sıralanıp açıklanırken "TKP Yönetim Kurulu" diye bir organa orada yer verilmemişti.)

Daha askeri darbe gerçekleşmeden ilan edilen sıkıyönetim döneminde açılmış olan davalarda binlerce kişi idam istemiyle yargılanmaktayken ve cuntanın gelişiyle birlikte ilk infazlar alayışla başlatılmışken, Barış Derneği davası savcısının hakkımdaki bu isteminden tedirgin olmak hiç de vesvese sayılamazdı. Hatırlamak gerekir ki askeri yönetimin bu konudaki düşüncesi ve tavrı çok geçmeden cunta başı tarafından "Asmayalım da besleyelim mi?" biçiminde formüle edilmişti.

Doğrusu, peş peşe ortaya çıkan bu nedenlerle hapisneden sağ salım çıkamayacağım yolunda içimde derin bir kaygı çörekledi.

Kaygı duymak içe kapanık, kendi başına insanı zavallılaştıran pasif bir duyguydu; oysa ben elbette görmezlikten gelinemeyecek o duyguyu yine de aşarak, bendeki birikime yaraşır bir şeyler yapmalıydım. Düşündüm taşındım: Önce eşimle bir görüşmeliydim; sonra mahkemelerde, arkamda iz bırakacak, –bir fikre körü körüne saplanmış bir meczup değil, çağdaş bir aydın olduğumu ortaya koyacak– geniş kapsamlı birer savunmaya hazırlanmalıydım[*]; tutukevindeki koşullar ve özellikle gece nöbetleri sürdüğü ölçüde, Türkçeye kazandırmayı öteden beri çok istediğim, ama buna daha önce fırsat bulamadığım bir yapıtın çevirisine girişmeliydim. Ve tabii tutukevi yaşamına, bu öncelikleri göz önünde tutarak katılmalıydım.

* * *

[*] Barış Derneği davasında yaptığım iki savunmanın tam metinleri için Bkz. G.Doğan Görsev, "*Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni Üzerine*", Dünya Yayıncılık - Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul, Ekim 2006; s.29-101 ve s.105-141.

Bu kararları almış olarak, eşimle yaptığım ilk görüşmede konuyu açmaya dilim bir türlü varmadı. Eşim arada bir kekeleyişimi fark ederek bana neyim olduğunu sordu. Bir gece önceki uykusuzluğuma hamlettim.

Ertesi görüşmeye kararlı çıktım. Getirdiği sözlüklere ilişkin açıklamasını durdurdum: “Dar vakitte sana duyurmak istediğim çok önemli, ama çok önemli iki duyurum var. Hemen cevaplamaya kalkma. Lütfen yalnızca dinle.”

Bariş Derneği davasının iddianamesiyle ortaya vahim bir durum çıktığını, hapisneden sağ salim çıkabilemeyeceğimi ciddiyetle düşündüğümü, böyle bir durumda ilişkimizle ilgili, belki biraz gecikmiş, zor bir düşüncem olduğunu söyledim. Yerinden kıpırdayacak oldu. Yatıştırdım ve ona tane tane, üzerine basa basa söyledim “Yaşamını istediğin gibi, özgürce düzenleyebilirsin.”

Gözleri dolu dolu oldu. Konuşmak istedi. Hani cevaplamaya kalkmıyacıktı, yalnızca dinleyecekti?

Sabahattin Ali’nin “Kürk Mantolu Madonna”sını hatırlıyor muydu? Orada, Raif Beyin defterinde çok cesur, bizim edebiyatımızda galiba başka hiçbir yazarın ağızına almadığı kadar cesur bir cümle dikkatini çekmiş miydi?

Gözündeki yaşı kurularak merakla bakıyordu. Raif Beyin cümlesini yine tane tane, üzerine basa basa tekrarlardım: “Onu, kıskanmayacak kadar çok seviyordum.”

Ziyaret süresi dolmuştu. O gün başka bir şey konuşmadık. Ayrılırken arkasından bağırdım: “Raif Beyin cümlesini unutma!”

Kabakoz’da tutukluluk yaşamından kareler

Birinci kattaki 1., 2., 3. koğuşların en popüler siması “temsilci” Mehmet Bilgi’ydi. Mehmet zeki, girişken, erdemli bir kişiydi. Dirayetiyle ve güler yüzlülüğüyle kendini herkese kabul ettirmişti; ayrı bir davada tek başına yargılanıyordu. Serbest zamanlarda Mehmet’in başlıca merakı resim yapmaktı. Eli yatkındı, vesikalık fotoğraflardan resim çıkarıyordu. Para canlısı değildi, ama böylece eline üç beş kuruş da geçiyordu.

Mehmet’in, işi gitgide ilerlettiğine biz tanık olduk: Posta kartlarından, boyalı peyzajlar çıkarmaya başlamıştı. Daha önemlisi, severek çalışıyordu.

Bir gün Mehmet’in yeni bir “iş” olarak soluk bir Van Gogh’lu posta kartı üzerinde çalıştığını gördük; hazırladığı kopya tabii, allahlıktı. Bu “iş”i kesmesini tavsiye ettim, evimizdeki kitaplıktan büyük boy ve daha iyi baskılı bir Van Gogh albümü getirtmeyi vaat ettim.

Ertesi ziyaret günü, o beni aramadan ben onu aradım ve kitabı uzattım. Çok sevindi. Sayfaları şöyle bir karıştırıp posta kartındaki tabloyu buldu. Hemen seğirtip kendindeki posta kartını getirdi ve karşılaştırdı. Sevincine diyecek yoktu.

Onlarca hafta büyük resim ustalarının bu türlü kitaplarının biri gitti, öbürü geldi. Özel ilgi duyduğu tablolara, resamlara ilişkin Fransızca açıklamaları da bana okutuyordu. Böylece Mehmet'in resim bilgisi de, hüneri de, dostluğumuz da birlikte gelişti durdu.

Ve Mehmet Picasso'ya "takıldı", onun kitabını epeyce zaman alıyordu. Bir hayli araştırmadan, denemeden sonra, Picasso'nun üslubuna hayli ısınmış olarak, "Barış" ve "Savaş" tablolarının (her ikisinin de asılları 4,5 x 10,5 metre) şanına uygun birer kopyasını çıkarmayı aklına koydu. Ne var ki bu devasa 2 tablonun "şanına uygun" kopyaları Mehmet'in tasarımıyla, alışılmış tuval boyutlarını kat kat aşıyor, yan yana yaklaşık 50 x 200 cm. bir alana yayılıyordu. Böylece kopyaları birer duvar resmi olarak hazırlamak, farklı boyama teknikleri kullanmak gerekiyordu. Kopyaların resmedileceği mekân da Mehmet, ziyaretçilere de moral verecek şekilde görüşme yerinin arka duvarı olarak tasarlamıştı.

"Alt kamara"daki tutukluların aylık genel toplantısında proje ele alındı ve hararetle onaylandı. Bunun üzerine Mehmet hemen kolları sıvadı, sebatla çalıştı. İki hafta kadar sonra, bir görüşme günü arifesinde Mehmet'in son fırça darbelerini seyreden tutuklular alkış tuttular. Bu tabloların ressamının adı melezleştirilmiş olarak "Me-casso" diye ilan edildi.

Ama konu orada bitmedi. Feodal yörelerden bir tutuklu grubunun itirazları olduğunu akşam üstü öğrendik. "Barış" tablosunun sol tarafında oyun oynayan iki çocuğun pipileriyle resmedilmiş olması kadın ziyaretçilere saygısızlık olurmuş. Ertesi sabah ziyaret günüydü. Dar zamanda ne yapılabilirdi? Tabloların üstü gazetelerle örtüldü.

Sanat, özellikle estetik üzerine süren uzun ikna görüşmelerinden sonra örtü gazeteleri kaldırılabilirdi.

Biz görüşme yerindeki bu tabloları, demir parmaklıklar arkasından ziyaretçilerin bakışıyla görüntüleyen bir fotoğrafı, "Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni üzerine" başlıklı kitabımızın ön kapağında da yayımladık.

* * *

Faik Hakan Ertan İstanbul'da Saint Benoît Fransız Lisesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi mezunuydu. Dev-Sol davasında yargılanıyordu. "Alt Kama-

ra” genel temsilcisi Mehmet Bilgi’nin 1. Koğuştaki yardımcısı konumundaydı. Anlayışlılığı ve güler yüzlülüğüyle muhataplarına güven veren bir temsilciydi.

Hakan’ın sıra dışı bir özelliği, Taksim’de Çin lokantası işleten bir Çinli ailenin kızı Feride’yle evli olmasıydı. Feride ve kızı Çise, vakur Asyalı çizgileriyle ziyaretçilerin ötesinde gardiyanların bile sempatisini uyandırırđı.

Hakan’ın yılbaşı sofrası için kayınvalidesinin cömertçe hazırlayıp ulaştırdığı Çin ördekleri ve öbür Çin yemekleri “Alt Kamara”da dillere destan olmuştu.

* * *

Ali Kaçar Sivas Zara’lı Alevi bir öğretmendi. Dev-Sol’un bir kır gerillacı-sı olarak köyünde, Nihat Erim’in öldürölmesi davasının sanıklarından Ersin’le birlikte yakalanmıştı. Dev-Sol davası tutukluları üzerinde düşünsel ve örgütsel otoritesi olan sakin duruşlu, sakin konuşan bir insandı.

Ali aynı zamanda genç bir Alevi Dedesi olduğundan, görüşme günlerinde kalabalık ziyaretçileri olur, küçük kızı Zeliş bile onlardan saygı görürdü.

* * *

Bizim davada yargılanan Hıdır’ın, tahliye olan bir tutukludan devraldığı transistorlu bir el radyosu olduğunu öğrendim. Cihaz yalnızca orta ve uzun dalga yayınları aldığı için pek rağbet görmüyor, oradan genellikle Balkan ve Akdeniz melodileri dinleniyordu. Oysa bizim TRT dışındaki haberleri de izlemeye ihtiyacımız vardı. Hıdır’a Moskova radyosunun Türkçe yayınlarını izleyip izlemediğini sordum. Haberi yoktu. Bir akşam yemeği sonrasında, bir köşede birlikte denedik, bulduk ve çevremizdeki insanların yersiz olarak bizi Moskovacı saymalarına fırsat vermemek için kısık sesle dinledik. Ertesi günden itibaren de, bizi dış dünyaya açan o yayınların “abone”si olduk.

Başlangıçta, radyo saatinde tutukluların çoğu yemekhane koğuşunda TV karşısında yer tutmak için toplanmaya başladığından, ya da koridorda gündülden artakalmış voltalı sohbetlere daldığından, köşemiz hayli tenhaydı. Ne var ki biz istekli olmasak da, “dış haberler meraklıları”nın sayısı günden güne arttı. Radyonun barış konusuna ilişkin haber ve yorumları özellikle ilgi ve tasvip görüyordu.

Radyonun başlamasına yakın, yeni “abone”lere, –barış konusunun öne-

minin gitgide anlaşıldığını görmekten duyduğum memnunlukla ve doğrusu bir ev sahipliği duygusu içinde,- çay ocağından çay getiriyordum.

Bir gece yine çay ocağının penceresi önüne varmış, 8-10 bardak ısmarlamıştım. Çaycı askerin demlikten bardaklara çay taksim etmesini izliyordum. O sırada demliğin buharına tutulup minik bir kelebeğin bardağa düştüğünü gördüm, “Bardağa farfatuka düştü” diye ağzımdan bir söz çıktı. (“Farfatuka”, Lazcada “Kelebek” anlamına geldiğini bildiğimiz, bizim aile jargonumuzda ise sevimlilik ifadesiyle ara sıra kullandığımız bir sözcüktü.) Pek muhtemelen Karadenizli olan, beni de hemşeri sayan çaycı, emredilmiş sessizliğini bozmadan başını çevirip beni süzdü. “Farfatuka”lı bardağı dö-küp, öbür bardaklara koymuş olduğu demlerin hepsini demliğe geri boşalttı. Sonra tebessümle uzanıp aldığı taze, ikinci bir demlikten çayların dağıtımını yaptı.

“Konuklar” o geceki çayın lezzetinin farklılığını hemen fark ettiler ve o gece barış haberlerini o ağız tadıyla izledik.

Ve ertesi günler bizim Karadenizli çaycının nöbetçi olduğu saatlerde, benim ısmarladığım çayları dostlarla hep aynı sıra dışı lezzetle içtik.

* * *

Ulusal ve uluslararası önemde olayların yıldönümlerinde ortak anma toplantıları düzenleniyordu. Bu anma toplantılarına koğuşların aylık genel toplantılarında karar veriliyor, değişik tüm siyasal gruplardan temsilcilerin ve gönüllülerin katılımıyla ön hazırlıklar tamamlanıyordu.

Benim gözümde geçmiş günleri, dönemleri anmak, alabildiğine değişikliği içinde gelişen

yaşamı sürekliliği içinde kavramanın bir yolu; tek tek kişilerin olsun, topluca insanların olsun günü güne yaşamın sınırlı, somut gerekliliklerinin cenderesinden kurtulmalarına, zihinsel özgürleşmelerine, yaratıcı bir düş-lem gücü kazanmalarına hizmet eden bir işlevdi.

Ağustos ayındaki genel toplantıda, önümüzdeki günlerde 30 Ağustos’un ve 1 Eylül’ün yıldönümlerinin anılmasında mutabakata varılmıştı.

30/Ağustos’un 60. yıldönümünü anma toplantısı kısa bir konuşmayla başladı; ulusal kurtuluş savaşımızda sonuç belirleyici bu askeri zaferin öneme değinildi; ama asıl, bu başarıyı hazırlayan ve olanaklı kılan temel siyasete, hem ulusal, hem de uluslararası çapta antiemperyalist ittifaklar siyasetine vurgu yapıldı.

Sonra Fatih’in korusu devreye girdi. Fatih Saçlı, konservatuar öğrencisi,

Ezginin Günlüğü adlı müzik grubu üyesi İGD'li (İlerici Gençler Derneği) bir gençti. Gitarını içeri sokmayı başarmış, müziksever tutuklularla küçük bir koro da oluşturmuştu. “Kuvayi Milliye”den şiirlerin değişik solo seslerle ve yer yer koro halinde seslendirilmesi “Arhavili İsmail”in, “Şoför Ahmet”in, “Ali Onbaşı”nın vb. öykülerini büsbütün etkileyici kılmıştı.

1 Eylül dünya barış gününü anma toplantısının açılış konuşması, genç tutukluların pek çoğu için hayli öğretici oldu. 1917'de Büyük Ekim Devrimiyle iş başına geçen Lenin hükümetinin ilk kararnamesinin barış kararnamesi olduğundan, “barış içinde yan yana yaşama” siyasetinden, 2. Dünya Savaşı ardından yeni bir savaş tehlikesine karşı çıkan, onlarca ve onlarca ülkeden seçkin aydınların Dünya Barış Konseyini kurduğundan, Hitler Almanyasının Polonya'ya saldırdığı ve 2. Dünya Savaşını başlattığı 1 Eylül (1939) gününün bu kez dünya barış günü ilan edildiğinden, Nâzım Hikmet'in bu Konseyin yönetiminde yer aldığından, günümüzde de T. Barış Derneğinin bu Konseye üye olduğundan haberdar oldular.

Arkasından, yine Fatih'in korosu devreye girdi: Nâzım Hikmet'in barış konulu şiirleri müzikli olarak seslendirildi ve başka barış şiirleri okundu.

10 Eylül, TKP'nin kuruluşunun 62. yıldönümü, yemekhanenin bir köşesinde, tutuklarca varılmış bir genel anlaşma gözetilerek, gösterişsiz bir şekilde anıldı.

Bu anma ve kültür toplantıları, değişik siyaset ve örgütlerden tutuklular arasında güven ve dayanışma ortamının oluşmasına, ortak özelliklerin bilin-ce çıkmasına gitgide yardımcı olarak böylece sürüp gitti.

Bunu daha iyi anlamak için, son iki yılda 1 Mayıs'ın Kabakoz'da nasıl anıldığını karşılaştırmak yeterli olacak.

Benim hazır bulunamadığım geçen 1 Mayıs'ın, idarenin o zaman estirdiği terörün de etkisi altında, ancak toplu bir kahvaltı sofrası başında gösterişsiz bir şekilde anıldığını öğrenmiştim.

Oysa bir yıl sonraki 1 Mayıs bambaşka oldu.

Fatih'in korosunda müzik aletleri de, vokal katılım da çoğalmıştı. Sabahleyin kısa bir sunuş konuşmasının ardından, koronun kılavuzluğunda işçi marşları topluca söylendi. Akşam yemeğinden sonra yemekhanedeki masalar toplandı, oluşturulan sahnede bir tiyatro gösterisi yapıldı. Oyunun diyalog yazarı, rejisörü Turgut Yasalar'dı, 15-20 oyuncusu vardı. Günlerce önceden provalara başlamışlardı. Oyunun konusu 1920'li yılların Türkiye'sinde kutlanmış bir 1 Mayıs'tı, İ.Bilen'in “Çetin Savaş” adlı broşüründe anılan bir anekdota dayanıyordu.

Anlatıya göre, Adana'da görece kalabalık bir grup TKP'li, o gün özel te-

yakkuz halinde bulunan ve sokaklarda kalabalıklaşmaya aman vermeyen polisi atlatmanın bir yolunu bulmuş, o zamanın manyetolu telefonundan Adana emniyet müdürünü arayarak, Ankaradaki emniyet genel müdürünün ağzıyla şu talimatı vermişti: “Sayın Başbakan İsmet İnönü bugün gizli olarak Ankara’dan “beyaz tren”le hareket etti. Öğleye doğru Adana’ya varacak. Bu gizliliği bozarak kimseyi haberdar etmeyin. İstasyon çevresinde en sıkı emniyet tedbirlerini alın.” Adana emniyet müdürü de tüm polislerini erkenden seferber edip, istasyonda ve çevresinde kuş uçurtmamıştı. Saatler ilerledikçe gelen giden olmadığını gören emniyet müdürünün, Ankara’daki âmirini telefonla aramasıyla sabahki haberin düzmece olduğu ortaya çıkmıştı.

Herkes rolünü iyi oynadı. Adana emniyet müdürü rolünü oynayan Turgut’un, öylesi bir günde faka bastırıldığı için, hem de yeminli düşmanı komünistler tarafından faka bastırıldığı için çileden çıkan, ateş püsküren müdür beyi canlandırmasına doğrusu diyecek yoktu.

“Bizim Hane”

Eşim haftalık ziyaretlerini sektirmeden sürdürüyordu. Gözlerinin içine bakardım sevinçle, ama aynı zamanda derinden bir buruklukla. Onun bu geliş gidişleri bana Aragon’un “Elsa’nın Gözleri” şiirinden bir mısrayı hatırlatırdı sık sık: “*O paradis cent fois retrouvé reperdu*” (Ah o cennet köşesi yüz kere yeniden bulup yeniden yitirdiğim).

Büyük oğlumuz Ahmet vitray ressamı olarak yıllardır yurt dışında çalışmaktaydı. Küçük oğlumuz Kerem ise askerdeydi. Eşime yalnızlığını soruyordum, kaçamaklı sorularla ve Raif Bey’in cümlesini anmaya dilim hiç varmadan... Aynı apartmanda oturan kız kardeşinden ve yeğeninden anekdotlar anlatıyor, akrabalarından haberler duyuruyor; güleç yüzle, okuduğu kitaplardan, izlediği kültür olaylarından söz ediyordu o da, gizliden gizliye beni yatıştırmak istercesine.

Dini bayramlardan birinde “açık” görüşme olmuştu. Kerem de askerden yeni gelmişti. Uzun aylardan sonra ilk kez demir parmaklıklar dışında yüz yüze geldik, el sıkıştık, kucaklaştık. Eşimin sıkı sıkı sarıldığını fark edince ben de onu sıkı sıkıya bağrıma bastım.

Peki o sıralarda “hane halkı”nın dördüncü kişisi içerde ne haldeydi?

Tutukevindeki ortak yaşama katılmaktan geri kalmamaya çalışıyordum, ama aklım fikrim, arkamda bir iz bırakmasını dilediğim uzun savunmaları kaleme almaktaydı. Gece nöbetlerine ek olarak gündüzleri de olabildiğince

ce yalnızlığa ihtiyacım vardı. Kimi günler havalandırmaya bile çıkmıyordum.

Akşam yemeklerinden sonra, tutukluların çoğunluğu TV karşısına geçtiğinde tenhalaşan koridorda bir başına volta atmak, düşünce ufkumu daha da genişletiyordu. Hatta TV’de büyük ilgi çeken “dizi”lerin oynatıldığı gecelerde koridorun büsbütün tenhalaşmasından doğrusu keyif aldığım bile oluyordu.

Zihnimde oluşturdüğüm savunma kurgusundan yorgun düştüğümde, yaşadığım “bir başına”lığın anlamını sorgulamaya çalışıyordum. “Birliktelik” içinde “bir başınalık” tek tek bireyler için sahiden olanaklı mıydı?

Düşünüyordum: Kişilerin birbiriyle benzeşen ve benzeşmeyen özellikleri, düşünceleri, ihtiyaçları ve davranışları vardı. Bu hem doğal, hem de kültürel bir gerçeklikti, ama özünde çelişkili bir gerçeklik... İnsan yaşamı öyle bir süreçti ki orada “**Bireysellik**” tek yanlı olarak öne çıkarıldığında bireycileşmek (individualisme), benmerkezcileşmek (égocentrisme), bencilleşmek (égoisme) tehlikesi vardı; o zaman güvensizlik ortamında ister istemez rekabete sürükleniyordun; “öteki” hiçe sayılıyor, otorite hırsı azgınlaşıyor, insan insanın kurdu haline geliyordu. “**Toplumsallık**” tek yanlı olarak öne çıkarıldığında ise, topluluk (collectivité) adına kişiliğin, yabancılaştırmış bir dış iradenin güdümü altına düşmesi, bastırılması tehlikesi vardı; o zaman da, tüketebileceğinden her zaman daha fazlasını yaratma gücüne sahip insan varlığı emir kulu haline geliyordu. Yani her iki durumda da aldatmacanın ya da şiddetin, giderek savaşların egemenliği kaçınılmaz oluyordu.

Oysa yeryüzünde her türlü sınırlılığın artık gitgide geride kaldığı bambaşka bir çağda, tahakkümcü yabancılaştırma güçlerinin emek/aydınlanma güçleri karşısında genelde gitgide konum yitirdiği bir çağda, yüzü barışa dönük gelişkin bireyin işlevi tamamen değişebiliyordu. Şurası besbelliydi ki her durumda tek-yanlılığa düşmeden, bireysel-olan ile toplumsal-olan’ın bütünselliğini kavramanın ve gerçekleştirmenin başlıca maddi temeli **yaratıcı/dönüştürücü insan faaliyetiydi**. Öylelikle hem bireyi, hem de toplumu bir arada geliştiren yepyeni bir katılımcı süreç başlıyordu. Bu sürecin adı kısaca **özgürleşme**ydi; insanın sağlıklı varoluşunu, insan aklını, insan onurunu, insan emeğini öncelikle gözetken bir barış dünyası doğrultusunda özgürleşme...

Barış Derneği davasında yapacağım savunmayı zihnimde kurgulayarak, tutukevinin tenhalaştırmış koridorunda tek başıma volta atmam, işte bu düşünceyle, bana bireyci bir davranış gibi gelmiyordu. Doğrusu şu ki, bu kararı varırken Nâzım’ın şu veciz mısralarından da hayli güç aldım:

*“Yaşamak! Bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim!”*

İdare'yle ilişkiler

Kabakoz tutukevi önceleri, 12 Eylül'ün (1980) yaygın tutuklamaları sırasında bir hayli hengâmeye sahne olmuş. Tutukluların açıkça düşman muamelesi gördüğü bir yermiş.

Benim Sultanahmet'ten naklen geldiğim 1982 Mayıs'ında ortalık epeyce durulmuştu. Kışla komutanının ve yardımcısının kimi siyasi grupların önde gelenlerine karşı zaman zaman dışa vuran husumeti dışında açık bir gerginlik kalmamıştı. Diğer astsubayların ve görevlilerin ise olabildiğince anlayışlı davrandıklarını fark ediyorduk. Bir süre sonra kışla komutanının değişmesiyle, görevlilerin hemen hemen tümünün cunta yönetiminden farklılıkları daha da belli oldu. Bu diyalog ortamının oluşmasında ve Kabakoz'un “asude” bir tutukevi haline gelmesinde genel temsilcimiz Mehmet Bilgi'nin önemli katkıları burada anılmaya değer.

* * *

TKP davasında iddianameyi cevaplama (ilk savunma) sırası bana yaklaşıyordu; bol miktarda kâğıda ve bir kopya çıkarmak için karbon kâğıdına ihtiyaç vardı. Dışarıdan bu tür malzemenin tutukevine sokulması âdetten değildi. Ama nöbetçi astsubaylar eşimin getirdiği malzemenin içeri geçirilmesini anlayışla karşıladılar.

Bir süre sonra daha da fazlası oldu. Hazırladığım metnin kopyasının iyi çıkabilmesi için kalemi bastıra bastıra kullanmam gerekiyordu. Oysa sağ elim bileğine bir ağırlı musallat olmuştu. Durum nöbetçi astsubaya bildirildi. O gün güler yüzlü astsubaylardan biri nöbetçiydi. İnanılmaz bir anlayışlılık gösterdi: Sayımdan sonra bürosuna döndüğünde bizim koğuşa koskoca bir daktilo makinesi gönderdi. Barış Derneği davasındaki uzun ilk savunmamın tümü, Erden'in de yardımıyla daktiloda günler boyunca böylece yazılabildi.

* * *

Tutukevine dışarıdan kitap getirilmesine genellikle müsaade edilmiyor, tutukevindeki kitaplıkla yetinilmesi isteniyordu. (Nitekim ben ilk savun-

mamda uzun alıntılar yaptığım H.G.Wells'in "Kısa Dünya Tarihi"ni o kitaptan tedarik etmiştim.)

Ne var ki ben, yargılandığım her iki davadaki ilk savunmalarımı 9.11.1982 ve 13.1.1983 tarihli duruşmalarda yaptıktan sonra zihnen serbest kalmıştım ve Konuk Yayınlarını yöneticiliğim sırasında Türkçeye kazandırma fırsatı bulamadığım önemli bir yapıtı şimdi kendim çevirmek istiyordum. Temsilcimiz Mehmet aracılığıyla idare'yi yokladık: Acaba içeriye Fransızca bir felsefe kitabı ve birkaç sözlük sokabilir miydik? Olumlu karşılandık. Ve ben hemen ünlü filozof A.Şeptulin'in "Diyalektiğin Yasaları ve Kategorileri" başlıklı yapıtını çevirmeye başladım.^[*]

* * *

Duruşmalar ayrı ayrı yerlerde haftada 2 günlük bir hızla devam edip gidiyordu. Diğer tutuklular genellikle Selimiye'de görülen davalarına demir parmaklıklı özel otobüsle götürülüp getirildiğinden, benim başka yerlerde görülen davalarım taşınmam bazen sorun oluyordu. Bu durumda idare benim için çoğu kez iki gardiyan eşliğinde bir kamyonet ayırıyordu. Böylece etraftaki yeşillikleri, kent manzaralarını kısıtlamasız seyrede seyrede duruşmalara gidip gelmek benim için doğrusu değişik bir keyif oluyordu.

Bir gün eşlik için tek bir gardiyan verdiler. Gardiyan güleç yüzlü bir gençti. Ben sigaramı yakmak isterken çakmağını ateşledi. Sordu: "Baba sen nerelisin?" Oysa tutuklularla ilgilenmek, konuşmak onlara yasaktı. Bizim mahalleye yaklaşıyorduk. Elimle apartman ormanını gösterdim. Bu yakınlığa şaşırdı kaldı.

O günkü duruşmanın öğlen paydosunda beni arayıp kumanyamı getirerek o da ilgisini gösterdi.

Akşam dönüşte yine o başladı: "Sizin davayı izledim baştan sona; vur kır yok. Barış ne ki? Niye hapse koydular sizi?" Konuşmamız şoförün kulağına çalınır, bu sevimli insanın başı derde girer, diye tedirgindim. Kısaca "Biz tank, top, uçak olmasın; hastane, okul, fabrika olsun istiyoruz. Öbürleri bizi susturmak istiyorlar" diyebildim. Bu işe şaştığını söyledi. "Aynen böyle" dedim. Dayanamayıp ekledim: "Ah evladım, sen, arkadaşların, hemşerilerin bunu daha önce bilmiş olsaydınız eğer, ben şimdi burada mı olurdum?"

[*] Sonuçta yarım kalmış bu çevirinin "Yansıma Teorisi"ne ilişkin bölümleri, yıllar sonra serbest kaldığımda *FELSEFE* dergisinin 1989-2/3/4 sayılarında makaleler halinde tefrika edildi.

İkimizin de gözleri, arkamızda akıp giden yola takıldı kaldı.

* * *

Bahardı. El ayak çekilmiş bir gece vakti, koridorun öbür ucundaki giriş kapısından adım çağrıldı. Koğuştan hemen koridora çıktım merakla. Demir parmaklıklı kapının gerisinde, elleri arkasında bir asker silueti vardı yalnızca.

Tam da, ertesi gün siyasi polise gönderileceklerle, sabahtan hazırlıklı olmaları için duyuru yapıldığı تنها vakitlerden biriydi. Sırtımın ortasından soğuk terler boşandı. Demek, ortaya çıkarılmış yeni “delil”ler için yeniden hesap verilecek! Ağır adımlarla ilerledim. Beni çağıran askerin yüz ifadesini görmek istiyordum, ama nafile. Işık arkadan geldiği için yüzü gölgeliydi.

Kapıya yaklaştığımda, kapıyı açmak için davrandı. Ellerinin boş olmadığını fark ettim. Kapıyı açıp gülümser bir yüzle bana iri bir buket çiçek uzattı. Nöbetçi astsubay olan komutanı göndermiş.

Ne diyeceğimi, nasıl teşekkür edeceğimi bilemeden, derin bir oh dedim.

Tutukevi görevlilerinden biri tarafından bir bahar demetiyle selamlanmak elbette ulu orta konuşulabilecek bir konu olmadığından, bir barış yan-

G. Doğan GÖRSEV, T. Barış Derneği davasında ilk savunmasını yapıyor. Cumhuriyet Gazetesi, 14.1.1983.

kaç tutukludan yeni haberler dinlemeye çalışıyordum. Bir ara göz göze geldik. Hoş geldiniz demek için yanına vardım, elimi uzattım. Sağ elinin parmakları arasında tuttuğu bir sap menekşeyi sol eline geçirdi, tokalaştık. Hal hatır faslından sonra bana, daktilo çalışmamın nasıl yürüdüğünü sordu. Eğer daktilo olmasaydı savunmam eksik kalırdı, dedim. O zaman sol elindeki çiçeği bana uzatıp kolaylıklar diledi. Şaşırp kalmıştım, alabildiğine duygulanarak. Bu ikramınızı ve dileğinizi hiç unutmayacağım bir yerde hep saklayacağım, diyerek ayrıldım. Ansızın ayrılmama şaşırmış. Karyolamın başucundaki kitaplar arasından sık sık kullandığım bir Fransızca sözlüğü seçerek geri döndüm. “Kaybolup gitmesine razı olmayacağım bu çiçeği nerede saklayacağımı size göstermek istedim” dedim; açıkladım: Menekşe sözcüğünün Fransızcada karşılığı “*pensée*”dir; çiçeğinizi bu sözlükte “*pensée*” sözcüğünün geçtiği sayfanın karşısına koyuyorum. Dostluğunuzu her zaman hatırlamak için...”

Gerçekten de o menekşe 28 yıldır, anısıyla birlikte oracıkta dura durur.

Metris için hazırlıklar

1983 Nisanında bir söylenti yayıldı: Kabakoz tutukevi kapatılacakmış, tutuklular Metris özel askeri cezaevine nakledilecekmiş. Vade henüz söylenmiyordu.

Bu haber kesin olmasa bile, yine de irkilticiydi. Çünkü Diyarbakır askeri tutukevinden, Ankara’da Mamak askeri tutukevinden sonra, İstanbul’da Metris askeri tutukevinde yaşamın pek azaplı geçtiği biliniyordu.

Tedbirli tutuklular, burada edindikleri, ama Metris’e alınacağından kuşku duydukları eşyalarını ziyaretçilerine peyderpey aktarmaya başladılar. Ne yaptığımızı soran koğuş arkadaşlarımıza, şakalı deyimiyle “Motel Kabakoz” sefasının sonunun görüldüğünü, pılı pırtımızı toplamak zamanının geldiğini söylüyorduk.

Sonunda akıbet geldi çattı: Galiba Haziran ayındaydı ilk kfile Metris’e doğru yola çıktı ve sevkیات uzun aralıklarla devam etti.

Adnan Başçavuş nöbet günlerinde arada bir koğuşa uğruyor, İsmail’in ve benim yakındaki sevkıyata dahil olmayacağımızı alçak sesle duyuruyordu.

İsmail İnanc en yakın dostlarımdan biriydi. 21 Mayıs’ta (1963) Harp Okulu komutanı Albay Talat Aydemir’in silahlı kalkışması ardından ordudan ayrılan genç Harbiyelilerden biriydi. 20 yıl kadar bir süre aynı işyerlerinde, ağabey-kardeş yakınlığı içinde birlikte çalışmıştık. Son olarak *Politika* gazetesinin idare müdürü olarak çalışmakta iken bir kalp krizi geçirmiş, 12 Ey-

lül sonrasında, gazetenin sahibi olan Maden-İş sendikası aleyhine açılan davada tutuklanmıştı. Onun üzülmemesi, zahmet çekmemesi için yakın çevremiz seferberdi.

Adnan Başçavuş, İsmail'in sağlığının netameli olduğundan ve benimle olan derin dostluğundan haberdardı. Ağustos ayının son haftasında, son kafilenin son yolcuları olarak cezaevi otobüsüne binmemize eşlik etti. Birer elimizin serbest kalması için ikimize tek bir kelepçe takılmasını istedi gardiyanlardan. Otobüsün kapıları üstümüze kapanıncaya kadar, buğulu gözlerle ona el ettik, onun da bir eliyle gözlerini kapadığını gördük en son olarak...

(NOT: İsmail İnanc Mart 1984 tarihinde tahliye oldu. Bozulan sağlık durumundan haberdar edilen Amnesty International'in Londra ve Hamburg merkezlerinin çabalarıyla, Hamburg eyaleti senatosu İsmail'in ameliyat ve bakım masraflarını üstlenme kararı aldı ve F.Almanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu eliyle resmi bir davetiye çıkarıldı. İçişleri Bakanlığı mercileri pasaport işlemlerini uzun zaman savsakladılar. Ve İsmail pasaport beklentisi içinde 2.11.1988 tarihinde yeni bir kalp kriziyle gözlerini yaşama yumdu.)

METRİS'TE

Karşılانیş ve Metris'teki duruşmada 1. savunma günü

22 Ağustos (1983) Pazartesi günüydü. Saat 9'a doğru Kabakoz'dan gelen son cezaevi otobüsü Metris tutukevinin giriş avlusu önünde durdu. İndirildik, kelepçelerimiz çözüldü. Eşyalarımızla birlikte avluya götürüldük. Tutukevine alınmadan önce üstümüz başımız ve eşyalarımız aranacaktı.

Oysa aynı gün, tutukevine hiç de uzak olmayan askeri mahkeme salonunda duruşmam vardı. Kuralları sıkı olan ve "Savaş hali hükümlerine göre" görülmekte olan Barış Derneği davasında 2. savunmayı yapmak sırası bendeydi. Durumu Metris görevlilerine bildirdim. Çok geçmeden, eşyalarımı avlunun bir köşesine çekmem söylendi; yeniden kelepçelenerek mahkemeye götürüldüm.

Duruşma başladığında duruşma hâkimi ilkin bana söz verdi, savunmamı yapmamı istedi. Kabakoz'dan Metris'e daha biraz önce getirildiğimi, savunma notlarımın ve malzememin bana henüz verilmediğini, bu koşullarda savunma yapamayacağımı bildirdim. Sıradaki başka bir sanığa söz verildi ve akşam üstüne doğru duruşma üç gün sonraya, 25.8.1983 tarihine ertelendi.

Akşam üzeri yeniden tutukevi avlusuna götürüldüğümde ortalık bayağı tenhalaşmış olarak, aramalar birkaç gardiyanla devam ediyordu. Bir kenarda eşyalarımın ve üstümün aranmasını bekliyordum. Bir dehşet manzarasıyla karşılaştım. "Gayretli" gardiyanlardan biri benden önceki tutukludan, üzerinde tek bir çamaşır kalıncaya kadar soyunmasını istedi. Giysileri tek tek ve dikkatle muayene etti, sonra tutuklunun çamaşırını içine elini daldırıp apış arasını da kontrol etti. Yüzüm kızardı.

Sıra bana geldiğinde başka bir gardiyan yaklaştı. Ceketimi ve ayakkabılarımı çıkarmamı istedi ve üst baş aramasında -bereket versin ki- ağarmış saçıma sakalıma hürmet, onlarla yetindi. Sonra, birlikte getirdiğim iki torba deşildi. Torbalarımından çıkarılan:

- savunma notlarım ve kırtasiye malzemem,
- Fransızca 2 dilbilim kitabım,
- bir kısım giysi ve çamaşırlarım,
- kuştüyü yastığım (Sultanahmet'ten Hüseyin'in yadigârı), vb.

İdare'den verilen, etiketinde adım yazılı bir torbaya dolduruldu. (Belirtmeliyim ki bunlardan yalnızca savunma notlarım, bana ancak mahkeme kararı-na rağmen savsaklamalı olarak, 7 günlük kritik bir gecikmeyle verildi; 11 ay sonra Sağmalcılar tutuk ve cezaevine naklim sırasında gardiyanların depodan getirdiği, etiketinde adım yazılı torbadan da yalnızca, sahiplenmek istemediğim birkaç pılı pırtı çıktı. Kuştüyü yastığın ise değilerek arandığını, havalandırma avlularında günlerce uçuşup duran kaz tüylerinden sezinlemiştik.)

Koğuşlara götürülmemiz ise başka bir “seremoni” oldu. Aranması sona eren tutuklular kalan torbalarıyla birlikte ikişer ikişer çağrılıyor, üç asker ön-de diğer üç asker arkada olmak üzere bir kfile oluşturuluyor, nezaretçi on-başının verdiği işaretle, birbirleriyle bağlantılı koridorlarda bir koşudur baş-lıyordu. Bu koşuya ayak uyduramadığına “hükmolunan” tutuklular arkada-ki askerler tarafından tekmeleniyordu. Besbelli ki varacağımız koğuştan da-ha uzun mesafe koştuk, dolaştırılarak. Yorulmuştum. Taşıdığım torbaya sert bir tekme geldi, plastik torba yarıldı, eşyalarım döküldü. Eğilip eşyalarımı toplamak isterken bir tekme de popoma geldi. Vay insafsız vay! Önce beni yeni koğuşuma bıraktılar. Koşunun devam ettiğini uzaklaşan ayak seslerin-den fark ettim.

Burası “bağımsızlar koğuşu” denen çoğu, üyesi oldukları siyasi gruplar-la sorunlar yaşamış tutukluların kaldığı bir koğuştu. Bir iki de silah mesele-sinden tutuklu yaşlıca kişi vardı.

Salı günü sayım zamanı koğuşa gelen nöbetçi astsubaya, alıkonulmuş olan savunma notlarımın bana hemen verilmesi gerektiğini, Perşembe gün-kü duruşmada savunma yapma sırasının bende olduğunu söyledim. Adımı sordu. Not aldı. Ama bütün gün gelen giden olmadı.

Çarşamba günü sayımda aynı isteği tekrarladım. Nöbetçi astsubay du-ruma bakılacağını söylediyse de, idarenin sessizliği devam etti.

Metris'teki duruşmada 2. savunma günü

25.8.1983 Perşembe günü sabah saat 7'de koğuş kapısı açıldı. Duruşma-ya götürülmek üzere dışarı çıkmam istendi. Dışarıda, başka koğuşlardan o gün duruşmaları olan ya da hastaneye sevk edilecek olan diğer tutukluları toplayacak bir manga asker vardı. Üst baş araması için soyunmamı istedi-

ler. 3 gün önce giriş avlusunda tanık olduğum arama sahnesini hatırlayarak irkildim. Gömleğimi, pantolonumu, ayakkabımı çıkarmıştım. Karşımdaki asker fanilamı da işaret etti. Bereket, geriden onbaşı “yeter!” diye gürledi. Derin bir nefes aldım. İnceden inceye yoklanarak aranmış giysilerimi yeniden giyerken düşünüyordum: Bu arama işlemi bir güvenlik önlemi değil, düpedüz bir aşağılama ritüeliydi.

Bu tutukevinde insafsızlığın ve eziyet çektirmenin dahası varmış; buna daha o sabah biraz sonra bizzat duçar oldum.

Yeniden giyinmem tamamlandığında, aramayı yapan asker ellerimi arkamda bağlamamı istedi. Uzattığı zincirli kelepçeyi, üst üste getirdiği bileklerimin çukurlu yerlerine talimli bir tavırla yerleştirdi, zinciri son baklasına kadar gerip kilitledi. Başlangıçta biraz canım yandı, o kadar; ama gıkım çıkmadı. Meğerse...

Tutukevinin cephesine yakın avlulardan birine götürüldüm. Orada ben den başka bir tutuklu daha vardı. Merhabalaştık. O da benim durumundaydı. Sırt sırta gelmemizi, elimi pantolon cebine sokup oradan sigara ve çakmak çıkarmamı istedi. Kelepçeli ellerle davranmak zor oluyordu, ama başarabildim. Onun tarifi üzerine yaktığım sigarayı dudaklarına yerleştirdim. Bu arada avluya birkaç tutuklu daha geldi. Benim gibi işin acemisi olanlar şaşarak bizi seyretiler.

Benim işim galiba daha zordu. Yaz nezlesiydim, burnum akıp duruyordu. Sigara içene yaklaşıp sol cebimden kağıt mendil çıkarmasını istedim. Eğildim burnumu da sildi. Ama akıntı devam ediyordu, yeniden yardım istemekten utandım, bir kuytuya çekildim. Burası esintili bir yerdi, galiba benim sabık yastığının kaz tüyleri, esintinin anaforunda uçuşup duruyordu. Esintinin yerden kaldırdığı tozlardan bir ölçüde korunmak için tutuklular başlarını birbirine yaslamışlardı. Esintinin bir ara biraz daha hızlandığı sırada tozlar benim kuytu köşeme de ulaştı, gözlerim yandı. Gözkapaklarımın tahrişinden mi, yoksa böylesine nezleli bir çaresizlikten mi, tam kestiremediğim bir durumda gözlerimden yaşlar boşandı.

Dahası var. Yarım saat kadar sonra bileklerimdeki zincirin sızısı gitgide kendini hissettirmeye, parmaklarım duyarsızlaşmaya başladı. Avluya yeni yeni tutukluların gelmesini seyrediyor, kendimi bu sızıya alıştırmaya çalışıyordum. Derken o bekleyişte asıl büyük sıkıntı başladı: Arkadan kelepçeyle gerilmiş kollarımın omuz başlarında, öncekilerin hepsinin önüne geçen derin bir sızı...

Saat 9'a doğru az ötedeki mahkeme salonuna götürülmeme kadar bu durum, hiç hilâfım yok, aynen böyle devam etti, gitti.

(Barış Derneğinin diğer yöneticileri yaklaşık iki buçuk ay sonra, 14 Kasım duruşmasında yeniden tutuklanıp, bu kez Metris tutukevine getirildiklerinde, sağlık durumu ağırlaşan Sayın Mahmut Dikerdem'in hastane yolunda karşılaştığı kuşkusuz daha dramatik sıkıntıları ileriki sayfalarda ayrıca anlatacağım.)

* * *

Duruşma başladığında, duruşma hâkimi ilk sözü bana verdi, savunmamı yapmamı istedi.

Savunma yapacak halde olmadığımı, Kabakoz'dan naklim sırasında alınmış savunma notlarımın bana verilmesi gerekliliğini ısrarla hatırlatmış olmama rağmen, İdare tarafından bunların bana verilmediğini söyledim.

Duruşmada, benden sonraki tutuklunun ifadesine geçildi. Duruşma sonunda da, söz konusu notların bana hemen teslimi için tutukevi müdürlüğüne yazı yazılması yolunda bir ara-karar alındı.

Öğlen paydosu sırasında, deneyimli avukatlarım Bahri Belen ve Ergin Cinmen beni uyardılar: Savunma dilekçemin altını bir damga pulu yapıştırarak imzalamam gerektiğini, aksi takdirde savunmamın geçersiz kalabileceğini hatırlattılar ve içeride pul bulamayabileceğim ihtimaline karşı yedek 2 pul verdiler.

Ne yazık ki, ceketimin kuytu bir cebine yerleştirdiğim bu pullara, tutukevine dönerken yapılan üst baş aramasında el konuldu. Nöbetçi subaya kadar götürebildiğim itirazım kâr etmedi.

Metris'teki duruşmada 3. savunma günü

29.8.1983 Pazartesi günü yapılacak duruşmaya zihnen hazırlıklı olmalıydım. Gerçi yapacağım savunmanın ilk 14 sayfası Kabakoz'da daktilo edilmişti, ama daha eklenecek sayfalar vardı. Ayrıca, İsmail'le bu yeni ortama ilişkin görüş alışverişi yapmalı, diğer koğuş komşularıyla tanışmalıydım. Kısacası, yalnızlık duygusu çekmeyecek kadar çok işim vardı.

Perşembe günü duruşmayı izleyen sayım sırasında nöbetçi astsubaya mahkeme kararını duyurup, savunma notlarımın teslim edilmesini istedim.

Cuma günü sayım sırasında beklentimi yeniden duyurdum, ama yine cevap alamadım.

Cumartesi günü sayım yapan nöbetçi astsubay "Ben bir bakayım" dedi; akşamın ileri saatinde, Kabakoz'da daktilo edilmiş 14 sayfalık metni getirdi.

Kağıt, kalem, pul? “Ben ancak bu kadarını getirebildim” diyebilirdi. Yine de onun iyi niyetine inandık.

Komşulardan ricacı olduk: Acaba vaktiyle bir yolunu bulup içeri soka bildikleri kağıt kalemleri var mıydı bir kıyılarındaydı? Kıpırdamalar oldu, Zulalardan toplam 6-7 tabaka kağıt, her biri doğru dürüst yazmayan iki tükenmez kalem çıktı ortaya.

Ben hemen koşuştay o günkü gece nöbetine talip oldum, kâğıtların çoğunu kullandım. Ama kalan bir iki buruşuk yaprak yeterli değildi.

Pazar günkü havalandırma sırasında komşu koşuşlardan bir miktar daha kağıt tedarik edebildik. Hani derler ya, canını dişine takmış bir gayretle, gece nöbetimin sonuna doğru savunma metnini ister istemez noktalayabildim.

Pazartesi sabahı, duruşmaya götürölmek üzere çağrıldığında 5 gün önceki işlemler tekrarlandı; ama bu kez aynı derecede sancılı ve sarsıcı olmadı; yalnızca bu arada nezlemin geçmiş olmasından ötürü değil, insan, başına geleceğı biraz somut olarak kestirebildiğinde biraz daha dirençli olabildiğinden...

Duruşma salonuna biraz gecikmeyle getirildim. Duruşma hâkimi sitem edecek oldu. “Mahkemenizin açık talimatının bile zamanında yerine getirilmediğı bir tutukevinden geliyorum.” diye kendi payıma cevapladım.

T. Barış Derneğı davasında G. Doğan Görsev'in 2. savunması (29 Ağustos 1983).

Bana savunmam için söz verildiğinde, hazırladığım metni^[*] okudum, pulunun tamamlanmasını dileyerek önce avukatlarıma uzattım. Avukatlarımla yüzü gülüyordu. Duruşmayı izleyen eşimden ve diğer tutuklu yakınlarından onaylayıcı işaretler aldım.

O günkü duruşmanın öğlen paydosunda, o sıralarda tümü tutuksuz yargılanan, başta Sayın Mahmut Dikerdem ve değerli eğitimci Reha Hanım (İstanbul eski belediye başkanı Sayın Ahmet İsvan'ın eşi) olmak üzere, dar zamanda yüz yüze görüşmek fırsatını bulabildiğim sanıkların pek çoğundan sıcak tebrikler aldım.

Koğuşa, yüz akıyla ve başı dik bir savunma yapmış olmanın gönül ferahlığı içinde döndüm.

Aile yakınlarıyla "Görüşme"ler

Metris'te görüşme yeri uzun bir salondur. Salon camlı bir bölmeyle boyunca boyunca bölünmüş, iki tarafına kapısız kabinler yerleştirilmiştir. Tutuklular ve ziyaretçiler salona ayrı kapılardan alınıyordu. Böylece orta bölmenin iki tarafında ziyaretçinizle birer telefon aracılığıyla ayakta yüz yüze konuşabiliirdiniz. Görüşme süresi 10 dakikayla sınırlıydı ve görüşme, tutuklunun hemen arkasında duran bir gardiyan tarafından bir kulaklıkla dinlenirdi. İşaretlemek yasaktı. Gardiyan, kendisinin anlamakta zorluk çektiği bir görüşmeyi, kulaklık fişini geri çekerek her an kesebilirdi; takdir gardiyanındı. Bu yüzden, tutuklu da, ziyaretçisi de konuşurken uygun sözcükleri seçmek zorundaydı. Bu kurala uymakta acemilik çektiğimiz için eşimle konuşmalarımız iki kez yarıda kesildi.

Eşim haftada bir, üç aktarmayla geldiği ziyaretleri aksatmadan sürdürüyordu. O ziyaret koşullarında söz yetersiz kaldığında, bakışmalar büsbütün anlamlı hale geliyordu.

Gözlerinin ta içine bakıyordum, söylemediklerini keşfetmek için. Çünkü uykusuz gecelerin tenhaliğinde büsbütün derinleşen bir kaygıyı yaşıyordum bir yandan, tutukluluğumun belirsiz akıbetini düşündükçe... Dışarıda gözüktüğüne alınanların yüz binleri bulduğu, infazların şimdiden 40'ı geçtiği haberleri geliyordu; durum ciddiye. Bana her zaman müşfik davranmış olan

[*] Bkz. G.Doğan Görsev, "*Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni Üzerine*", Dünya Yayıncılık - Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul, Ekim 2006, S.105-141

bu insan benim yükümü daha ne kadar taşıyabilirdi? Taşınması doğru muydu? Büyük Nâzım’ın “Hapiste Yatacak Olana Bazı Öğütler”inden mısralar hep aklımdaydı:

*“Bir de kimbilir,
sevdiğin kadın seni sevmez olur,
ufak bir iş, deme,
yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir,
içerdeki adama.”*

Onun bakışlarındaki içtenlik ise içime ferahlık taşıyordu. O zaman, ona yıllar önce Aragon’dan aktardığım mısraları içimden mırıldanıyordum:

*“Öyle derin ki gözlerin içmeye eğildim de,
orada bütün güneşlerin
pırıl pırıl yansıdığını gördüm.”*

İşte Eylül sonuna kadar “görüşme”lerimiz benim için bu minval üzere sınımlarla sürdü.

Son görüşme’de onda bir durgunluk hali fark ettim. Yüzü solgundu. Sol gözü, hatta sol yüzünün epeycesı hissedilir ölçüde hareketsizdi, ifadesizdi. Merakla sordum. Bir gece önceki uykusuzluğunun etkisiyle olabileceğini söyledi.

* * *

Ekim ayında Metris’teki tutukluk yaşamımızda önemli bir değişme oldu: İdare, tüm tutukluların üzerlerindeki giysileri terk edip, hazırlanmış tek tip mavi elbiseler giymesini dayattı. Bu karar geniş ölçüde tepkiyle karşılandı. Kabakoz’dan nakil geldiğimde “Bağımsızlar” koğuşuna yerleştirilmiş biri olarak ben de bu tepkiye katıldığımdan retçi bir koğuşa gönderildim.

İdare, tek tip giysiyi kabul etmedikçe retçi tutukluların koğuşlarından çıkmalarına müsaade etmediği için, bu hapishane içinde hapislik koşullarında ziyaretçilerle görüşmek de olanaksız hale gelmişti. Ne var ki yüz yüze görüşme olanağı olmasa da, ziyaretçilerin getirdiği çamaşırların, tutukevi kantininden aldıkları yiyeceklerin içeri bırakıldığına bakarak, eşimin sağlığının düzeldiğini, ziyaretlerini böyle sürdürdüğünü varsayıyordum.

14 Kasım Barış Derneği davasında karar günüydü. Nedense İdare o gün koğuştan kendi giysilerimle çıkmama ve duruşmaya katılmama engel olmamıştı. Duruşma salonunun dinleyiciler bölümünde eşimi göremeyince, içime yine bir kurt düştü. Ama o gün dağdağalı bir gündü. Mahkeme hepimi-

ze cezalar biçmiş, hepimizin yeniden tutuklanmamıza karar vermişti. Tutukevine kafamda sorularla döndüm.

Tutuklanan Barış Derneği yöneticileri Metris tutukevine getirilmişler, binanın ön cephesine yakın “Pişmanlılar” koğuşunun üst katında boş bir koğuşa yerleştirilmişlerdi. Birkaç gün sonra beni de kendi giysilerimle retçi koğuşumdan alıp Barışlılar koğuşuna nakletmişlerdi. Böylece, ziyaret günü ziyaretçimle görüşme fırsatını yeniden bulduğumdan sevinçliydim.

Görüşme kabininde karşımda küçük oğlum Kerem’i görünce şaşırđım. Bir ay kadar önce annesinin bir yüz felci geçirdiğini, tedavi günleri dışında evden çıkmadığını söyledi. İçim cız etti. Onun tutukevi ortamından hiç hoşlanmadığını bildiğimden, çamaşır ve yiyecek getirmek için kendini her hafta zorlamamasını, ama anasına kol kanat germesini istedim. Kerem’le görüşmelerimiz birkaç hafta sürdü.

Sanırım yıl sonuna doğru, Barış Derneğinin benim dışımdaki tutukluları topluca Sağmalcılar tutukevine nakledildiler ve ben Ocak ayı başında yeniden D-2 retçiler koğuşuna döndüm.

Bu yüzden Kerem’le ve eşimle bir daha ancak aylarca sonra, görüşme kabininde yeniden yüz yüze gelebildim. Ama onlar her hafta temiz çamaşır ve yiyecek ulaştırmayı aksatmadan sürdürdüler.

İdare’yle ilişkiler

İdare, özellikle retçi tutuklulara düşmanca davranıyor, güvenlik önlemi adı altında yaptırdığı değişik işlemlerde tutuklulara bedenlen eziyet çektirmekten hiç de geri kalmıyordu.

Bu eziyetlerin psikolojik bir boyutu da vardı: tutukluluk yaşamında olağan süreklilikler keyfi ve belirsiz kesikliklere uğruyordu. Örneğin akşam yemeklerinden sonra, sipariş üzerine yapılan çay servisi, nedeni belirtilmeden günlerce hatta haftalarca kesiliyordu... Koğuşlara girmesine müsaade edilen tek gazete, sütunları çıplak kadın resimlerinden geçilmeyen bir magazin gazetesiydi, ama İdare’nin gençlerin zihinlerini ifsat etmek için seçtiği, –gençlerin de çaktırmadan, merakla beklediği– bu gazetenin hangi günler geleceği belli olmazdı.

Bir bayram öncesinde koğuş kapısına gelen bir görevli, resimli bir posta kartı göstererek istek olup olmadığını sordu; idare posta pulu da tedarik edecekti. “Komün”ün kasasından adam başına birer kart ve posta pulu ısmarladık. Ertesi gün gelen kartların üzerine mesajlarımızı yazıp, sayım görevlisine teslim ettik. İki gün sonra o görevli yeniden geldi; İdare’nin ikin-

ci bir posta kartına daha müsaade ettiğini duyurdu, biz de birer kart daha ısmarladık... Posta kartlarımızın adreslerine ulaşmadığından, dahası, tutukevinin kalorifer dairesine bakan kadınlar koğuşu avlusuna havadan günlerce kağıt külü yağdığından ancak aylar sonra haberdar olduk.

* * *

[Yukarıda, 14 Kasım (1983) günü Barış Derneği yöneticilerinin tutuklanarak Metris’te apayrı bir koğuşa konulduklarına, arkadan benim de o koğuşa nakledildiğime, “Aile Yakınlarıyla Görüşmeler” bağlamında kısaca değinmiştim. Barışçılarla 6 hafta kadar süren Metris’teki o beraberliğin dikkate değer öyküsünü aşağıda ayrı bir alt-başlık altında anlatacağım. Şimdi burada ise, Barışçıların yıl sonuna doğru Sağmalcılar’a gönderilmesinin hemen sonrasında Metris’te bize reva görülenleri, İdarenin retçi tutuklulara karşı düşmanca tavrı bağlamında dile getirmeye çalışacağım.]

Benim dışındaki Barışçıların yıl sonuna doğru Metris’ten ayrılmalarından sonra ben ve Zekai (TKP davası tutuklusu, ziraat mühendisi Zekai Erkan da İdare tarafından Kasım sonlarında Barışçılar koğuşuna gönderilmişti) C-22 koğuşta yapayalnız kalmıştık. Gidenlerin geride bıraktıkları çeşit çeşit reçeller, ballar, peynirler, turşularla, karavana yemeklerine pek itibar etmez olmuştuk. Gelgelelim İdare iki kişilik bir koğuşa havalandırmaya çıkma hakkı tanımıyordu. Buna itiraz ederek bir önceki koğuşlarımıza geri dönmek, eski koğuş arkadaşlarımıza kavuşmak için dilekçeler verdik.

5 Ocak günü D-2 koğuşa döndüğümde tüm beylik battaniyelerin şu kara kışta İdare tarafından toplanmış olduğunu gördüm.

Bu yetmezmiş gibi, 14 Ocak günkü eşya toplama operasyonu sırasında koğuştakilerin tüm paltoları, elbiseleri, kazakları, gömlekleri toplandı, ayrıca şahsıma ait pijama, yatak çarşafı, nevresim, özel battaniye de götürüldü.

Aradan 9 gün geçtikten sonra, toplanıp götürülen eşyalarımın hâlâ geri verilmediğini görünce İdare’den yazılı olarak istemde bulundum.

Bir suretini her nasılsa dışarı çıkarabilmiş olduğum bu ibretlik başvurunun metni aynen şöyle:

*Metris Özel Askeri Ceza ve Tutukevi
Müdürlüğüne*

23.1.1984

Öz: İade edilmeyen kışlık eşyalarım hk.

1983 Aralık ayı sonlarında, C-22 koğuştaki havalandırma koşullarının elverişsizliği nedeniyle verdiğim dilekçe üzerine D-2 koğuşa nakledildiğimde, 20 kişinin kaldığı bu koğuşta tek bir beylik battaniye bulunmadığından, vaktiyle ek ısınma ihtiyacımdan ötürü evimden getirtmiş olduğum özel battaniyemle yetinmek zorunda kalmıştım.

Beylik battaniye ihtiyacı henüz karşılanmamış iken, 14 Ocak 1984 Cumartesi günü koğuşlardan palto, elbise ve yakalı kazakların, gömleklerin toplanması sırasında, pijamamın, yatak çarşafımın, nevresimimin vb. yanı sıra özel battaniyem de götürülmüş, bugüne kadar da iade edilmemiştir.

Kış ortasında, üstelik kaloriferlerin de doğru dürüst ısıtamadığı bir ortamda, insan sağlığı için aşikâr şekilde tehlikeli koşullarda, geceleri 9 (dokuz) günden beri yorgansız, battaniyesiz, açıkta geçirmekte, kamu otoritesinin böylesi kullanılmasını hayretle ve esefle izlemekteyim.

Durumu bilgilerinize sunarım.

Saygıyla,
G. Doğan GÖRSEV

* * *

Bir başka eziyet biçimi koğuşlarda arama yapılmasıydı. Arama operasyonları bir pazar günü sabahtan başlar, akşama kadar tüm koğuşlar aranır. Bu operasyonların ön belirtileri olurdu. Önce iki manga asker, tutukevi koridorlarında ayaklarını zemine vura vura, koşar adım dolaştırılırdı. Dar koridor duvarlarında yankılanan postal sesleri irkiltici bir uyarıydı. Hedefteki koğuşa yaklaşırken askerler iki adımda bir, bağırılırdı: “Her - şey - vatan - için”. Hedef koğuşun hizalarında bağırıtı temposu hızlandırılır, her adımda tekrarlanırdı: “Her-şey-vatan-için.” ve koşar adım yeni bir tur başlardı. Böylece askerler, görecekleri iş için ısındırılmış olurdu.

Koğuş kapısı açılır, manganın biri koğuşa dolar, onbaşı arama yapılacağını, tutukluların koğuştan çıkmaları gerektiğini resmen duyururdu.

Retçilerin çoğunun koğuştan ayrılmayı kabul etmemesi, direnmesi âdetlendi; o zaman da bir kapışmadır başlardı. Direnişçi her bir tutuklunun üstüne üşüşen 3-4 asker, debelenen tutukluyu yaka paça kapıya sürükler, dış-

şarında bekleyen mangaya teslim ederdi. Direnişini dışarıda da sürdüren tutukluya kelepçe vurulur, tepkisizleşene kadar veryansın edilirdi. Bütün bu kapışmalar sırasında, “ısındırılmış” askerler hiç de insaf tanımazlardı. Koğuştan, kapışmaya girmeden ayrılmaya razı olan benim gibi birkaç tutuklu, hırçınlaşmamış bir iki asker eşliğinde kapıya götürülürdü.

İşte böyle bir arama sırasında bir gün ben kendi başıma kapıya doğru ilerlerken, arkamda canhıraş bir haykırış duydum. Döndüm baktım. Ufak tefek yapılı ranza komşumu iki asker iki kolundan tutmuş sürüklerken üçüncü bir asker apış arasını tekmeliyordu. Kendimi tutamadan bağırdım: “Ulan, hasta o, öldüreceksin!” Ummadıkları bu sesle bir an duraladılar. Hemen ardından, ense kökümüne, nasıl, nereden geldiğini fark edemediğim ağır bir darbe aldım; yüz üstü yere kapaklandım. (Bu olaydan iki yıl kadar sonra, artık Almanya’da bulunduğum sırada, zaman zaman baş dönmesinden ve göz kararmasından mustarip olarak hastaneye yattığımda, bana soruldu: başıma ağır bir darbe almış mıydım?)

Barışçılar ve Mahmut Dikerdem

14 Kasım Pazartesi günkü duruşmada askeri mahkeme hakkımızda biçtiği cezaları açıkladı ve hepimizi tutukladı. Böylece ben, TKP davasında zaten tutuklu iken, ikinci kez tutuklanmış oluyordum. Bunun talihsiz sonuçlarına ileride ayrıca değineceğim. Bizi topluca Metris tutukevine götürdüler. İki gün sonra ben, retçiler koğuşundan, Barışçılar için açılan yeni koğuşa nakloldum; 6 hafta kadar birlikte olduk.

Barışçılar koğuşuna geldiğim gün öğleden sonra koğuşta bir toplantı yaptık. Kıdemli Metrisli olarak buradaki koşullar hakkında karşılaştırmalı somut bilgiler sundum. Bir kere şu vardı: burası insan haklarının, insan onurunun pervasızca ayaklar altına alınabildiği, çiğnendiği “bittecrübe sabit” bir yerdi. İdare’nin kurallarına, kuralsız dayatmalarına sağduyuyla hazzırlıklı olmalıydık.

Örneğin, aramızdaki perhizlilerin beslenme sorunlarına nasıl çare bulacağımızı, böbrek rahatsızlığı çeken Orhan Beye (İstanbul Barosu eski Başkanı Orhan Apaydın) dışarıdan özel içme suyu taşınmasını nasıl sağlaacağımızı, galiba bunlardan daha vahim olarak, değerli Başkanımız Mahmut Beye, gitgide netameli hale gelmiş sağlık sorununda nasıl destek olabileceğimizi düşünmeye hazır olmalıydık.

Barışçıların “havalandırma” yeri, alt kattaki “pişmancılar” koğuşlarıyla ortak kullanımlı avluydu. İlk havalandırma saatlerinde, hava yağışlı olduğu

için Barışçıların çoğu koğuşta kalmış, yalnızca bir kısmı havalandırmaya çıkmıştı. Dönenler, tanıştıkları pişmancıların çoğunun belirgin biçimde kişilik bozukluğuyla malul kimseler olduğunu, bunlarla ahbablık edilemeyeceğini söylediler.

Tutukevinin bu kesiminde Cumartesi günleri havalandırma avlusunda bayrak töreni yapılıyor, İstiklâl Marşı söyleniyordu. Gardiyanlar koğuşları dolaşıyor, avluya çıkmamış olanları uyarıyor, çıkmamakta ısrar edenleri mimliyordu. Zoraki oluşturulmuş bu akortsuz koro, özgürlük yanlısı gerçek yurtseverler için yürekler acısı bir manzaraydı.

Barışçılar iştittiklerine göre değil, bizzat görüp yaşadıklarına göre karar vermek istediklerinden, ilk bayrak törenine katıldılar; ama bu ilk ve son oldu.

* * *

Mahmut Dikerdem'in prostat kanserinden mustarip olduğu biliniyordu. Ama o, Barış Derneği Başkanı olarak savunmasını çoktan yapmış olsa da, davanın seyri içinde gerekli açıklamaları da bizzat yapabilmek istemiş, bunun için de, tedavisinin hastanede sürdürülmesini kahramanca bir özveriyle dava sonuna kadar ertelemişti.

Şimdi mahkemenin kararı açıklandığına, duruşmalar artık sona erdiğine göre bir an önce hastaneye yatması gerekiyordu, ama yazık ki bu kez tutukluluk koşullarında... Askeri savcılık tedavi için askeri hastaneyi adres gösterdiğinden, avukatlarının yeni bir hukuk mücadelesi yürütmesi gerekti. Dikerdem'in tedavisine daha önce üniversite hastanesinde başlanmıştı, askeri hastanede bulunmayan gelişkin donanım orada vardı. Sonunda askeri savcılık, askeri hastaneden bir rapor alınması kaydıyla Dikerdem'in tedavisinin üniversite hastanesinde görülmesine izin vermek zorunda kaldı. Mahmut Beyin başlı başına yürek burkucu hastaneye sevk öyküsü işte böyle başladı.

Tutuklanmamızı izleyen Pazartesi günü sabahı erkenden koğuşumuzun kapısı açıldı, Mahmut Dikerdem hastaneye sevk edilmek üzere dışarı çağrıldı. Ama biraz sonra geri döndü. Şaşırmıştık. Koridor duvarı önünde dizili askerler mutat üzere önce bir üst baş araması yapmaları için ondan soyunmasını istemişler, o da bunu reddedince koğuşa geri getirilmişti. Mahmut Beyin sağlığı için her bir gününün önemli olduğu bir durumda böyle bir gecikmenin avukatlarına hemen duyurulmasına ise olanak yoktu.

Boğaz'ın Anadolu yakasında Haydarpaşa taraflarındaki askeri hastanede onun gelişini bekleyen avukatları ve yakınları meraka düşmüşler, akşama

doğru askeri savcılıktan, Dikerdem’in hastaneye sevk edilmeyi reddettiği cevabını aldıklarında büsbütün şaşırmışlardı.

İlk görüşme gününden itibaren durum anlaşıldığında avukatlar seferber olmuşlar, Mahmut Bey’in –güvenlik bakımından hiçbir değeri olmayan– bu onur kırıcı üst baş arama işlemine tabi tutulmadan askeri hastaneye getirilmesi yolunda askeri savcılıktan talimat çıkarmışlardı. İlk bakışta doyurucu görünen bu kararın eksikliği daha sonra acılı bir şekilde ortaya çıkacaktı.

Dikerdem’in asıl dramatik hastaneye sevk işlemi böylece başlayabili.

Yukarıda, “Metris’teki duruşmada 2. savunma günü” alt-başlığı altında, tutukevinden duruşmaya ya da hastaneye götürülmek üzere sabahın erkeninde koğuştan çıkarılan her tutukluya çektirilen acılara değinmiştim. Bu acılar Dikerdem’e kuşkusuz daha fazlasıyla çektirildi.

Mahmut Bey koğuştan çıktığında, alınan talimata göre kendisine üst baş araması yapılmayacağı duyuruldu; ama bir el çabukluğu içinde -bereket- ön taraftan kelepçe vuruldu. Mahmut Bey bunu ummamıştı; ama, sıkı bağlanmış zincirli bir kelepçenin acısının saatler ilerledikçe nasıl dayanılmazlaştığını o an elbette bilemediğinden, yeni bir itirazla gün kaybına yol açmamak için bu sıkıntıya dişini sıktı. Mahmut Bey metin insandı.

Cezaevi otobüsünde iki kişiydiler. Hastaneye vardıklarında kelepçesi çözüldü, bir dizi ziyarette bulundular. Mahmut Bey sık sık hacetini gördü, biraz rahat nefes aldı. Öbür tutuklunun işi öğleden sonraya kaldığından beklemek zorundaydılar. İki gardiyan Mahmut Beyi bu kez arkadan kelepçeleyip cezaevi otobüsünde yalnız bıraktılar. Mahmut Bey hacet görmek ihtiyacıyla kıvrılırken çişini pantolonuna kaçırды. Üstelik omuz başları da iyiden iyiye sızlamaya başlamıştı. Otobüsün darlığında havasızlık da başka bir belaydı. Sol yanağı üzerinde yere uzandı, otobüsün arka kapıları altındaki bir parmak aralıktan temiz hava almaya çalıştı.

Akşam üzeri koğuşun kapısı açılıp Mahmut Bey içeri girdiğinde, merakla bekleyen bizler, hepimiz donduk kaldık. Yüzü alabildiğine gergindi. Yüzünün sol yanını kaplayan toz tabakasını, bileklerinin göğermişliğini, tüm parmaklarının morarıp birer dolma gibi şişmişliğini, pantolonunun ıslanmışlığını, gözlerindeki öfke parıltısını hepimiz gördük. Koğuşun ortasına doğru ilerlerken Mahmut Beyden hiç unutamadığım kısa bir hıçkırık seli boşandı.

* * *

Mahmut Dikerdem’in Metris’ten hastaneye gönderilmesinin baştan başa dramatik öyküsünde son akşamı, yıllar sonra –Barış Derneği yöneticilerin-

den– Aykut Göker, Mahmut Beyin vefatının 1. yıldönümüne adanmış derlemedeki^[*] yazısında dile getirmişti. Ben o anlatıyı, evveliyle ve ahiriyle ve Mahmut Beyin koğuşta ertesı gün bizlere yaptığı açıklamanın ayrıntılarıyla burada tamamlamak istedim.

Aynı derleme kitapta yer alan kendi yazımda^[**] “Sayın Mahmut Dikerdem’in kişiliğine duyduğum engin saygıyı, **trajik bir anı**yla bağlayarak dile getirmek istediğim bu yazı” diye başlamamdan sonra, yazık ki arkasını getirmeye dilim varmamış, yazıyı yine de iyimserlikle bitirmek üzere ünlü Michelangelo’nun “Ölümsüzlük” başlıklı şiirinden –yine Mahmut Beyi düşünerek alıntıladığım– şu mısralarla yetinmişim:

*“Eğer senin gözlerindeki parıltıda
Benden bir şeyler varsa
Ben ölmüş sayılır mıyım?”*

O, acılı olduğu kadar anlamlı öyküyü, o tanıklık borcumu şimdi, 26 yıl sonra da olsa nihayet ödeyebildiğim için doğrusu içim bir parça rahat.

Tutuklular arasında dayanışma

İdare’nin 1983 Ekiminden itibaren getirdiği tek tip giysi dayatmasına karşı, tutukluların geniş çoğunluğunun ret direnişi aylarca sürdü.

Vaktiyle, Kabakoz’dan nakil geldiklerinde “Bağımsızlar” koğuşuna yerleştirilmiş olan benim gibi birkaç tutuklu, tek tip giysiyi kabul etmediklerinden ayrı ayrı direnişçi koğuşlarına dağıtıldılar.

İdare, çok değişik siyasetlerden retçilerin tek tip giysiyi kabul etmedikçe, koğuşlarından ayrılmasına: havalandırmaya çıkmalarına, ziyaretçileriyle görüşmelerine, avukatlarıyla istişarelerine, devam etmekte olan davalarının duruşmalarına katılmalarına müsaade etmiyordu.

O durumda değişik koğuşlar arasında karşılıklı anlayışı, haberleşmeyi ve malzeme alışverişini sağlamak, gelişkin özel beceriler isteyen işlerdi. Değişik sol siyasetlerden tutuklular değişik havalandırma avlularının koğuşlarına serpiştirilmiş de olsa, dayanışma halindeydi.

[*] Bkz. “Barış Elçisi Dikerdem”, Yayına hazırlayanlar: Süleyman Coşkun - Levent Yılmaz, Cem Yayınevi, İstanbul, Ekim 1994. s.58-77; Aykut Göker’in “Barışın Büyükelçisine Sevgiyle, Dostlukla, Saygıyla...” başlıklı yazısı.

[**] agy s.78-96.

Tutukevi genelinde başlıca birimler “havalandırma”lardı. Her havalandırma, aynı avluya bakan toplam 12 koğuştan oluşuyordu. Bodrum katıyla birlikte 3 katlı binada, birbirine komşu koğuşları içeren karşılıklı iki blok vardı.

Haberleşmenin basit biçimi, avlunun karşılıklı bloklarında bulunan koğuşlar arasında uygulanan işaretleşmeydi; böylece her koğuş karşı bloktaki 6 koğuşla doğrudan haberleşebiliyordu. Değişik parmak, el ve bilek hareketlerinden oluşan alfabetiyle bu işaretleşme sayesinde, âdeta karşılıklı konuşuluyormuşçasına ileti alışverişi sağlanabiliyordu. İdare karşısında gizliliği olan iletiler için ise, yedekte tutulan başka ve yeni bir alfabeye geçiliyordu.

Aynı bloğun birbirini görmeyen komşu koğuşları arasında iletişim de, karşı bloktan aktarmalı olarak kuruluyordu.

Birbirini hiç görmeyen diğer havalandırmalardaki koğuşlarla iletişim ise, alfabeti kalorifer radyatörlerine değişik tıklamalarla oluşan bir çeşit mors alfabetiyle gerçekleştiriliyordu.

Bu özel iletişim becerilerini edinmeye en çok, yakın bir gelecekte tahliye umudu olmayan “ağır” sanıklar ilgi duyuyorlardı.

Koğuşlar arasında yiyecek, eşya, malzeme alışverişi ise başka bir yöntemle, birbirini karşılıklı gören ya da altı üstlü durumdaki koğuşlar arasında varageleler kurmak yoluyla sağlanabiliyordu.

Hafif yüklerin alışverişi için varageleler sicimlerle, sicim olmadığı durumlarda kazaklardan çözülen yün ipliklerle hazırlanıyordu. Öyle ki uzaktan bakıp da incecik varageleyi fark etmeyen biri küçük bir kutunun avluda bir bloktan öbür bloğa düzenli olarak ilerlemesine şaşar kalırdı. Ağır yüklerin alışverişinde ise, uçlarından birbirine bağlanmış çarşafarla, battaniyelerle ya da kollarından birbirine düğümlenmiş gömleklerle oluşturulmuş varageleler kullanılıyordu. Ağır yüklerin alışverişinde, yan koridorlardan gelip geçen gardiyanların dikkatini olabildiğince çekmemek için, akşamın loş saatleri seçilirdi.

Tek tek koğuşlarda dayanışma ve adalet, ziyaretçilerin tutukevi kantininden alıp gönderebildikleri kahvaltılıkların ve yemişlerin koğuş “komün”üne teslim edilmesiyle ve ziyaretçilerden gelen paraların “komün” kasasına devredilmesiyle sağlanıyordu. Bencillik ve aldatmaca tanımayan komün kurallarına nadiren de olsa aykırı davranmış biri çıkar, üstelik bir özeleştiride yapmazsa, komünden dışlanıyor; böyle bir yalnızlaşmaya uzun boylu tahammül edemeyen kişi, idareye başvurup “bağımsızlar” koğuşuna naklini istiyordu. “Bağımsızlar” koğuşu ile “pişmancılar” koğuşu arasındaki fark bu-

radaydı. Bu “doğal ayıklanma” sayesinde retçi koğuşlarda çok değişik siyasetlerden tutuklular arasındaki karşılıklı anlayış ve gönüllü dayanışma sonu-
nuşta daha da güçlenmiş oluyordu.

Koğuşlar arasında dayanışma ve adaleti sağlamanın ise ayrı bir yolu vardı. Her ziyaret günü akşamında koğuştaki erzak görevlileri, ziyaretçilerin getirdikleri toplamdan, koğuşun bir haftalık ihtiyacını düşükten sonra kalan fazlayı ya da göze batıcı ölçüde eksik kalanı “Havalandırma konseyi”ne bildiriyordu. Denkleştirme hesabını Konsey yapıyor, ondan sonra koğuşlar arasında elbette bezirgânca olmayan “alışveriş” başlıyordu. Böylece, ziyaretçi sayısı az, gelir düzeyi düşük koğuşların durumu da kollanmış oluyordu. Bu, “kendiliğinden” (spontane) gündelik yaşama, gönüllü bir katılımıla adalet getiren mahirane bir örgütlenmeydi.

* * *

1983 Ekiminde, İdare tarafından dayatılan tek tip giysiyi ben de reddet-
tiğimden, Kabakoz’dan geldiğimizde yerleştirildiğim “bağımsızlar” koğuşun-
dan D-2 direnişçiler koğuşuna nakledildim, demiştim ya; ilk günler yeni ko-
ğuş komşularımı ve önceki tutukevlerinden hayli farklılıkları olan direniş
ortamını tanımaya çalışmamla geçti.

Koğuşun tümü değişik siyasetlerden genç yaşlarda devrimcilerdi; çoğu,
TKP davasından yargılanan bir tutukluyla ilk kez karşılaşılıyordu. Bana ko-
ğuş “komün”üne katılıp katılmayacağımı sordular. Tereddütsüz onayladım.
Böylece yumuşak bir diyalog başladı.

İdare içeriye yalnızca magazin tipi bir gazetenin girmesine izin veriyor-
du. Gençlerin birçoğu gündüzleri gazeteye bir göz atmakla yetiniyor; birka-
cı ise ara sıra akşamları günün önemli gördükleri haberlerini bir köşede üç-
lülü, dörütlü söyleşilerde değerlendirmeye çalışıyorlardı.

Gazetenin şurasına burasına sıkıştırılmış ama yine de anlamlı bazı haber-
lerin dikkatlerden kaçtığını fark ettim. Bir akşam, genişlemiş bir söyleşide
bir soru sorarak bir öneride bulundum: Acaba magazin gazetede ki dağınık
haberlerin kupürlerini siyasi olaylar, ekonomi, toplumsal yaşam, kültür ve
dış dünya gibi başlıklar altında bir araya getirerek haftalık bir “koğuş gaze-
tesi” hazırlayamaz mıydık? Hatta bunu komşu koğuşlarla da paylaşamaz
mıydık? Soru genel bir onay gördü. Bu iş için örgütlenip işe koyulduk. Ül-
kemizde ve dünyada olan bitenleri bilince çıkaran ve tek tek koğuş arka-
daşlarımızın yaratıcı enerjilerini de harekete geçiren Koğuş Gazetemiz, Kon-
sey tarafından selamlandı, komşu koğuşlardan da ilgi ve destek gördü ve

kimi zorunlu kesikliklere rağmen, toplu direnişin yanı sıra hayli bir süre sürdürüldü gitti.

* * *

14 Kasım duruşmasında Barış Derneği yöneticilerinin yeniden tutuklanıp Metris'e getirilmeleri ardından Barışçılar koğuşuna naklolduğumdan ve onların Sağmalcılara nakli üzerine de 1984 Ocağı başında yeniden direnişçiler arasındaki eski koğuşuma nakledildiğimden yukarıda söz etmiştim.

D-2 koğuşa döndüğümde kendimi bir dostluk ortamında buldum. İçten bir dayanışma için daha önce birbirimizi yeterli ölçüde tanımıştık. Ve ben, bencilliği ve aldatmacayı dışlayan bu komünde geçerli devrimci ahlaka öncelikle değer verdiğimden, siyasal görüşler arasındaki kimi farklılıkları umursamıyordum.

Bir akşam söyleşisinde N.Hikmet'in doğum gününün yaklaştığını hatırlattım. Koğuş çapında, hatta tüm havalandırma çapında Nâzım'ı şiirleriyle birlikte anmak, hele idareyle ilişkilerde dağdağalı günler yaşanırken daha da moral artırıcı olmaz mıydı? Koğuş arkadaşlarımın hepsi Nâzım'a ve bu fikre sıcak bakmakla birlikte böyle bir gelenek olmadığı konusunda beni uyardılar. Hiç değilse onun şiirleri elimizin altında olsa, dedim. Uygun görüldü. Koğuşun zulasından 4 şiir çıkarıldı; "Koğuş Gazetesi" yazı kurulundan 2 kişi de ezberlerindeki 3-4 şiiri metinleştirdi. Koğuş arkadaşlarım (ki bunların birkaçı, tutuklanmalarından önce N.Hikmet şiirlerini henüz tanımamıştı) bu şiirlerin el altında birikmesinden ve peş peşe okunabilmesinden pek keyiflenmişlerdi. Bazı şiirleri ezberlemeye bile çalıştılar. Değişik siyasetlerden kişiler başka koğuşlardaki yandaşlarıyla iletişim kurarak N.Hikmet şiirleri istediler.

Elimizde böylece birikmiş 15-16 şiiriyle N.Hikmeti doğumunun 82. yıldönümünde bizim koğuşta anacağımızdan Konsey'i haberdar ettik; uygun görülürse bu anmanın bizim havalandırmadaki 12 koğuşun tümünde yapılmasını önerdik. Konsey öneriyi geneliyle olumlu karşıladı, ama onu biraz daha somutlaştırmamızı istedi. Bizim koğuşta bir dizi görüşmeden sonra önerimizi şöyle formüle ettik:

– Toplu anma'nın omurgasını bir sunuş konuşması oluşturacaktı. N.Hikmet'in yaşamının, kişiliğinin ve mücadelesinin sergileneceği metnin müsveddesi, eldeki şiirlerle de bağlantılı olarak bizim koğuş tarafından hazırlanacak, son biçimine Konsey tarafından kavuşturulacaktı.

– Sunuş konuşmasını, Konsey'in belirleyeceği bir kişi avluya doğru ses-

lendirecekti; şiirler ise sunucunun işareti üzerine tek tek koğuşların pence-resinden okunacaktı. (Böylece, anma gecesine tüm koğuşların aktif katılımı gözetiliyordu.)

– 12 şiirin 12 koğuşa önceden dağıtımını Konsey yapacak, sunuş met-ninde sırası geldikçe şiirlerin kimler tarafından seslendirileceğini koğuşlar belirleyecekti. (Bizim koğuşun payına, “Bugün Pazar” başlıklı şiiri okumak düştü ve o şiiri toplu ısrar üzerine çatlak sesimle ben seslendirmek zorun-da kaldım.)

Konsey tarafından onaylanan bu program, anma gecesinde sunucunun gümbrah sesiyle tümüyle gerçekleştirildi.

Anma gecesinin son şiiri “Davet”in son mısraları:

*“Yaşamak! Bir ağaç gibi tek ve bür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim!”*

dipteki bir koğuştan okunduğunda bir alkış tufanı koptu ve 12 Eylül mağ-durlarının sık sık tekrarladığı slogan gecenin sessizliğinde defalarca gürledi durdu: “İnsanlık onuru - işkenceyi yenecek!”

Topluca çıkan seslerden meraka düşen komşu havalandırmaların, radya-tör alfabesi kullanarak sordukları soruları aynı yoldan cevaplamak bir türlü bitmek bilmedi.

İşte, N. Hikmet Metris’te yıllardan beri ilk defa topluca böyle anıldı.

* * *

Koğuşta ikili üçlü ve bazen toplu söyleşiler oluyordu. Ben, daha çok dinlemeye, anlamaya çalışıyordum. Kanaatım sorulduğunda, güncel siyasal tartışmalardan olabildiğince kaçınarak görüşlerimi daha çok felsefi ve tarih-sel bir yaklaşımla, **Komünist Manifest**’e göndermeler, hatta bazen alıntılar yaparak dile getiriyordum.

Söyleşilere bu tür katılım dikkatlerden kaçmadı; birçok tutukluda Ma-nifest’i yeniden okumak ihtiyacı uyandı. Kuytu bir zulada bir Manifest met-ni olduğu hatırlandı ve heyecanla ortaya çıkarıldı.

İncecik pelür kağıtlara incecik tükenmez kalemle arkalı önlü kopya edil-miş metin yalnızca ilk iki bölümü içeriyordu; daha kötüsü rutubetten ötürü el kadar pelür kağıtlarında geniş geniş siliklikler ve hatta yer yer boşluklar oluşmuş, metin düz okunmaz hale gelmişti.

Bu manzara karşısında umutların hayal kırıklığına dönüştüğü bir sırada onlara cesaret verdim: Metnin silikleşmiş yerlerini okuyabilir, boşluklarını az

çok doldurmaya çalışabilirdim. Sorgulu bakışları yatıştırmak için açıkladım: Ülkemizde onlarca yıldan sonra Manifest’in Türkçeye ilk kez Almanca aslından çevirisi için yapılan bir çalışmaya katılmışım^[*]; o metnin içeriğini ve özelliklerini oldukça iyi tanıyordum.

Hemen küçük bir “Manifest onarım grubu” kurarak işe başladık. İlk gün, giriş bölümünü oluşturan ilk 6 paragraf düz okunur hale getirildi ve akşam yemeğinden sonra genel istek üzerine Grup’un gür sesli sözcüsü tarafından yüksek sesle ve uygun bir tonlamayla okundu; ben de metnin inceliklerini belirten açıklamalar yaptım. Koğuştaki genel memnuniyete diyecek yoktu. Bu memnuniyetten biz de Onarım Grubu olarak ayrıca pay aldık: tiryaki başına günde 4 tanelik sigara kontenjanı, erzak görevlimizin özel “kıyak”ıyla, Grubumuz için 5’e çıkarıldı.

Onarılmış metnin bir kopyası da Konsey’e ulaştırılıyordu.

Bu çalışma 1. bölüm bitene kadar sürdü; ondan sonrası da ayrı bir öykü.

* * *

Bir gün, yaşca benden 20 yıl kadar küçük olmasına rağmen yakın dostum olarak benimsediğim Erden Akbulut’un uzaktaki koğuşundan bizim koğuşa radyatör tıklaması yoluyla bir ileti geldi; ufak tefek ranza komşum, metinleştirdiği iletiyi bana aktardı. Erden bana, TKP davasındaki duruşmalarda savunma aşamasına doğru yaklaşıldığını, mahkemeye çıkmak için hazırlıklı olmak gerektiğini duyuruyordu. Bunun bir anlamı da duruşmalara katılabilmek, böylece savunmalarımızı yapabilmek uğruna, İdare’nin tek tip giysi dayatmasına karşı direnişten ayrılmayı göze almaktı.

Düşündüm. Ortada birçok soru vardı. Bir kere iletinin Erden’den geldiği doğru muydu, yoksa toplu direnişten kopmamız, küçük düşmemiz için bir tuzakla mı karşı karşıyaydık? İkincisi duruşmaların savunma aşamasına yaklaştığı doğru muydu? Telaşa düşmüş olmamalıydık. Üçüncüsü toplu direnişe katılan TKP sanıklarından bu niyete itirazı olan var mıydı? Her durumda, geçerli bir “mücbir sebep” olmadıkça, birlikte katıldığımız ve aylardır sürdürdüğümüz bu direnişi biz yarıda kesmemeliydik.

[*] Bu çalışma sonraki uzun yıllar boyunca 5 ayrı çevirmenin daha katkılarıyla geliştirilmiş olarak yıllar sonra yayımlanabildi: Bkz. K.Marx - F.Engels, “*Komünist Manifest*” (2. baskı), Daktylos Yayınevi, İstanbul, Mart 2009.

Bu soruları bir açıklığa kavuşturmak için Erden’le haberleşmem gerekiyordu. Duyurmak istediğim iletinin, her iki uçtaki direnişçi komşularımızı tedirgin de etmemesi için uzun cevabımı Fransızca olarak kaleme aldım.

Metris’te bir eşi benzeri galiba olmayan bu sıra dışı haberleşmede, anılmaya değer bazı tuhaflıklar da oldu. Örneğin, gönderdiğimiz ileti metninde “havalandırma” sözcüğünün Fransızcadaki biçimsel karşılığı olarak “aération” sözcüğünü kullanmıştım, belki Fransız hapishanelerinde de kullanılan asıl karşılığını bilemediğimden... Mesajımızın bitiminde karşı tarafa tan sözcüğü hemen bir kez daha tekrarlamamız istendi. Cevapladık: “aération, yani havalandırma”. Erden’e bir başka duyurumda, “radyo” sözcüğünü kullanmak istememiş, onun yerine “T.S.F.” kısaltmasını kullanmıştım. O zaman da sözcüğü bir daha tekrarlamamız istenmişti. Cevaplamıştık: “T.S.F., yani radyo”.

Erden’den gelen bir iletide, duruşmalara artık katılmak, bunun için de tek tip giysiye razı olmak konusunda TKP sanıkları arasında görüş birliği olduğu bildiriliyordu. Hemen davranıp, bizim koğuştaki Manifest’i onarma çalışmasında 1. bölümün uzun ve önemli son paragraflarına geldiğimizi, buradan önümüzdeki hafta ayrılabileceğimi, diğer dostlar İdare’ye başvuru için kesin bir tarih belirlemişlerse, benim de arkadan başvurabileceğimi duyurdum. Erden’den, TKP sanıkları arasında yersiz bir bölünmüşlük görüntüsü bırakmamak için, İdare’ye topluca başvurunun gelecek hafta aynı gün yapılacağını öğrendim.

* * *

TKP sanıklarının bu ortak kararını, gerekçeleriyle birlikte koğuşa akşam yemeğinden sonra alenen açıkladığımda hüznünlü bir sessizlik oldu. Bu sessizliği biraz olsun dağıtmak için “Size, burada elimize geçmeyen uzun bir Nâzım şiiirinden hatırımda kalan mısralar okuyayım” dedim:

*“Tobuma, toprağa, denize inan,
insana bepsinden önce.
Bulut, makinayı, kitabı sev,
insanı bepsinden önce.
Kuruyan dalın
sönen yıldızın
sakat hayvanın
duy kederini,
beysinden önce de insanın.”*

Şiirin devamını bekliyorlardı. “Yazık ki aklımda kalanı bu kadar” dedim. Biri, bu şiirde N.Hikmetin kime seslendiğini sordu; cevapladım: “Oğluna.”

Şiirseven koğuşumuz, belleğimde tümüyle ya da parça parça kalmış başka N.Hikmet şiirlerini de dinlemek ve not almak istedi:

“...*Tıraştan tıraşa yüzüne bak,
unut yaşını,
koru kendini bittin,
bir de babar akşamlarından;
bir de ekmegi
son lokmasınadek yemeği,
bir de ağız dolusu gülmeyi unutma hiçbir zaman...*”

Ve gülümseyerek ekledim:

bir de Komünist Manifest’i!

N.Hikmet’in bu şiirine aşına olanlardan, önce tereddütler, itirazlar geldi; son mısrayı yadırgamışlardı. “O muzip eklemeyi bu koğuştaki ortak yaşantımızın anısı olarak sizin için ben şaka olsun diye yaptım” dedim; hep birlikte gülüştük ve bu son satırın yanlışlıkla kopya metne girmemesine dikkat ettik.

Başka şiirler de okundu, not edildi. Onlara en çok duyurmak istediğim mısraları en sona bırakmıştım:

“...*İçerde on yıl, on beş yıl,
daha da fazlası batta
geçirilmez değil,
geçirilir,
kararmasın yeter ki
sol memenin altındaki cevahir*”

Toplu söyleşi yapmak fırsatı bulamadığımız son bir iki günü saymazsak, aynı zamanda şiirseven de olan bu yürekli koğuşla vedalaşmış işte böyle oldu.

Metris’te son durak

Galiba 1984 Martıydı. Yeni bir havalandırmada yeni bir koğuşa nakledildim. TKP sanığı dostlarla bir araya geldik. Yargılandığımız davanın seyri üzerine görüş alışverişinde bulunuyorduk; artık avukatlarımızla ve ziyaretçi yakınlarımızla görüşebiliyorduk.

Koğuşta bizden başka TİP’ten, Rızgari ve Alarızgari adlı Kürt gruplarından, Eylem Birliği’nden tutuklu sanıklar vardı. Koğuşta ayrı komünler de ol-

sa anlayışlı bir diyalogu sürdürebiliyorduk.

Bu anlayışlı diyalog çerçevesinde Marx'ın doğum gününün yaklaştığını hatırladık. Yeni havalandırmamızdaki koşuşların tümünü de haberdar ettik. İki koğuş, ellerinde yeterli malzeme bulunmadığını belirterek mazeret beyan etti; kalan on koğuşta büyük devrimci Marx'ın 166. doğum günü 5 Mayıs'ta anıldı. Bizim koğuşta ilk gün, Marx'ın kişiliği ve içinde yaşadığı tarihsel dönemin özellikleri üzerine konuşmalar yapıldı, Marx'ın ve Engels'in felsefede yaptıkları devrime değinildi. Özellikle Kürt gruplar bunu yeterli bulmayarak, toplu görüşmenin sürdürülmesini istediklerinden, bizim koğuştaki anma toplantısı, diyalektik maddecilik ve arkasından tarihsel maddecilik konularında yoğunlaşarak iki gün daha sürdürüldü.

Mayıs ayında TKP davasında mahkeme tahliyeme karar verdiği için, idam tehdidinin üzerinden kalkmış olmasından içim görece rahatlamıştı. Şimdi artık yalnızca Barış Derneği davasından tutuklu bulunuyordum. Bu konuda dış dünyadan da 12 Eylül yönetimine karşı eleştiriler gitgide artıyordu. Avrupa Parlamentosunun 130 kadar sosyalist ve komünist üyesinin, tutuklu Barış Derneği yöneticilerini Nobel Barış Ödülüne aday gösterme çabalarının ilerlediğini haber almıştık. Barış Derneği davasından da yakında tahliye olmak umudum gitgide güçleniyordu.

Diğer taraftan, TKP davasındaki tutukluların gitgide tahliyesiyle koğuşumuz tenhalaştıkça, koğuşa hiç tanımadığım yeni yeni tutuklular getiriliyordu. Onları tanımaya çalışmak, onlarla diyalog kurmak benim için artık yorucu bir iş olmuştu.

Önümde görünen sayılı zamanı Sağmalcılar tutukevinde bulunan Barışçılarla birlikte geçirmek istedim. Verdiğim dilekçe bir süre sonra işleme kondu. 18 Temmuz (1984) günü Sağmalcılar tutukevine nakloldum.

SAĞMALCILAR'DA

Sağmalcılar neresi?

Önce, hızla yayılan ve büyüyen İstanbul'da bugün artık geçerli olmayan "Sağmalcılar" ve "Sağmalcılar Ceza ve Tevkifevi" adlarını açıklamam galiba uygun olacak. Sağmalcılar'ın öyküsü son 60 yılda alabildiğine değişen İstanbul'dan anlamlı bir kesittir aynı zamanda.

Wikipedia ansiklopedisinden özetle şu bilgileri aktarmak istiyorum: 1927'de bu yöre bağcılık yapılan, sağmal inek yetiştirilen, bir kıyısı birkaç çiftlikle işletilen geniş topraklarmış. 1950'lere kadar bir mesire yeri olarak yararlanılmış. Balkanlardan gelen göçmenlerle artan nüfusuyla **1954'te köy** statüsüne getirilmiş.

'Sağmalcılar Köyü 1960'ta belediye oldu. Mimar Sinan tarafından İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak amacıyla döşenen ve halen faal durumda bulunan su kanallarına, inşa edilen binaların atık su ve tuvalet tesisatlarının yanlış bağlanması ve bu su kanallarına bağlı çeşme sularının bölge halkı tarafından kullanılması sonucunda semtte kolera salgını çıktı. Salgın çok kişinin hayatına mal oldu. Sağmalcılar adının zihinlere kolera sözcüğüyle birlikte yerleştiği düşünülerek ve IV. Murad'ın sadrazamlarından Bayram Paşa'nın burada bir çiftlik sahibi olmasından esinlenilerek **Sağmalcılar adı Bayrampaşa** olarak değiştirildi.

1934-1970 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen 200.000 kadar göçmenin bir çoğu halen Bayrampaşa'da yaşamaktadır. (Son nüfus sayımına göre nüfusu 272.196 kişi.)

Eyüp İlçesi'nin bir semti olarak gelişmesini sürdüren **Bayrampaşa Mayıs 1990 tarihinde ilçe** statüsüne yükseltildi. Böylece Eyüp Belediyesi'nden ayrılarak müstakil belediye teşkilatına kavuşturuldu."

.....
"Bayrampaşa'da bulunan kapalı **ceza ve tevkifevinin yapımına**

1955'te başlanmış, 1968'de tamamlanarak hizmete sokulmuştur. Sultanahmet Ceza ve Tevkifevi buraya taşınmıştır. 120.000 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. 30.000 m²'lik bölümü hücre kısmına ayrılmıştır. Kadın ve çocuk koşulları ayrıdır. Bünyesinde 100 yataklı bir hastane vardır.

2009 yılında Bayrampaşa Cezaevi Silivri'ye taşınmış ve cezaevi kapatılmıştır .”

“Hemşerim”

Sağmalcılar cezaevine 1984 Temmuz ortalarında bir sabah vakti nakloldum. Burası sivil bir cezaeydi; dış güvenliğini jandarmalar, iç güvenlik hizmetlerini sivil görevliler yürütüyordu.

Giriş kapısında biraz bekletildikten sonra evrak kayıt memurluğuna çağrıldım. Önünde benimle ilişkili dosya duran kayıt memuru “Merhaba hemşerim” diyerek beni güler yüzle karşıladı.

Şaşırmsılığı görürnce o da şaşırdı: “Ispartalı değil misin?” “Ispartayı ömrü billah görmedim” dedim. “Peki memleket neresi?” “İstanbul.” “Yani doğduğun yer?” “Asıl doğum yerim, Diyarbakır” dediğimde büsbütün meraklandı. Bana eşlik eden gardiyanı dışarı çıkardı, beni bir iskemleye buyur etti. “Şu işin aslını merak ettim” dedi.

Bu samimi davranışlı, meraklı insanı baştan savma bir cevapla geçiştirmek istemedim. Aile büyüklerimin Balkan Savaşı muhaciri olduğunu, İstanbul'da Fatih'e yerleştiklerini, şehit bir Kolağası yetimi olan babamın da, askeri okula verilip 1927'de subay çıktığını, Doğu'daki o karışıklık yıllarında Diyarbakır'a atanmışken 1931'de benim orada dünyaya geldiğimi kısaca anlattım. Sabırla dinledi, “Peki, ya Isparta?” diye sordu. “O öykü, bugün de anlamlı bir öyküdür” dedim.

O yıllarda genç bir mülazim (teğmen) olan babamın pek saygı duyduğu, baba yarısı saydığı, gün görmüş bir kaymakamı (yarbay) varmış. Ben doğduğumda bana ad koymak için babam onun da fikrini almak istemiş. Adımı o seçmiş. Bir de, kendi yaşam deneyimine dayanarak bir tavsiyede bulunmuş bu Kerküklü yarbay. “Oğlum Cevdet, demiş babama, Diyarbakır ve çevresi yıllardan beri kaynayıp duruyor; ne olacağı bilinmez. İyisi mi, sen bu çocuğun nüfus kaydını Batı illerinden birinde yaptır. Çocuğun başı ileride ağrmasın.” Babamın sorusu üzerine açıklamış: “Bak, ben Kerkük doğumluyum. Kerkük, Cumhuriyet'ten sonra sınır dışında kaldığı için el sayılıyor; bu yabancılaşmadan ötürü, sırf bu yüzden iki yıldır albaylığa terfiimde zorluklarla karşılaşıyorum.” Babam da bu iş için İstanbul'daki yaşlı an-

nesini zora koşmamak için, o sırada Isparta'da görev yapan bir üst bürokrat olan kayınpederinden yardım istemiş. Böylece nüfus idaresinde doğum yerim Isparta olarak kayda geçmiş.

Sağmalcılar Ceza ve Tutukevi görevlisi gülümserliğini yitirmeden bir an düşündü. “Sen iyi bir insana benziyorsun. Bir müşkülâtın olursa beni ara hemşerim” dedi ve beni yeni koğuşuma götürecek gardiyanı çağırdı.

Barışçılar ve Kaçakçılar ortak koğuşu

Sağmalcılar Ceza ve Tutukevi geniş koğuşlarıyla çok geniş bir alana yayılmış bir binaydı. Kaldığım dört aya yakın süre boyunca ilk getirildiğim koğuştan başka bir yerini tanımadım.

Burası Barışçılar ile kaçakçıların birlikte kaldığı geniş bir koğuştu. Zemin katında yemek masaları, yiyecek dolapları, mutfağı vardı; bir sürü ranzanın bulunduğu yatakhane, tuvaleti ve yıkanma yeri bir merdivenle çıkılan asma kattaydı. Banyo yapmak için, merdivenlerin bitiminde küçük bir para karşılığında kovalarla satılan sıcak su almak gerekiyordu.

Barışçıların, kısa selamlaşmalar ve ayak üstü konuşmalar dışında koğuş komşuları kaçakçılarla sürekli bir ilişkileri yoktu; sofraları da ayırırdı.

* * *

Barışçılar, İdarenin verdiği üç öğün karavanaya pek iltifat etmiyorlar, ortak yemeklerini mutfaktaki kazanda kendileri hazırlıyorlardı. Ek kahvaltılıklar, meyveler ve tatlılar kişisel ihtiyaçlara göre ayrıca tedarik ediliyordu.

Ortak kazanın hazırlanmasında her gün Barışçılardan biri nöbetleşe görev alıyor, yemek pişirmekteki becerisini ortaya koymağa çalışıyordu. Bu konuda gizliden gizleye bir yarış bile vardı. Bazı günler ise İdare'nin karavanası esas alınıyor, yemek çeşnilendirilerek yeniden pişiriliyordu. Mutfak nöbetinin bana geldiği günler, benim mutfak deneyimim nanay olduğundan, Ali'nin (Taygun) içten dostluğuna ve hiç de yabana atılamayacak sofraya becerisine sığıyor, ona yamaklık etmekle kalıyordum.

Barışçıların pek çoğu zamanlarını verimli bir şekilde kullanmayı gözetiyordu. Sabahları öğleye kadar günlük gazeteler okunuyor, günün olayları üzerinde, ayrı gayrısı olmayan küçük kümeler halinde görüş alışverişinde bulunuluyordu. Böylece, Hüseyin Baş, Ali Sirmen, Niyazi Dalyancı gibi gazeteci dostların yorumlarıyla günlük olaylar anlamlı birer derinlik kazanıyordu.

Öğleden sonraki sukûnet saatleri genellikle yazma ve okuma, ressam dostumuz Orhan Taylan için ise çizim zamanıydı; Orhan, hapishane yaşamını yansıtan pek çok resim yaptı.

Ben ise büyük Sovyet estetikçisi Prof. M. Kagan'ın vaktiyle biraz tanıdığım, ama şimdi yeniden gündemime aldığım hacimli yapıtını, *“Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat”*ı elimden düşürmeden inceliyordum. Benim bu sürekli ilgim, o sıralarda Shakespeare'in “Kısasa Kısas” adlı yapıtı üzerinde çalışan tiyatro yönetmeni dostumuz Ali Taygun'un da, sanatçı ruhlu Adana CHP milletvekili İsmail Hakkı Öztoran'un da ayrı ayrı dikkatini çekti. Böylece kendiliğinden özel bir söyleşi grubu oluştu; çoğu zaman kitabın, benim altını çizdiğim yerleri birlikte değerlendirilirdi.

Koğuştaki karyola komşum Dr. Erdal Atabek'ti; mesleğinin ötesinde, ufku geniş bir yazardı, insan ilişkilerinde gergin bir kişiydi. Akşam yemeği sonrasında rehabet saatlerinde o, değişik dostları ziyarete gider, baş ucundaki radyosu kapalı kalırdı. İşte o zaman benim için TRT radyosundan klasik müzik konseri başlardı. Bu konserlere haftada üç dört kez kulak verebiliyordum.

* * *

Tutuklu Barış Derneği üyelerinin Nobel Barış Ödülüne aday gösterilmesi yolunda Avrupa Parlamentosu üyesi 130 kadar milletvekilinin ortak bir girişimi olmuştu. Bu, hakkımızda görülmekte olan davanın akıbetini kuşkusuz önemli ölçüde etkileyecek bir olaydı. Bu olasılığın gerçekleşmesi halinde, ödül tutarından kişi başına düşecek meblağın hesabını şakayla karışık olarak yapanlar bile vardı.

1984 yılının galiba Ekim ayı akşamlarından biriydi. Hüseyin Baş'ın gelişkin portatif radyosunun kısa dalgadan alabildiği BBC Türkçe yayınlarından, ödül dağıtımının sonucunu duymak için Hüseyin Baş'ın karyolası başında toplaşmıştık. Spiker, sabırsızlanan bizlere uzun gelen bir girizgâhtan sonra, o yılki barış ödülünün Güney Afrikalı rahip Desmond Tutu'ya verildiğini duyurduğunda toplu düş kırıklığımızı “Tüh, be!”, “Yazıklar olsun!” diye yüksek sesle seslendirenler oldu.

Barış Derneği davasında duruşmaların seyri

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu Askeri Mahkemesi 14.11.1983 tarihli duruşmada, hakkımızda mahkumiyet kararı vermiş ve bizi tutukla-

mıştı. Bu karar mantıksal bir tutarlılıktan yoksun bir metindi. Örneğin, deliller arasında Rusya Çarı “Deli Petro”nun (1672-1725) 11 sayfalık vasiyetnamesine de yer veriliyor; gerekçeli hükmün 727. sayfasında, “Yapılmak istenen diğer bazı soruşturma işlemlerinin, devletin üst kademelerine kadar sızmış olan Türkiye Komünist Partisi ajanları aracılığıyla akim bırakılmış olduğu” yolunda, sağduyuyla bağdaşmaz değerlendirmeler dile getiriliyordu. Avukatlarımız bu karara itiraz ederek Askeri Yargıtaya başvurmuşlardı.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi işte bu mahkumiyet kararını “eksik soruşturma” nedeniyle 29.8.1984 tarihli kararıyla bozdu. Davanın yeniden görülmesi gereği ortaya çıktı.

Bozma kararını izleyen ilk duruşma 10 Ekim günü yapılacaktı. Ben daha önce davranıp 25.9.1984 tarihli dilekçemle, tutukluluk süremin öngörülen yasal ceza süresini bile aştığını belirterek bir an evvel tahliyemi istedim.

10 Ekim duruşmasına götürülmemiz de başlı başına bir olay oldu. Sağmalcılar Ceza ve Tutukevi yönetiminin kalabalık sevkیاتlar için uyguladığı usule göre, binanın ön kapısı önünde bir dizi halinde ikişer ikişer zincire

vurularak bir minibüse sıkış tıksı doldurulduk. Duruşmanın yapılacağı Atatürk Öğrenci Sitesinin spor salonu yakınlarında minübüsten indirildiğimizde, bizi bekleyen avukatlarımız, yakınlarımız, basın mensupları ve meraklı izleyiciler, zincire vurulmuş ikili yürüyüş kolunun zahmetli ilerleyişinden dehşetle irkildiler. Yürüyüş kolunun sonunda tek kalmış olan Doçent Gençay Şaylan'ın, arta kalmış zincir baklalarını heybetli vücuduna dolamış olması da bu irkiltici manzarayı tamamliyordu. Sonradan öğrendiğimize göre basın mensupları arasında New York Times gazetesi muhabiri de bulunuyordu ve bu manzarayı çok yadırgamıştı.

10 Ekim duruşmasında Askeri Yargıtayın bozma kararı tutuklulara resmen duyuruldu ve bize bu konuda diyeceklerimiz soruldu, kayda geçti. Tahliye kararı çıkmadı. Duruşma, diğer sanıkların da ifade vermesi için 8.11.1984 gününe ertelendi.

8 Kasım duruşmasına hazırlıklı gelmiştim. Söz sırası bana geldiğinde, hakkımda yapılan eksik işlemleri ve yanlış değerlendirmeleri, arada bir "İr-rasyonel" sözcüğünü bir nakarat olarak kullanarak sıraladım.^[*]

"Tahliyemin gerekliliği" alt başlığı altında şunları söyledim:

"Barış Derneği davasının bu aşamasında, diğer tutuklu sanıkların tabiiyeleri konusunda dile getirdikleri genel düşünce ve görüşlere katılıyorum.

Özel olarak da şunu belirtmek istiyorum:

Ben 1.11.1981 tarihinde TKP soruşturması nedeniyle gözaltına alınıp tutuklanmışım. O davadan 1984 Mayısında tahliye edilmeme karşın, Mahkemenizin 14.11.1983 tarihli duruşmada verdiği tutuklama kararı nedeniyle, tutukluluğum 36 ayı aşkın bir süredir devam etmektedir.

*Eğer ben Barış Derneği davasındaki mahkûmiyet kararınızı haksız bulduğum için temyiz yoluna başvurmamış olsaydım, İnfaz Yasasına göre yapılacak mahsup işlemiyle, bundan dört ayı aşkın bir süre önce özgürlüğüme **yasal olarak** kavuşmuş bulunacaktım.*

Düşünceme göre, bu durumda, tutukluluğum artık bir yasal önlem olmaktan çıkmış olup, pratikte, verdiğiniz haksız mahkûmiyet kararını kabul etmeyerek temyiz etmemin bir diyeti olmaktan başka bir anlam taşımamaktadır.

Başka bir deyişle, ben şu anda temyizden feragat edecek olsam, çok kısa bir sürede "mahsup işlemi"ni yapılarak salıverilirim. Buna birçok örnek vardır. Demek ki tutukluluğumun kaldırılmaması, beni temyizden feragate

[*] Bkz. G.Doğan Görsev - "Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni üzerine", Dünya Yayıncılık -Barış Derneği Kitaplığı, İstanbul, Ekim 2006, s.149-154.

zorlayan ve temyiz ve savunma haklarımı kısıtlayarak, beni telafi edilmez bir şekilde mağdur edecek bir durum yaratmaktadır: Ya savunmamdan vazgeçecek ve haksız bulduğum hükmü kabulleneceğim; ya da haksızlığa razı olmadığım için, öngörülen ceza infaz edildikten sonra bile, –bugün dört ay geçen ve daha ne kadar devam edeceği belli olmayan– bir süre daha tutuklu kalacağım. Bu haksızlıktır, adalete uygun değildir.

İşte, Mahkemenizin bu davada benim için öngördüğü haksız cezaya tekbül eden yasal süreyi bile, tutukevinde dört ay önce çoktan doldurmuş olmama rağmen hâlâ tutuklu bulunmam, –devamı adalete olan inancı her gün aşındıran– bir başka İRRASYONEL'liktir."

O gün yargıçlar önünde dile getirdiğim bu haykırış ne ölçüde etkili oldu bilemem, ama aynı gün ben de içlerinde 6 tutuklu için tahliye kararı çıktı.

Haklarında tahliye kararı verilen 6 tutukludan biri, Başkan Mahmut Dikerdem zaten Sağmalcılar'da değildi, hastanede tedavi altındaydı.

Diğer 5 tutuklu: İstanbul Barosu eski Başkanı Av. Orhan Apaydın, SBF eski Dekanı Prof. Melih Tümer, CHP Adana eski Milletvekili İsmail Hakkı Öztoran, THA eski Genel Müdürü Niyazi Dalyancı, Yayıncı-çevirmen G. Doğan Görsev son tahliye işlemlerimizin tamamlanması için 9 Kasım 1984

Siyasi Polis Merkezi'nin önünde (9 Kasım 1984).
3 yılın sonunda tahliye olmanın buruk sevinci.

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1984.

günü Sağmalcılar'dan Gayrettepe'deki Polis merkezine gönderildik. Ne var ki İ.H. Öztörün, Adana'da tamamlanması gereken başka bir soruşturma işlemi olduğu öne sürülerek orada alıkonuldu. Kalan 4 tutuklu arasında ben de, 1104 gün önce getirildiğim Polis merkezi kapısından serbestçe çıkabildim.

Barış Derneği davasında 14.11.1983 günkü son toplu tutuklamanın ardından bu ilk tahliyelere basın da ilgi duymuştu. Birkaç muhabir binanın sahanlığında eşlerimizin yanı sıra bizi bekliyordu. Bu tahliye haberi ertesi günkü gazetelerde, kavuşma sahnelerinden görüntülerle birlikte yayımlandı.

12 Eylül'zede Barışçılardan biri

1104 günlük tutukluluk öyküsü böylece bitti. Ama davaların görülmesi daha yıllarca sürdü gitti. Merak edenler için sonraki gelişmeleri ve kesin sonucu da kısaca notluyorum.

TKP İstanbul davasında hakkımda, TCK'nın (Türk Ceza Kanunu) ünlü 141/1. maddesine dayanılarak 7 yıl ağır hapis cezasına hükmolundu ve bu ceza 1988 Şubatında Yargıtay tarafından onaylandı.

Barış Derneği davasındaki duruşmalar ise uzun bir yol izledi. O davada ben de içlerinde, 6 tutuklu için 8.11.1984 tarihli duruşmada tahliye kararı veren İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu mahkemesi aynı gün, Askeri Yargıtay 3. Dairesinin "bozma" kararı karşısında, bir önceki mahkûmiyet kararında ısrar ederek "direnme" kararı da verdi. Böylece davanın görülmesi bir üst kurula intikal etmiş oldu.

Üst merci olan Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 19.12.1985 günkü duruşmasında İstanbul askeri mahkemesinin "direnme" kararını, eksik inceleme nedeniyle yine bozunca, davanın görülmesi, bu kez yargıçları değiştirilen İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu Mahkemesine geri döndü.

Barış Derneği davası öylece yürüyüp giderken, 49 barışçı için ikinci bir Barış davası daha açılmıştı. İşin tuhafı bu ikinci davaya, birinci davada bizleri savunmuş olan 11 avukat da dahil edilmişti.

Sonradan bu iki dava 18 Mart 1988 tarihinde birleştirildiği için, Barış Derneği davasında hakkımda verilmiş olan 5 yıl ağır hapis cezasının kesinleşmesi yıllarca gecikti.

En sonunda 12.4.1991'de, TCK'nın, yakışsızlığı ayyuka çıkmış 141. ve 142. maddeleri 3713 sayılı yasayla artık yürürlükten kaldırıldığında, bu maddelere göre verilmiş tüm mahkûmiyet hükümleri de hukuken "yok sayıldı".

"En sonunda" dedim, ama yaşam durmuyor, sürekliliği içinde kesiklik-

lerle adım adım birikerek yol alıyor. Şimdi 80'imi sürerken geriye dönüp baktığımda kendi açımdan ne görüyorum?

1950'de, yani bundan 60 yıl önce, NATO'ya hararetle karşı olan, 4500 kişilik bir askeri birliğin TBMM kararı bile olmadan Kore savaşına gönderilmesine kararlılıkla karşı çıkan genç **bir evrensel barış yandaşıydım**. Sonraki yıllardaki birikimlerle barış kültürünü, özel yaşamımda da barış ahlakını hep aynı kararlılıkla gözetirken, değişik zamanlarda TCK 142 engeline takıldığımda **“sakıncasız”** sayılan bir barış yandaşıydım; nitekim 1978 1 Mayıs'ında Barış Derneği kortejine “141. ve 142.'ye Hayır!” pankartıyla katıldım. Gelgelelim 12/Eylül'ün ardından, önce **“sakıncalı”**, daha sonra da **“sabıkalı”** bir barış yandaşı durumuna düşürüldüm. Devran değişti, yasalar değişti, 141'ler, 142'ler “yok hükmü”yle ortadan silindi. Şimdi, “Âdil ve kalıcı bir barış” özlemini hiç yitirmemiş biri olarak, kimi tutukluluk anılarımı düpedüz **“12 Eylül'zede”** bir barış yandaşı sıfatıyla burada dile getirmeye çalıştım.

Davanın Yargıtay'dan 2. kez bozulması.
Cumhuriyet Gazetesi, 20 Aralık 1985.

**G. DOĞAN GÖRSEV'DEN
BİRKAÇ GENÇLİK ŞİİRİ
(1949 - 1955)**

G. Doğan Görsev Harp Okulu öğrencisi (1950)

Ayrılırken

Ağlamak;
Bu, hesapta yoktu bak!
Dolu dolu olmuş gözlerin,
Gözlerin yıldızlar kadar parlak.
Ama ben bulutsuz geceleri severim,
Ağlamayı bırak!

[23 Temmuz 1949]

[Fevzipaşa Caddesinde] "Hırka-i Şerif" Durağı

Gün gelecek eskiyecek maceramız.
Bu, içinde kumru kumru gittiğimiz tramvaylar,
Bu eski yapılar, gölgelerinde dolaştığımız geceleri.
Sokak isimleri, üzerimize gelen bakışlar,
Yaşamak, sevişmek değişecek hep.
Adresini yazarken N.[âzım] caddesi desem
Adı yerine o köhne generalin,
Elbette daha aydın, daha arzu dolu olurdu mektuplarım..
Ne benim gibi fakir, ne senin gibi solgun bir yüz kalacak!
Öyle pürüzsüzleşecek ki sesleri şarkıcıların,
Kimse kahrolmayacak Faslı Hüzzamla akşamları.
Sevişmek helâl, gamlanmak haram olacak
Ve bizim mahzun maceramız
Yeni bir Aslı ile Kerem olacak.

[Temmuz 1952]

Sensiz

Senden ayrılırken
Geri geri gider ayaklarım,
Seni nasıl kor giderim?

Seni nasıl kor giderim?
Tenhalıklar irkildir beni,
Kalabalıklar yüreğimi sıkar.

Kalabalıklar yüreğimi sıkar,
Değil mi ki omuzdaşlık yok orada
Değil mi ki bencillik var, hile var, gösteriş var.

Değil mi ki bencillik var, hile var, gösteriş var.
Oysa bambaşka seni sevmek, sana sokulmak, seninle
Yarın için yaşamak, veresiye yaşamaktansa.

Yarın için yaşamak, veresiye yaşamaktansa.
Öpüşlerin içteni, istismarsızı, düşüncelisi,
İstismara âlet, hurafeye beyin, kine yumruk olmaktansa.

İstismara âlet, hurafeye beyin, kine yumruk olmaktansa,
Kardeşliği kavuşmuş ellerimizin,
Yüreklerimizin alnı-ak gümbürtüsü.

Yüreklerimizin alnı-ak gümbürtüsü,
Bir kemancının karın tokluğuna çaldığı
Gıygıylı nağme değil, tımbırtı değil.

Gıygıylı nağme değil, tımbırtı değil,
Âdil yarın için patlayacak topların
Yahut bizatihi âdil yarın'ın yankısı.

Yahut bizatihi âdil yarın'ın yankısı
Seni bu kadar alımlı ediyor, cana yakın ediyor!
Ama sen yine de her halinle güzelsin.

Güzelsin nazlıcağızım, gözbebeğim
Tütün gibi alışmışım içtenliğine, döneksizliğine,
Saçlarına, ince gülüşüne, iri kestane gözlerine.

Saçlarına, ince gülüşüne, iri kestane gözlerine
On türkü yaksam, aydınlığın anlatılmaz.
Saatler geçer, türlü düşünceler geçer kafamdan,
Sensiz, bu şiire bir nokta koymaya elim varmaz.

[Şubat 1955]

Zamir'lerle

BEN özgürlük istiyorum
SEN çatışma ve başeğdirme
O emeğinin hakkını.

BİZ barış ve adalet istiyoruz
SİZ haramiliğin sürmesini
ONLAR haklarını mutlaka alacaklar
(yoksa birlikte mahvolacağız HEPİMİZ).

[1954?]

A Benim Mor Çiçeğim

Bu candan öpüşün için
En olmayacak yerine, en güzel şiirimin
Bir nokta koyacağım, münasebetsiz.

Ciddi, asık yüzlü kişiler alınsın varsın,
"Zevk-i bedîsi yok" desinler.
Ve biri çakıp dalgamızı yuflayana kadar
Hatıramız şâd olsun.

[Aralık 1952]

Tükenmezlik

Gece biter gündüz başlar,
Deniz biter toprak başlar,
Tohum biter filiz başlar.

İşte tıpkı böyle İki Gözüm :
Nerde biter "capitalismo"
Orda başlar "socialismo"
Bunu iyi "anladismo"?

[1952?]

[P. Neruda'nın destansı "Canto general" dışındaki diğer şiirlerini de tanımak merakıyla İspanyolca öğrenmeye kalkmış birinin şiiridir.]

Deryalara Doğru

Gitgide genişleyen nehirlerden iniyorum,
Şafak serinliğiyle büyümüş kalbim
Aklım bütün akıllarla kardeş
Çok şükür sarhoş da değilim.

Deniz hasretiyle deryalara doğru.
Bir üç beş değil sayısız, ama hep aynı
Parıltıyla gözlerim kamaşarak
Barışa, esenliğe, aşka, hürriyete doğru.

[Kasım? 1954]

Amerikan Şirketindeki Müdür

Yıldızlara karşı
Şantiyenin ışıkları parlıyor.
Mister John –dazlak kafalının biri–
Hisse senetlerinin getirisini düşünüyor,
Bir işçi eğilmiş makinenin üstüne
Ekmeğini düşünüyor.
Ben
Seni düşünüyorum.

[Temmuz 1952]

İnsanca Yaşamın Sürekliliği ya da 1952'de Adı Konamamış Şiir

Her şeyi, ama her şeyi
Önce zihninde parçala, dağıt kardeşim
Ve güzelliğin imbiğinden geçir.
Sonra akılla tarta tarta bir bir
Yan yana getir.

Birden ışıyıversin önün arkan.
Şu sonat ne kadar içten,
Şu ekmek ne kadar tatlı!
Gürül gürül duyulsun artık,
Artık ölümle bitmeden yol alan.

Bu ışıldamanın adını
Kolay söyleyemiyorum kardeşim.
Özgür katılım, devrim veya şiir diyebilirsin.

[1 Aralık 1952]

Şair Kardeş, Gayret!

Kardeş hâlâ yatağından kalkmamışsın,
Gözlerinin çapağını sil artık.
Henüz rüyana doymamış bir halin var,
Şafak beklerken seni yatak gelmez mi dar?

Kardeş, gün ısıdı, yollar aydınlandı.
Yürü, yaşama sevinci kuvvet olsun bacaklarına.
Bak, rüyandaki mahmur kızlar, mahmur şarkılar
Üşüyüp dağılıyor serin sabah yelinde.

Sen aslında güçlüsün kuvvetlisin;
Çekiç sallayanın şevkiyle dolsun kalbin,
Bozkırları yeşertmenin ümidiyle çiçeklen,
Boy vermemiş ekinler seni hiç ürkütmesin.

Ne düşsel medar çiçekleri, masalsı peri kızları,
Ne yapay yıldızlar geceyle akıp giden,
Sarar mı dersin derinden,
Kekik kokulu sabah esintisi kadar?

Şair kardeş gün ısıdı, balıkçılar seferde.
Bir sen misin mahmurlukla geçirecek gününü?
Kalk, güne karşı ufukta yelken açan
Balıkçı kardeşlerine el salla, selâm söyle.

[Aralık 1949]

Radyodaki Konçertonun Yarımlığı

Beş yüz metredeki istasyonda
Konçertoya coşkuyla dalan piyanist,
Senin de öyle kemancı,
Göremiyorum yüzünüzün nasıl değiştiğini adım adım ,
Kollarınızın gerilişini, saçlarınızın savruluşunu...
Yaşanmışlığı –ne yazık– taşıyamıyor ki dalgalar!
Ya, bu ağır "Adagio" da nesi?
Yoksa senin yüreğinde de yarım'ın acısı mı var
Flütçü?
Gözlerimin ağrısını almıyor geceler.

[Nisan 1952]

İş Sevgisi

Gözümü açtım mı sabahleyin
 Kuşlar yarışamaz benimle,
 Seğirtirim koşar adım.
 Evvelki akşam bıraktığım iş
 Buji gibi çakar beynimde.
 Omuzlarım, göğüslerim kalabalığı,
 Merdivenleri tiril tiril iner binerim.
 İşbaşı saatinde
 İşe başlamış bulunayım isterim.

[1952]

Baudelaire'vâri Şiir

Bir akşam isterim,
Çocuk gözlerinin tanımadığı
Gölgelerle genişlesin.

Bir akşam isterim,
Kalp çatlayacak gibi olsun
Bir şarkı çalmayıversin.

Bir akşam isterim,
Yıldızlar yağmur gibi dökülür olsun üstüme
Ve bu hiç bitmesin.

Bir akşam isterim, bir akşam,
Kalp sade
İki ciğer arasında attığını hissetsin.

[1951?]

Sevinçli Haber

I

Birden ufuk ağardı.
 Duymaz oldu kulaklarım.
 Renk cümbüşü dört bir yanımda.
 Bu taşta ben ağlamadım.

Varsın rüzgâr delilensin
 Uğuldatsın çevremi,
 Varsın coşsun denizler
 Martılar çığlık atsın.
 Dilimde yedi iklimin şarkıları var,
 Kanatlanmış ayaklarım artık yerlere değmiyorlar.

Daha uğuldasa rüzgâr,
 Daha da coşsa deniz,
 Enginden dönmez gözlerim,
 Kırılır bağrımnda dalgalar.

II

Gök maviş, ben meneviş (Tra-lal-la-la),
 Beklenen haber gelmiş (Tra-lal-la-la).

[Ekim 1949]

Federal Almanya'da siyasal göçmen (1993).

Federal Almanya'da eşi Nesrin Görsev'le Hagen Kliniği avlusunda (2006).

'80'inin eşiğinde yeniden Türkiye'ye dönüş (2008).